

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 4

ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΑΘ. ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ

«Τὸ μικρὸ Παρίσι τῆς Ἀνατολῆς»
(Φάνης Μιχαλόπουλος)

«Τὸ ἄνεος τῶν Βαλκανίων»
(Δημ. Καλλιμάχος
Ἀρχιμανδρίτης Νῆς Μεραρχίας)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1979

ΙΔΡΥΜΑ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΑΡΙΘ. 4

ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΑΤΘ. ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ

«Τό μικρό Παρίσι τῆς Ἀνατολῆς»
(Φάνης Μεχλόπουλος)

«Τό ἄνεος τῶν Βαλκανίων»
(Δημ. Καλλίμαχος
Ἀρχιμανδρίτης Νῆς Μεραρχίας)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1979

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

1950

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ
ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ

Λίγα ἠόγια

Μὲ ἱκανοποίηση τὸ "Ἴδρυμα Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν, φέρνει στὴ δημοσιότητα τὴν καλλιεπῆ ἐργασία τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα καὶ ἐκπαιδευτικοῦ κ. Σταύρου Γκατσόπουλου, «Μοσχόπολις».

Τὸ "Ἴδρυμα Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἐκδοσὴ του ἐπιθυμεῖ ν' ἀξιοποιήσει, ὅσο εἶναι δυνατὸ, τὴν πλούσια ἱστορία τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ χώρου καὶ νὰ τὴν κάνει γνωστὴ ὄχι μόνο στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ἰδιαίτερα στοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ στὸν καθένα ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσει ἢ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν μελέτη τοῦ ὄλου Ἑλληνισμοῦ, ἐλεύθερου ἢ δούλου.

Μὲ τὴν προϋπόθεση αὐτὴ, ἡ παροῦσα ἐργασία ἔρχεται ὡς συμπλήρωμα, μὲ τὰ νέα της στοιχεῖα, σὲ προγενέστερες ἐκδόσεις πάνω στὸ ἴδιο θέμα.

Τὸ σπουδαιότερο ὅμως εἶναι ὅτι μ' αὐτὴ τὴν ἐκδοσὴ ξανάρχεται στὴ μνήμη τῶν παλιότερων καὶ γίνεται γνωστὴ στοὺς νέους, ἡ ὕπαρξη μιᾶς πολιτείας ποὺ γιγαντώθηκε στὴν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα, γιατί βασίστηκε στὴν Ἑλληνικότητα τοῦ χώρου καὶ στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα.

Ἡ μαρτυρικὴ αὐτὴ πολιτεία μᾶς διδάσκει μὲ τὸ πέρασμά της, ὅτι ἡ θέληση ἑνὸς τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔστω καὶ κάτω ἀπὸ βαρβαρικὴ κατοχὴ καὶ διοίκηση, μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσει θαύματα σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς δράσεώς του.

"Ἐτσι βλέπουμε, ὅτι ἡ Μοσχόπολη, ἀνέπτυξε παιδεία, πολιτισμὸ καὶ οἰκονομία κι ἀποτέλεσε καύχημα γιὰ μᾶς, ἐνῶ σὲ κείνους ποὺ καταπατοῦν αὐτὸν τὸν ἱερὸ τόπο προκάλεσε τὸ φθόνον. φθόνον.

Δὲν μπορούμε λοιπὸν παρὰ νὰ νιώθουμε περηφάνια καὶ συγκίνηση γιὰ τὸ μεγαλεῖο της, ταυτόχρονα ὅμως νὰ ὑποφέρουμε μαζί γιὰ τὴν καταστροφὴ της.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ τύχει καλῆς ὑποδοχῆς ἢ παροῦσα μονογραφία, τὸ "Ἴδρυμα Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν εὐχαριστεῖ

τόν κ. Σταῦρο Γκατσόπουλο γιά τήν χωρίς ἀντάλλαγμα παράδοση τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἐργασίας, ὑπέρ τῶν σκοπῶν του.

Πιστεύουμε δέ, ὅτι μέ παρόμοιες πνευματικές προσφορές, τὸ Ἰδρυμα θὰ μπορέσει νὰ καλύψει καὶ ἄλλους χώρους τῶν δραστηριοτήτων του.

Ἰωάννινα, Ἀπρίλιος 1979

Ξενοφῶν Γ. Κοντούρης

Πρόεδρος

Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πολλοί, διανοούμενοι και μή, έχουν ακούσει τὸ ὄνομα τῆς ἱστορικῆς και μαρτυρικῆς ταύτης πόλεως, τῆς **Μ ο σ χ ο π ὀ λ ε ω ς**.

Ἐκ τῶν πρώτων, οὐκ ὀλίγοι ἠσχολήθησαν, ἐπισταμένως ἐρευνῶντες και ἐμπεριστατωμένως μελετῶντες, διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν πάσης φύσεως στοιχείων, ποὺ συνθέτουν τὴν ὕπαρξιν, ἀκμὴν, προκοπὴν και εὐημερίαν τῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα διαλαμφάσης Ἑλληνικωτάτης ταύτης πόλεως.

Εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ πόλις ἐκεῖνη, ἡ ὁποία διὰ τῶν φαινῶν πνευματικῶν ἀκτίνων τῆς ἐξέπεμψε μαρμαρυγὰς ἀπλέτου πνευματικοῦ φωτός και ἐφώτισεν εἰς μεγάλην ἀκτῖνα τὸ στερέωμα.

Εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν πόλις τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς βιοτεχνίας και ἀκρίβη τοῦ ἀμυθῆτου πλούτου, εὐμαρείας και εὐημερίας τῶν κατοίκων τῆς.

Εἶναι ἡ ἀκραφνῶς Ἑλληνικὴ πόλις, τῆς ὁποίας τὰ ἥρωικά τέκνα τῆς, κατὰ τὰ Ὁρλωφικά, ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, τούτου δ' ἐνεκεν, μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκδασιν ταύτης, ἐδέχθησαν τὴν ἀπηνῆ δίωξιν τῶν γειτόνων τῆς Τουρκαλδανῶν, μένεα πνεόντων ἐναντίον αὐτῶν, ἐλεηλάτησαν ἀγρίως τὴν εὐτυχοῦσαν ταύτην πόλιν και ἠγάγκασαν τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς, νὰ ἐγκαταλείψωσι ταύτην και νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς ξένας χώρας, εἰς Βιέννην, Βουδαπέστην, Τεργέστην και ἀλλαχοῦ.

Εἶναι ἡ πόλις ἐκεῖνη, τῆς ὁποίας οἱ ἐναπομείναντες κάτοικοι, μὴ ὑπολείπομενοι τῶν ἀναχωρησάντων εἰς φιλοπατρίαν, ἠρωϊσμὸν και ἀνδρείαν, ὕψωσαντες πρώτοι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸ ἐνδοξον ἔτος, τῷ 1914, ὁπότε οἱ σκληροὶ και ἀνάληγτοι ἰσχυροὶ τῆς γῆς, παρεχώρησαν εἰς τὸ ἀριστάτατον Ἀλβανικὸν κράτος, τὴν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος μόλις ἐλευθερωθεῖσαν ὑπὸ τῶν γενναίων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, κατόπιν αἱματηροτάτων θυσιῶν, τὴν ἰδιαιτέραν των πατρίδα και ἐπολέμησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των ἠρωικώτατα, ἐναντίον τῶν ἡμιαγρίων Τουρκαλδανῶν, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν των Βορειοηπειρωτῶν.

Εἶναι ἡ ἐνδοξος αὕτη πόλις, ἡ ὁποία ἀντέταξε λυσώδη ἀμυναν ἐναντίον τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τοῦ ἀνθρωπομόρφου τέρατος, Τουρκαλδανοῦ Σαλή - Μπούτκα, ὅταν κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1916 ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς πόλεως και πρὸς ἐκδίκησιν, διὰ τοὺς σθεναροὺς ἐναντίον των ἀγῶνας τῆς, και ἵνα διαρπάσωσι τὰς περιουσίας των. Ἀτυχῶς ὁ ἀγὼν ἦτο ἀνίσος και οὕτω, μετὰ τὴν λεόντειον ἀντίστασιν των, ἡ πόλις των κατελήφθη, ἐλεηλατήθη και κατεστρά-

ψη ἐντελῶς, οἱ δὲ ἐναπομείναντες κάτοικοι ἐξήτησαν καταφύγιον εἰς Κορυτσᾶν καὶ ἀλλάχου.

Ὅλα αὐτά, τὰ ὅποια συνθέτουν τὸ ἐνδοξον παρελθὸν τῆς ἐν ἐρειπίοις καὶ ἐκτάδῃν κατακειμένης ταύτης πόλεως, προσέτρεψαν πολλοὺς ἐκλεκτοὺς διανοουμένους καὶ δὴ τὸν ἀσίδυμον Μητροπολίτην Κορυτσαῖς Εὐλόγιον Κουρίλαν, τὸν λόγιον ἐκ Κορυτσαῖς, ἀείμνηστον Κωνσταντῖνον Σκενδέρην, τὸν ἄνθρωπον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φωτὸς μακαρίτην Φάνην Μεγαλόπουλον, ἵνα ἀσχοληθῶσι μετὰ τῆς θεούσης προσοχῆς καὶ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος, καὶ γὰρ ἐνδιατρίψωσι μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαθείας εἰς τὴν ἀνεύρεσιν παντὸς στοιχείου ἀφορῶντος τὴν πόλιν ταύτην καὶ τὴν συγγραφὴν παρ' αὐτῶν ἀξιωματετέρων διατριβῶν.

Φλεγόμενος καὶ ἐγὼ ὑπὸ τῆς ἰδίας θερμουργοῦ φλογός, ἔλασον τὴν τόλμην, ἵνα πᾶν ἱστορικὸν στοιχεῖον, διαλαθόν, ἴσως, τῆς προσοχῆς ἐκείνων, συλλέξω μετὰ προσοχῆς καὶ συντάξω τὴν παροῦσαν μου πενιχρὰν ἱστορικὴν πραγματείαν, ἐξαιτούμενος τὴν εὐμενῆ κρίσιν τῶν φίλων ἀναγνωστῶν.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΤΘ. ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Συνταξιούχος Ἐκπαιδευτικὸς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Θέσις Μοσχοπόλεως

Ἡ ἄλλοτε ἀκμάζουσα καὶ εὐημεροῦσα αὕτη πόλις, ἡ ἀριθμοῦσα ἐξήκοντα καὶ πλέον χιλιάδας κατοίκων, ἡ σήμερον, ἀτυχῶς, ἐν ἐρειπίοις ἐκτάδην κειμένη, εὐρίσκετο πλησίον τῆς ὠραίας Βορειοηπειρωτικῆς πόλεως, τῆς Κορυτσᾶς, ἀπέχουσα ταύτης περὶ τὰ εἴκοσι χιλιόμετρα. Ἦτο ἐκτισμένη εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτύς τοῦ ὄρους Ὀπαρη καὶ εἰς ὕψος χιλίων περίπου μέτρων καὶ πρὸς τὰ Βορειοδυτικὰ αὐτῆς.

Ἡ τοποθεσία αὕτη ἦτο γραφικὴ καὶ ἀφαντάστως ὠραία. Περιεβάλλετο ἀπὸ γηλόφους δασώδεις ἐκ πεύκων, ἐλατῶν, δρυῶν καὶ ἄλλων δασικῶν δένδρων καὶ περιεβρέχετο ἀπὸ τὰ ψυχρὰ καὶ διαυγῆ ὕδατα τριῶν ποταμίσκων. Τὰς θερινὰς ἡμέρας ὁ ἐκ τῶν πέριξ δασῶν προερχόμενος δροσερὸς καὶ ὀξυγονοῦχος ἀήρ, προσέδιδε χαράν, υἱείαν καὶ εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς κατοίκους, τὰς δὲ χειμερινὰς τοιαύτας ἐμετριάζετο τὸ ψῦχος ἀπὸ τὴν συγκράτησιν ὑπὸ τῶν κορμῶν τῶν δένδρων τῶν παγερῶν ρευμάτων.

Ἡ μαγευτικὴ τοποθεσία, τὴν ὁποίαν καθίστων περισσότερον τερπνὴν καὶ εὐχάριστον, ὁ συνήθως αἶθριος καὶ καταγάλανος οὐρανός, τὸ γλυκὺ καὶ υἱεινὸν κλίμα, ἡ πέριξ ὁμαλὴ περιοχὴ καταπράσινος ὡς τάπης ἐστολισμένος μὲ ποικιλίαν ἀνθέων, τὸ γλυκὺ ἄσμα τῶν πέριξ εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων πετώντων ὠδικῶν πτηνῶν, καθίστα ἀκόμη περισσότερον εὐχάριστον τὴν ζωὴν τῶν συνήθως εὐτυχῶν κατοίκων τῆς.

Τὴν λαμπρὰν καὶ ἰδιαζόντως φασμαγορικὴν αὐτὴν εἰκόνα συνεπλήρωνεν ἡ ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ὠραιότης τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Οἱ ἄνδρες ἦσαν ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα, ὠραῖοι κατὰ τὴν ὄψιν μὲ ὄμμα ἀέτιον, αἱ δὲ γυναῖκες μὲ ὠραία σύμμετρα χαρακτηριστικά, εὐθυτενεῖς καὶ εὐλύγιστοι. Ἐὰν εἰς τὰ σωματικὰ ταῦτα χαρίσματα τῆς ὠραίας ἐμφανίσεως, τῆς ἐκπάγλου ὠραιότητος, προσθέσωμεν καὶ τὰ ψυχικὰ χαρίσματα αὐτῶν, τὴν τιμιότητα, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν εὐγένειαν, τὴν φιλαλήθειαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν εὐσέβειαν, δὲν θὰ ἀπέχωμεν κατὰ πολὺ τῆς ἀληθείας, ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἡ Μοσχόπολις κατωκεῖτο ἀπὸ ἐπιγείους ἀγγέλους.

Ἱστορία Μοσχοπόλεως

Πότε ἀκριβῶς ἐκτίσθη, ἡ ὡραία αὐτὴ πόλις, δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπασχόλησε πολλούς, ἀσχοληθέντας μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς καὶ κατέστη —κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον— σημεῖον ἀντιλεγόμενον, καὶ Ἄ ν α τ ο λ ι κ ὸ ν ζ ή τ η μ α.

Εἰς δεκάδας καὶ ἐπέκεινα —ὅσοι εἶναι γνωστοὶ εἰς ἐμέ— ἀνέρχονται οἱ φιλοτίμως καὶ προσεκτικῶς ἐρευνήσαντες νὰ ἀνεύρωσι τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς κτίσεως τῆς Μοσχοπόλεως, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν των δὲν ἱκανοποιεῖ πλήρως τοὺς ἀναγινώσκοντας τὰ πορίσματα αὐτῶν. “Οἱ αἱ διατυπούμεναι γνῶμαι εἶναι μᾶλλον εἰκασίαι, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, τῆς ἀρχῆθεν δηλ. κτίσεως αὐτῆς. Στεροῦνται ἱστορικοῦ θάθρου, πραγματικῆς ὑποστάσεως. Θὰ ἦτο ὅθεν παράτολμον καὶ μὴ προσῆκον, ἵνα προσπαθῆσω ἐγὼ νὰ πείσω τοὺς φίλους ἀναγνώστας περὶ τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀλαθήτου τῆς παρ’ ἐμοῦ προταθησομένης γνώμης, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. Θὰ παραθέσω ὅθεν τὰς γνώμας τῶν ἐχόντων μείζον ἐμοῦ ἀνάστημα καὶ τέλος θὰ παραθέσω καὶ τὴν ἐμὴν τοιαύτην, χωρὶς νὰ τολμήσω νὰ θεωρήσω ταύτην ἀλάθητον, παπικὴν.

”Ἰδωμεν, λοιπόν, τί περὶ τῆς ἀρχικῆς κτίσεως τῆς πόλεως ταύτης λέγουσιν οἱ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐμπεριστατωμένης ἐρεῦνης ἀσχοληθέντες ἐπιφανεῖς λόγιοι, προσεκτικοὶ χειρισταὶ τοῦ καλάμου καὶ ἐγνωσμένης ἀντικειμενικῆς κρίσεως ἀσχοληθέντες καὶ πρῶτον

Ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, κατὰ τὰς πανευτυχεῖς καὶ κατόπιν χαλεπὰς διὰ ταύτην ἡμέρας, Κυρὸς Εὐλόγιος Κουρίλας, ἡ καλλικέλαδος αὕτη ἀηδὼν, ὁ ἀστὴρ ὁ φαεινὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἐμβριθῶς καὶ μετὰ πλήρους ἀντικειμενικότητος ἀσχοληθεὶς μὲ τὸ ζωτικώτατον τοῦτο σημεῖον, εἰς τὴν ἐναΐσιμον ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβὴν του, τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον

«Νέα Ἀκαδημία Μοσχοπόλεως»

”Ἔτος 1935»

καὶ εἰς τὴν α’ σελίδα αὐτῆς, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ Μοσχόπολις, ἐπὶ ὄροπέδῳ κειμένη, πλησίον τῆς Κορυθαῖς συνωκίσθη, ὡς φαίνεται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ὑπὸ πομπέων Βλάχων.

Μεσοῦντος τοῦ ΙΗου αἰῶνος, παρουσιάζει μεγίστην ἀκμήν καὶ περὶ τὰς 60 χιλιάδας κατοίκους Κορυσσολάχους, ὧν ἡ εὐφυΐα καὶ δραστηριότης καὶ τὸ μεγαλεπήβολον, ἀνέδειξαν αὐτὴν διαπρεπὲς κέντρον τῶν γραμμιάτων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς οἰκηχανίας. Ἡ παντοειδὴς καὶ πλουσία εἰς ἐγχώρια προϊόντα ἀγορά, προσεέλκυεν εἰς συναλλαγὴν πάντας τοὺς πέριξ, ἀπὸ τε τῆς Ἀλδανίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐκ τούτου, συνέρρεον εἰς τὴν Μοσχόπολιν πλούτη, ὡς ἐμαρτύρουν αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομαὶ καὶ τὰ εὐαγγῆ καθιδρύματα, συναντῶμεν δὲ ἐν τῇ ἀποκέντρῳ ἐκείνῃ γωνίᾳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, τοιοῦτον πολιτισμόν, ὅστις τάσσει τὴν Μοσχόπολιν ἐν ἴσῃ ἢ καὶ μείζονι πρὸς τὰ Ἰωάννινα μισρά.....

καὶ συνεχίζει ὁ ἀοίδιμος οὗτος Ἱεράρχης τὴν περὶ Μοσχοπόλεως διατριβὴν του.

Ὡς ὁ φίλος τῆς παρούσης ἀναγνώστης διεπίστωσεν, οὐδ' αὐτὸς ὁ διαπρεπὴς λόγιος, ὁ συγγραψας ἑκατοντάδας ἀξιομελετήτων βιβλίων καὶ δὴ ἱστορικῶν, ὁμιλεῖ σαφῶς διὰ τὸν χρόνον τῆς κτίσεώς της, μεταχειρίζεται δὲ τὸ ἀόριστον ρῆμα φαί ν ε τ α ι γράφων: «Συνωκίσθη, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος».

Πόθεν ὁμως φαίνεται δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα.

Ὁ αὐτὸς διακεκριμένος συγγραφεύς, ὁ δικαίως δυνάμενος νὰ θεωρῆται ὁ β ε τ ε ρ ᾱ ν ο ς τῶν συγγραφέων, ἀφήνων ἀκάλυπτον τὴν μακρὰν περίοδον τριακοσίων ἐτῶν καὶ πλεον, φθάνει νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῶν ἐν Μοσχοπόλει λαθόντων χώραν γεγονότων, ἀπὸ τοῦ ΙΗου αἰῶνος. Πῶς λοιπόν, ἐγώ, θὰ τολμήσω νὰ δώσω ἄφωτον φῶς, νὰ βεβαιώσω ἀπεριφράστως καὶ ἀναμφισθητήτως περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀκριβοῦς κτίσεως τῆς ἄλλοτε ὀνομαστῆς ταύτης Ἡπειρωτικῆς πόλεως καὶ διὰ τὰ τότε ἐν αὐτῇ γενόμενα, ἀφοῦ πυκνὸς σκοτεινὸς ἱστορικὸς πέπλος καλύπτει ζηλοτύπως ταύτην; Τούτου, ἀδήλου ὄντος, ἀναγκαζόμεθα νὰ γράψωμεν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ περὶ αὐτὴν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς ὑπάρχουν ἀκριβῆ ἱστορικὰ δεδομένα.

Ἰδωμεν ἤδη, τί περὶ ταύτης μᾶς πληροφορεῖ ἕτερος ὀξυγράφος, λαμπρὸς χειριστὴς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ὁ δεξιὸς οἰακοστρόφος τοῦ δημοσιογραφικοῦ καλάμου, ἀείμνηστος Φάνης Μιχαλόπουλος, εἰς τὴν ἀξιοπρόσεκτον ἱστορικὴν πραγματείαν του, τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Περιηγητικῆς Λέσχης Ἀθηνῶν τὸ ἔτος 1941 καὶ ἐπιγραφομένην: «Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ς, α ἰ Ἀ θ ῆ -

ναι τῆς Ἑλλάδος» πλέκων ἐν αὐτῇ μὲ τὰ εὐωδέστερα πολυποίκιλα χρώματα τὸ ἐγκώμιον τῆς, —ὡς ἀστήρ πολύφωτος— διαλαμπάσης ταύτης πόλεως κατὰ τὰ χαλεπὰ ἔτη τῆς Τουρκικῆς δουλείας, γράφει περὶ αὐτῆς τὰ ἀκόλουθα:

«Στὴν Ἀνατολικήν πλευρὰ τῆς Ὀπαρῆς καὶ κλιμακωτὰ χτισμένη σὲ τρεῖς διαδοχικὰς σειρὰς σπιτιῶν ἕρπονταν ἡ Μοσχόπολις, ποὺ περνοῦσε σὰν ἄλλη Ἀθήνα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, μὲ τὶς πολλὰς χιλιάδες τῶν κατοίκων τῆς, μὲ τὸ λαμπρὸν τῆς Κοινωτικὸν σύστημα, μὲ τὶς ὀργανωμένους συνεργείας τῆς, μὲ τὴν θαυμαστὴν πολυειδῆ βιοτεχνία τῆς τῶν χαλιῶν καὶ ἄλλων μαλλίων εἰδῶν οἰκιακῆς κλινοστρωμνῆς, ὀνομαστῶν σ' ὅλες τὶς γειτονικὰς γῶρας τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀκόμη μὲ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα τῆς, μὲ τὶς ἰδιόρρυθμες καὶ μεγάλας ἐκκλησίαις τῆς, ὑπόδειγμα Ἀρχιτεκτονικῆς στὰ Βαλκάνια καὶ μὲ τὰ πλούσια σπίτια τῆς, τὰ καλλίτερα, τὰ ὠραιότερα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὁλέποντας κανεῖς τὴν σημερινὴν κατάντια μονάχα μὲ τὴν φαντασία, μὲ τὶς ἀναπαραστάσεις τῶν παλαιῶν ἐπιγραφῶν καὶ μὲ τὴν ἐσθήσει ἀξιοπιστῶν πηγῶν, μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ τί ὑπῆρχε στὴν ἀκμὴ τῆς στὴ Μοσχόπολη. Μὲ τὴν συνδρομὴ τῶν τριῶν αὐτῶν στοιχείων, ἃς προσπαθήσωμε νὰ παρασύρωμε τὸν ἀναγνώστη στὸν ἱστορικὸν μας περίπατον, στὴ θρυλικὴ Μοσχόπολη».

Γενικῶς ἀναφέρεται, πὼς ἡ Μοσχόπολη ἄρχισε νὰ οἰκίζεται τῷ 1330 καὶ ὅτι εἶναι κτίσμα τοῦ Ἀλθανοῦ φυλάρχου Πέτρου Μπουζακίου. Ἡ εἶδηση αὐτῆ, ποὺ κακῶς λέγεται, πὼς μνημονεύει ὁ μεγαλύτερος Ἀλθανολόγος καὶ ἱστορικὸς Χάν, ὡς βασιζομένη στὸν Κώδικα τῆς πόλεως, ποὺ μελέτησε τὸ 1843 δὲν φαίνεται ἀληθινή. Ὁ Κώδικας αὐτὸς ποτὲ δὲν βρέθηκε στὰ μεταγενέστερα χρόνια καὶ εἶναι θεβαιωμένο ὅτι ποτὲ δὲν κατοίκησαν στὴν πόλη Ἀλθανοὶ μέχρι τὸ 1750 καὶ ἀργότερα. Δὲν εἶναι ἀπίθανο ἢ πληροφορία αὐτὴ νὰ στηρίζεται σὲ παρεξήγηση, ἀφοῦ ὁ Πέτρος Μπουζάκιος εἶναι πρόσωπο ἀνύπαρκτο τῶν ἐποχῶν ἐκείνων στὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας Μπουζακαίων, ποὺ συνέταξε μὲ τόση προσοχὴ ὁ KAROLOŠ HOHEM καὶ οὔτε ὁ Χάν ἀναγράφει τίποτε σχετικὸ γιὰ τὴ Μοσχόπολη στὸ ταξίδι του. Μονάχα στὶς Ἀλθανικὰς του μελέτες ἀφήνει νὰ ὑποθέσωμεν, πὼς ὑπῆρχε ἢ πόλη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου κατέφυγαν ἐκεῖ πρόσφυγες διδάσκαλοι, ποὺ μετέφεραν τὶς Ἑλληνικὰς σπουδὰς.

Τὴν ἴδια ὅμως εἶδηση γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ πρώτου συνοικισμοῦ τῆς πόλεως τὸ 1330 ἔρχεται νὰ μαρτυρήσῃ καὶ τοῦτο. Στὸν Κώδικα τῆς Μονῆς Προδρόμου, εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς σελίδος

είναι ή φωτογραφία τής ιστορικῆς ταύτης Μονῆς, πού δημοσίευσε τελευταία ό Μητροπολίτης Ξάνθης Ίωακείμ, αναφέρονται τὰ ἑξῆς:

Μετά διακοσίους πενήκοντα ἤ καί τριακοσίους χρόνους, ἀφ' οὗ θεμελιώθη ἡ Μοσχόπολις πρὸ τοῦ 1630 ἀπὸ Σωτήρος Χριστοῦ, ἐστάθη ἱερεὺς τῆς Παπαϊωάννης, ὅστις προηρέθη νὰ ζῆ μοναχικὴν ζωὴν ἀτάραχον παράμερα ἀπὸ συναναστροφῆς ἀνθρώπων. Ὅθεν περιολεψάμενος ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἤρρεσε τὴν τοποθεσίαν πρὸ εἶναι σήμερον ἡ Μονὴ Προδρόμου καὶ ἔκτισε παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ταύτην.

Καὶ ό Κῶδιξ αὐτὸς θεωρεῖται σάν χρόνος θεμελιώσεως τής Μοσχόπολεως τὸ ἔτος 1330 ἢ 1380.

Καὶ ἤδη ἄς ἴδωμεν τί γράφει διὰ τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀκμάσασαν ταύτην πόλιν ό ἀοίδιμος στρατιωτικὸς ἱερεὺς Δημ. Καλλίμαχος, ὑπηρετῶν κατὰ τοὺς ἐνδόξους νικηφόρους πολέμους 1912—3 εἰς τὴν Νην Μεραρχίαν, ἣτις, μετὰ τὸ ἀτύχημά της εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, ἀνασυγκροτηθεῖσα ἐν τάχει, διὰ συχνῶν ἐπιτυχῶν ἐπιθέσεων, ἠνάγκασε τὴν Τουρκικὴν Στρατιὰν τοῦ Τζαθῆτ πασᾶ νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως καὶ νὰ καταφθάσῃ μὲ κατερρακωμένον τὸ ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν της εἰς Ἰωάννινα. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Φρουρίου Μπιζανίου Ἐσατ πασᾶς, ἵνα μὴ μεταδοθῆ ἡ ἠττοπάθεια εἰς τὰς ὑπὸ τὴν διοίκησίν του στρατιωτικὰς δυνάμεις, δὲν ἐδέχθη τὴν σύμπραξιν τοῦ Τζαθῆτ, οὕτω δὲ ἡ Μεραρχία αὐτὴ διέμενεν ἐν ἀπραξίᾳ εἰς Δολιανά, λιμωττόντων τῶν στρατιωτῶν καὶ θνησκόντων ἐκ πείνης κατὰ ἑκατοντάδας. Ἡ ἡμετέρα Νη Μεραρχία, κατόπιν ἐπανειλημμένων νικῶν εἶχε ἐλευθερώσει τὴν Κορυτσᾶν καὶ διέμενεν ἐκεῖ ἐν ἀναπαύσει. Μίαν Δεκεμβριανὴν ἡμέραν τοῦ 1912 μετέβη ἔφιππος μεθ' ἐνὸς λοχίου ἵνα ἴδῃ τὴν ἐν ἔρειπίοις τὸ πλεῖστον κειμένην ταύτην πόλιν. Ὁ ἀοίδιμος οὗτος Λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου γράφει(1), ἐν σχέσει μὲ τὴν Μοσχόπολιν τὰ ἀκόλουθα:

“Ὅταν μαζί μὲ τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἐλλήνικῶν λογγῶν, ἐπῆγα νὰ κάμω τὰς πρώτας ἱστορικὰς ἀνασκαφὰς, νὰ μελετήσω ἐκθάπτων τὸ μυστηριῶδες αὐτὸ ἐκπολιτιστικὸν κέντρον τοῦ Τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ, ἠσθάνθην πλημμυρισμένα ἀπὸ συγκίνησιν τὰ μάτια μου ἀτενίζων τὸ

1) «Ἑπερωτικὰ Χρονικά», Τεύχος Ε' σελ. 285.

ὄροπέδιον καὶ μίαν ἄμορφον μᾶζαν ἡρειπωμένων οἰκιῶν. Ἐπάνω εἰς τοὺς ἑπτὰ λοφίσκους τοῦ διακυμαινομένου ἐκείνου ὄροπέδιου, εἶναι σκορπισμένα τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος μεγαλείου τῆς Μοσχόπολεως, ἀκμασάσης κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ταῦτα διαλαλοῦν μὲ τὴν πένθιμον μελωδίαν των —σιγῆν των— τὴν θαυμαστὴν, τὴν ὄνειρώδη ἀκτινοβολίαν ἐνὸς ἀπροσδοκίτου πολιτισμοῦ, πρὸ ἔσθης λαμπρὸν μετέωρον κατὰ τὸ 1769.

Στὴν ἀκμὴ τῆς ἡ Μοσχόπολις μὲ 12 χιλιάδες σπίτια, εἶχε γίνει: τὸ μικρὸ Παρίσι τῆς Ρούμελης, μὲ ἐμπόριο καὶ βιομηχανία, μὲ λογίους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ἀνερχομένους εἰς δλόκληρες λεγεῶνες, μὲ καλλιτεχνικὴν κίνησιν, μὲ μοναδικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Τυπογραφεῖον, μὲ ἀξιόλογον Βιβλιοθήκην, μὲ τὴν Νέαν Ἀκαδημίαν, μὲ πτωχοκομεῖον, Γηροκομεῖον καὶ ἄλλα εὐαγῆ Ἰδρύματα. Ἦτο ἡ πρώτη πόλις τῶν Βαλκανίων, τοὺς χρόνους ἐκείνους, κατὰ τοὺς ὁποίους εἰς τὰ περισσότερα μέρη ἐδασίλευε τὸ σκότος, ἡ ἀγραμματοσύνη καὶ ἡ παχυλὴ ἀμάθεια, ἡ δὲ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθήναι, ἦτο τότε ἀσήμαντος, εὐτελής, Τουρκοκρατουμένη κωμόπολις. Ἦσθαι μὲν, περιερχόμενος τὰς ὁδοὺς τῆς κατηρειπωμένης ταύτης πόλεως, ἀπερίγραπτον καὶ ἀφάνταστον συγκίνησιν. Ἐκλείσα, πρὸς σιγὴν, τοὺς ὀφθαλμούς μου, διὰ γὰ σχηματίσω ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ἄλλοτε ἀκμαιοστάτης ταύτης πόλεως, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι διέπρεψαν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Μία ἄλλη εἰκὼν ἀπαραμίλλου ὠραιότητος καὶ μεγαλοπρεπείας ἐξετυλίσσετο ἔμπροσθέν μου, καὶ διελογίσθην τοὺς συνανθρώπους μου. Πόσα ἔργα προσόδου, πολιτισμοῦ καὶ ὠραιότητος δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀντιθέτως, ὁ ἴδιος ἄνθρωπος δὲν μεταβάλλει ταῦτα εἰς τέφρας καὶ ἐρείπια!».

Ὁ αἰόιδιμος οὗτος κληρικός, ὁ πνευματικὸς πατὴρ τῶν ἡρωικῶν στρατιωτῶν μας, ὁ μετασχὼν καὶ εἰς τοὺς δύο νικηφόρους τότε πολέμους, θὰ ἐπέστρεψε τὸ ἔσπενρας εἰς τὴν ἐν Κορυτσᾷ Μεραρχίαν του μὲ ἀνάμικτον αἴσθημα χαρᾶς καὶ λύπης ἀπὸ ὅσα εἶδε καὶ ἐπληροφορήθη εἰς τὴν ἄλλοτε ἀκμάζουσαν ταύτην πόλιν.

Τὸν κυρὸν τοῦτον σεβάσμιον κληρικόν, τὸν μετέπειτα Πρωτοσύγκελον Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, θὰ ἴδωμεν εὐγνωμόνως καὶ κατωτέρω εἰς τὸ οἰκεῖον Κεφάλαιον, παρέχοντα ἡμῖν καὶ ἄλλας πολυτίμους πληροφορίας, ἀπὸ τὴν εὐλαθεῖ τότε ἐπίσκεψίν του εἰς Μοσχόπολιν. Εἶναι αἱ παρασχεθησόμεναι παρ' αὐτοῦ πληροφορίες, ἐν σχέσει μὲ τὴν διαπιστωθεῖσαν ἐκεῖ κατάστασιν, αὐθεντικά, μὴ ἐπιδεχόμεναι ἀμφισβητήσεις καὶ ἀμφιβολίας. Περιελθὼν ἐκεῖ τὰς ἡρειπωμένας μεγαλοπρεπεῖς, ἄλλοτε, οἰκοδομᾶς καὶ δὴ τοὺς διασωθέντας κατὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς τῷ 1769 καλλιμαρμάρους ἱεροῦς ναοῦς καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς διασωθέντα

Ἱερὰ ἐπὶ μεμβρανῶν βιβλία καὶ ἱστορικοὺς Κώδικας, νὰ παρακαλῆ, νὰ συμβουλευῆ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Ἐπιτρόπους νὰ διαφυλάττωσιν ἐπιμελῶς τοὺς διασωθέντας τούτους πνευματικοὺς θησαυρούς. Πόσοι, τῇ ἀληθείᾳ, τοιοῦτοι ἱστορικοὶ θησαυροὶ καὶ ἄλλα ἀνυπολογίστου ἀξίας Ἐθνικο - Θρησκευτικὰ κειμήλια, θὰ διεσώζοντο, ἐὰν ἐπεμελοῦντο τούτων καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, ὡς ὁ ἀείμνηστος Καλλίμαχος!

Ἦδη ἄς ἀναγνώσωμεν τί περὶ τῆς ἱστορικῆς ταύτης πόλεως, τῆς Μοσχοπόλεως, μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἐκ Κορυτσᾶς, εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς καὶ οὗτος σήμερον, Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, ὁ συγγραψας πρὸς τοῦτο ἱστορικὴν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον:

«Ἱστορία τῆς παλαιᾶς καὶ Νέας Μοσχοπόλεως»

Ὁ διακεκριμένος οὗτος λόγιος καὶ ἀκραιφνῆς πατριώτης, ηὐτύχησε μὲν νὰ ἴδῃ τὴν Κορυτσᾶν του ἐλευθέραν καὶ νὰ ἐκλεγῆ καὶ βουλευτῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἠτύχησε νὰ τὴν ἴδῃ καὶ πάλιν ὑποδουλωμένην καὶ νὰ ἀναγκασθῆ νὰ ζήσῃ μακρὰν αὐτῆς.

Ὁ ἐξαιρετικὸς οὗτος διανοούμενος καὶ δεινὸς χειριστῆς τοῦ καλάμου, εἰς τὴν σελίδα 7, τῆς ἀξιομελετήτου ταύτης ἱστορικῆς πραγματείας του, ἐν σχέσει μὲ τὴν περὶ οὗ πόλιν, τὴν ἄλλοτε ἀθηρὰν Μοσχόπολιν, γράφει:

«Ἡ Μοσχόπολις κεῖται πρὸς Δυσμᾶς τῆς Κορυτσᾶς καὶ εἰς τετράωρον ταύτης ἀπόστασιν. Ἡ κατὰ τὸ 1330 μ.Χ. συνοικισθεῖσα καὶ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐρισκομένης πόλεως, εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ὄροπεδίου, περικυκλωμένη ἀμφοτέρωθεν ὑπὸ ὄρεινων ὕψωμάτων, περιρρέετα δὲ ὑπὸ τριῶν ποταμίων, ὧν τὸ μεγαλύτερον εἶναι ὁ Ἄψος.

Ἡ ἱστορία ταύτης, πέραν τοῦ 1330 εἶναι λίαν σκοτεινῆ, ἀφοῦ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνησίαν περὶ αὐτῆς ποιεῖται. Μόνον ὁ BOUKEVELLE λέγει ὅτι: «Ὁ Κουέντος Μάξιμος ἀνήγειρε περὶ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας πόλεως τὴν Μοσχόπολιν (Βοσχόπολιν) ἦτις, ἀπὸ ἀπλῶν σκηνομάτων ποιμένων, κατέστη μητροπόλις τοῦ ἐμπορίου. Κατὰ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος εἶχε περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ψυχῶν καὶ μέχρι τοῦ 1788 ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠῤῥησε κατὰ 1)3 διανομομένου λαμπροῦ μέλλοντος εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ μέρους ἐκείνου. Τὰ μὲν σχολεῖα τῆς Βοσχοπόλεως τότε ἦρθον, ὁ δὲ διὰ τῆς Θρησκείας τῶν λειτουργῶν αὐτῆς προστατευόμενος πολιτισμὸς προήγατο».

Σημείωσις συγγραφέως παρούσης διατριβῆς: Ἡ ἀναγραφομένη χρονολογία 1788 εἶναι ἀνακριθῆς, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν κα-

τωτέρω, ἐν πολλαῖς πηγαῖς, ἡ Μοσχόπολις κατεστράφη τῷ 1769 ὑπὸ τῶν ἀγρίων γειτόνων της Τουρκαλθανῶν. Εἰς δὲ τὴν σελίδα 12 τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου του συνεχίζει γράφων τὰ ἀκόλουθα, ἐπὶ τοῦ δυσεξακριβώτου τούτου ζητήματος, τοῦ χρόνου δηλ. τῆς κτίσεως τῆς περὶ οὗ πρόκειται ταύτης πόλεως:

Ὁ τῷ 1843 τὰ μέρη ταῦτα περιηγηθεὶς, ἐν Ἰωαννίνοις Πρόξενος τῆς Αὐστρίας, HARBON, γράφει τὰ ἑξῆς:

Ἡ Μοσχόπολις, κατὰ τὸν αὐτόθι τῷ 1765 σωζόμενον Κώδικα, ἐκτίσθη τῷ 1338 ὑπὸ τινος μεγάλου ἡγεμονεύοντος οἴκου τῶν Μουζακαίων, τῶν καταγομένων ἐκ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Μουστακίου. Ἐκ τοῦ Ἰωάννου τούτου, ἐγεννήθη ὁ Ἀνδρέας Μουστάκιος ὁ α', ὁ καὶ Σεβαστοκράτωρ κληθεὶς (1312—1337). Ἐκ τοῦ τελευταίου πάλιν τούτου ἐγεννήθη ὁ Θεόδωρος, ὁ ἐπικληθεὶς Γκερσετίσης καὶ ἐκ τοῦ Θεοδώρου, Ἀνδρέας ὁ β' (1337—1378) ἐκ τῶν υἱῶν, τοῦ ὁποῖου, ὁ μὲν Γκίνος κατέλαβε τὰ πλησίον τοῦ Ἰλλυρικοῦ Τομόρου μέρη, ὅτε ἐκτίσθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ Γκίνο - μάδε (Μέγας Γκίνος), ὁ Θεόδωρος κατέλαβε τὸ Μπεράτιον, ὁ δὲ Πέτρος τὴν Βοσκόπολιν».

Εἰς τὴν γενεαλογίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, ὅτι τὰ ἀναγραφόμενα δὲν ἀντιπροσωπεύουν πλήρως τὴν ἀλήθειαν, διότι, ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, ἡ Μοσχόπολις ἦτο πολὺ πρὶν τοῦ 1378 κατακτημένη, ἀφοῦ ὁμιλεῖ περὶ καταλήψεως αὐτῆς. Ὡσαύτως παρατηροῦμεν ἐν αὐτῷ ὅτι ἡ περὶ οὗ πρόκειται πόλις, φέρει τὸ ὄνομα, ἀντὶ Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ς, Β ο σ κ ὀ π ο λ ι ς.

Τὴν διαφορετικὴν ταύτην ὀνομασίαν αὐτῆς τῆς πόλεως, τὴν συναντῶμεν καὶ ἀλλαχοῦ. Περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης μᾶς πληροφορεῖ πάλιν ὁ ἴδιος Σκενδέρης, γράφων εἰς τὴν σελίδα 13 τὰ ἀκόλουθα:

Ὅτε ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ ἠθέλησε γὰ ἀνακαινίσῃ τὸν ἐκεῖ Ἱερόν ναόν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐξήτησε τὴν πρὸς τοῦτο οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Γῆς Χριστιανῶν, οἱ Μοσχολῖται μὲ τὴν εὐλάβειαν, πὺν ἔτρεφον πρὸς τὰ Θεῖα, ἔσπευσαν προθύμως καὶ προσέφεραν τὰ περισσώτερα διὰ τὸν ἅγιον τοῦτον σκοπὸν χρήματα. Ὁ Πατριάρχης τοσοῦτον συνεκινήθη ἀπὸ τὴν γενναϊόδηρον ταύτην συνεισφορὰν των, ὥστε μετωνόμασεν ἐπὶ τὸ εὐγενέστερον ταύτην Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ν .

Ἦδη ἄς ἴδωμεν τί περὶ τῆς κτίσεως καὶ ἐν γένει τῆς περαιτέρω καταστάσεως τῆς περιφανοῦς ταύτης πόλεως γράφουσιν αἱ

ὑπὸ διακεκριμένων λογίων συγγραφεῖσαι Ἐγκυκλοπαίδειαι καὶ πρῶτον:

Ἐν τῇ εἰκοσιτετρατόμῳ Ἐγκυκλοπαιδεῖα « Π υ ρ σ ὀ ς » — ΙΖ' τόμον αὐτῆς σελίδα 399 ἀναγινώσκομεν:

Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ε ς, χωρίον ἴδη τῆς Ἀλβανίας, καίμενον δυτικῶς τῆς Κορυτσᾶς καὶ εἰς τετράωρον αὐτῆς ἀπόστασιν, ἐπὶ ὄροπέδιου, ὕψους 1240 μέτρων.

Ἐχει ὕδατα πηγαιᾶ ἀφθονα καὶ κλιμα ὄροσερώτατον, διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Κορυτσᾶς παραθερίζουν εἰς αὐτήν.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ τόμ. 10ον σελ. 185, ἀναγινώσκομεν:

Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ε ς ἢ Β ο σ κ ὀ π ο λ ι ε ς γῶρα τῆς Βορ. Ἡπείρου, πλησίον τῆς Κορυτσᾶς. Ἡ Μοσχόπολις ἤκμασε κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, ὅποτε κατοικεῖτο ὑπὸ πολυαριθμοῦ Ἑλληνορθόδοξου στοιχείου Βλαχόφωνων, προσερχομένων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ Μακεδονίας. Κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἠϋξήθη ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ἐν αὐτῇ πλουσίας κτηνοτροφίας, διημιουργία ἐν αὐτῇ ἐργαστηρίων ὑφαντικῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν οὐστεχνικῶν ταπητουργίας, σιδηρουργίας, χαλκουργικῆς καὶ χρυσοχείας. Διήρουνε τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν τῆς μετὰ σημερινῶν ἐμπορικῶν καταναλωτικῶν κέντρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Βιέννης, Σμύρνης καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν τρισύτων.

Ἐν δὲ τῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα « ΗΛΙΟΣ » (τόμ. Ε' σελ. 165) ἀναγινώσκομεν τὰ ἀκόλουθα:

Μ ο σ χ ὀ π ο λ ι ε ς. Πόλις τῆς Βορείου Ἡπείρου, τανῶν πολιτικῶς ὑπαγομένη εἰς τὸ Ἀλβανικὸν κράτος. Κεῖται ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Γ κ ι ὀ ρ τ ζ α ς (Κορυτσᾶς) κατὰ τὴν δεξιᾶν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἄψου.

Κατὰ τινὰς παραδόσεις κτίσθηκε τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὑπὸ Βλάχων, προσόδευσε δὲ μεγάλως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ ἔφθασεν εἰς ἀξιολογιότατον σημεῖον ἀκμῆς καὶ πολιτισμοῦ κατὰ τὰ ἑπτὰ πρῶτα δέκατα τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅποτε ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνῆρχετο εἰς δωδεκά περίπου χιλιάδας οἰκογενειῶν, ἦτοι εἰς ἑξήκοντα ἕως ἑξήκοντα πέντε περίπου χιλιάδας ψυχῶν.

Εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μοσχόπολεως συνέβαλε πολὺ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Ἡ ἐμπορικὴ ἀλλὰ καὶ διομηχανικὴ πρόοδος τῆς πόλεως ταύτης προσεῖλκεν εἰς αὐτήν πολλοὺς Ἡπειρώτας, Θεσσαλοὺς καὶ Μακεδόνας.

Παρεθέσαμεν ἀνωτέρω τὰς γνώμας τοσούτων ἐπιφανῶν ἀν-

θρώπων τῶν γραμμάτων, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐκτίσθη, πιθανῶς, ἢ ἔνδοξος αὕτη Βορειοηπειρωτικὴ πόλις. Δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ παραθέσω ἐν συνεχείᾳ, τί περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχικῆς κτίσεώς της ἔγραψεν ὁ μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ὑπάρξεώς της δημοδιδάσκαλος, αἰμίμηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης, καταγόμενος ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς Μοσχοπόλεως.

Ὁ κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος 1975 ἀφήσας τὰ ἐγκόσμια, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, εἶχεν ἐτοίμην πρὸς ἔκδοσιν ἐργασίαν, ἀφορῶσαν τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὴν ξακουστὴν Μοσχόπολιν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Μ ο σ χ ό π ο λ ι ς». Ἄτυχῶς τὸ σκληρὸν καὶ ἀνάλγητον Χαρόντιον δρέπανον τοῦ ἀφήρεσε τὴν ζωὴν, πρὶν ἴδῃ τὸ πνευματικὸν του τέκνον ἐκδιδόμενον. Ἐτελεύτησε μὲ τὸ πικρὸν παράπονον εἰς τὰ χεῖλη του, ὅτι δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν προσφιλεστάτην ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἀπαλλασσομένην τῶν δυσθαστάκτων δεινῶν, τῶν ἀφορήτων δεσμῶν τῆς ἐπαράτου φρικτῆς Ἀλβανικῆς δουλείας καὶ νὰ ἀναφωνήσῃ χαριέντως τὸ τοῦ προφήτου Συμεῶν θεῖον λόγιον: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου Δέσποτα, ἐν εἰρήνῃ...».

Τὴν ἀξιομελέτητον ταύτην πνευματικὴν του ἐργασίαν, τὴν τιτλοφορουμένην «Μ ο σ χ ό π ο λ ι ς», τὴν ἐξέδωσεν ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὁ ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένην φαινήν διοίκησιν τοῦ ἀκαμάτου καὶ ἀγήρω Μακεδόνοσ, κυρίου Φιλίππου Δραγούμη, ἀδελφοῦ τοῦ Ἐθνομάρτυρος αἰμιμήστου Ἰωάννοσ Δραγούμη καὶ γυναικαδέλφου τοῦ ἑτέρου ἐθνικοῦ ἥρωσ, ἀοιδίμου Παύλου Μελά.

Νομίζω, ὅτι δὲν θὰ καταπονήσω τοὺς λαμπροὺς ἀναγνώστας τῆσ παρούσης μου διατριβῆσ, ἐὰν ἐνδιατρίψω κάπως ἐκτενέστερον μὲ τὸν ἀοίδιμον τοῦτον Μοσχοπολίτην συνάδελφον. Θεωρῶ τοῦτο ὡς ἐπιτακτικὸν μου καθῆκον, ὡς εὐλαβὲς πρὸς ἐκεῖνον μνημόσυνον. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐργασία του ἀρχεται οὕτως:

«Ἐγεννήθην ἐν Μοσχόπολει τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1885. Ἐζῆσα τὰ παιδικά μου χρόνια μετὰ τῶν γονέων μου καὶ ἀδελφῶν μου. Τὸ πατρικὸν μου σπίτι ἦτο εἰς τὴν Συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τὰ πρῶτά μου μαθήματα ἤκουσα εἰς τὸ ἐξατάξιον Δημοτικὸν σχολεῖον τῆσ πατρίδοσ μου. Ἐτελείωσα τὰ μαθήματα τοῦ Δημοτικοῦ σχολεῖου καὶ μιᾶσ τάξεωσ τοῦ Ἡμιγυμνασίου αὐτοῦ. Συνέχισα τὰς σπουδὰσ μου εἰς τὸ παλαιὸν Γυμνάσιον Κορυτσᾶσ ἀπὸ τὸ ὅποιον καὶ ἀπεφοίτησα τὸ 1905. Εἶχον Γυμνασιάρχην τὸν αἰμίμηστον Γεώργιον Ἀναγνωστόπουλον. Τὸ αὐτὸ ἔτος διορίσθην δημοδιδάσκαλοσ εἰς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον τῆσ πατρίδοσ μου, τὴν Μοσχόπολιν.

Μετὰ διετῆ ὑπηρεσίαν, μοί ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις του καὶ συνέχισα ἐργαζόμενος μέχρι τῆς ἀποφράδος καὶ μοιραίας ἐκείνης ἡμέρας, τῆς 16ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1916, ὅποτε ἐπῆλθε καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Σχολῆς.

Εἰς δὲ τὴν σελίδα 7 τοῦ βιβλίου του ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ ἀκόλουθα, ἄξια μελέτης των:

«Πρὸς Δυσμὰς τῆς πόλεως Κορυτσᾶς καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων ὡρῶν ἀπ' αὐτῆς, εἰς ὑψηλὸν μαγευτικὸν ὄροπέδιον, ἦτο κτισμένη ἡ Μοσχόπολις. Αὕτη, φαίνεται ἐκτίσθη τῷ 1330 μ.Χ. ἡ δὲ ἱστορία τοῦ ἔτους τούτου εἶναι πολὺ σκοτεινὴ. Σαφεῖς πληροφορίαι, ὅσον ἀφορᾷ τούτο, δίδει ὁ Κώδιξ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, ἀναφέρεται ὅτι: «Ἡ Μοσχόπολις, πόλις πολυάνθρωπος ἐκτίσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ ὅτι μετὰ διακοσίους πενήκοντα ἢ τριακοσίους χρόνους, ἀφοῦ ἐθεμελιώθη ἡ Μοσχόπολις, πρὸς τοὺς 1630 ἀπὸ Σωτῆρος Χριστοῦ χρόνους, ἐκτίσθη ἡ Ἐκκλησίαι τοῦ Προδρόμου». Εἶχε κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς δώδεκα Συνοικίας. Τὰ σπίτια ἦσαν κτισμένα εἰς 7 λόφους. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν εἶχον ἐπιπλά πολύτιμα ἐκ Βιέννης καὶ Βενετίας.

— Ἡ ἀκμὴ τῆς ὑφείλετο κυρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὅποιον διεξῆγον οἱ κάτοικοί τῆς μὲ τὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων μὲ τὰς τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας.

Αἱ γυναῖκες ἐφόρουσαν φορέματα μεταξωτὰ, τὰ δὲ στήθη των ἐστόλιζον μὲ βενετικὰ φλουριά' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των ἐφόρουσαν καφτάνια(1) μεταξωτὰ τῆς Βιέννης καὶ στὰ πόδια των πασουμάκια(2) στολισμένα μὲ λίρες.

— Εἰς τὴν Μοσχόπολιν εἶχον ἀναπτυχθῆ ἡ ταπητουργία, ἐφάμιλλος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ ὅποια εἰς τὰ σχέδιά τῆς διετῆρει τὰ τοιαῦτα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης.

Ταῦτα μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀείμνηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης, ὁ γεννηθεὶς, μεγαλώσας, διδαχθεὶς καὶ διδάξας ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ πόλει, τῇ Μοσχόπολει.

Θὰ ἡδυνάμην νὰ παραθέσω τὰς γνώμας καὶ ἄλλων, ἀσχοληθέντων μὲ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως πολλαὶ τούτων συμπίπτουν μὲ τὰς ὡς ἄνω ἀναγραφείσας, ἄλλαι δὲ πάλιν προέρχονται ἐκ παραδόσεως καὶ οὐχὶ ἐξ ἱστορικῆς αὐθεντικῆς πηγῆς, διὰ τοῦτο περιορίζομαι εἰς τὰς ὡς ἄνω διατυπωθείσας.

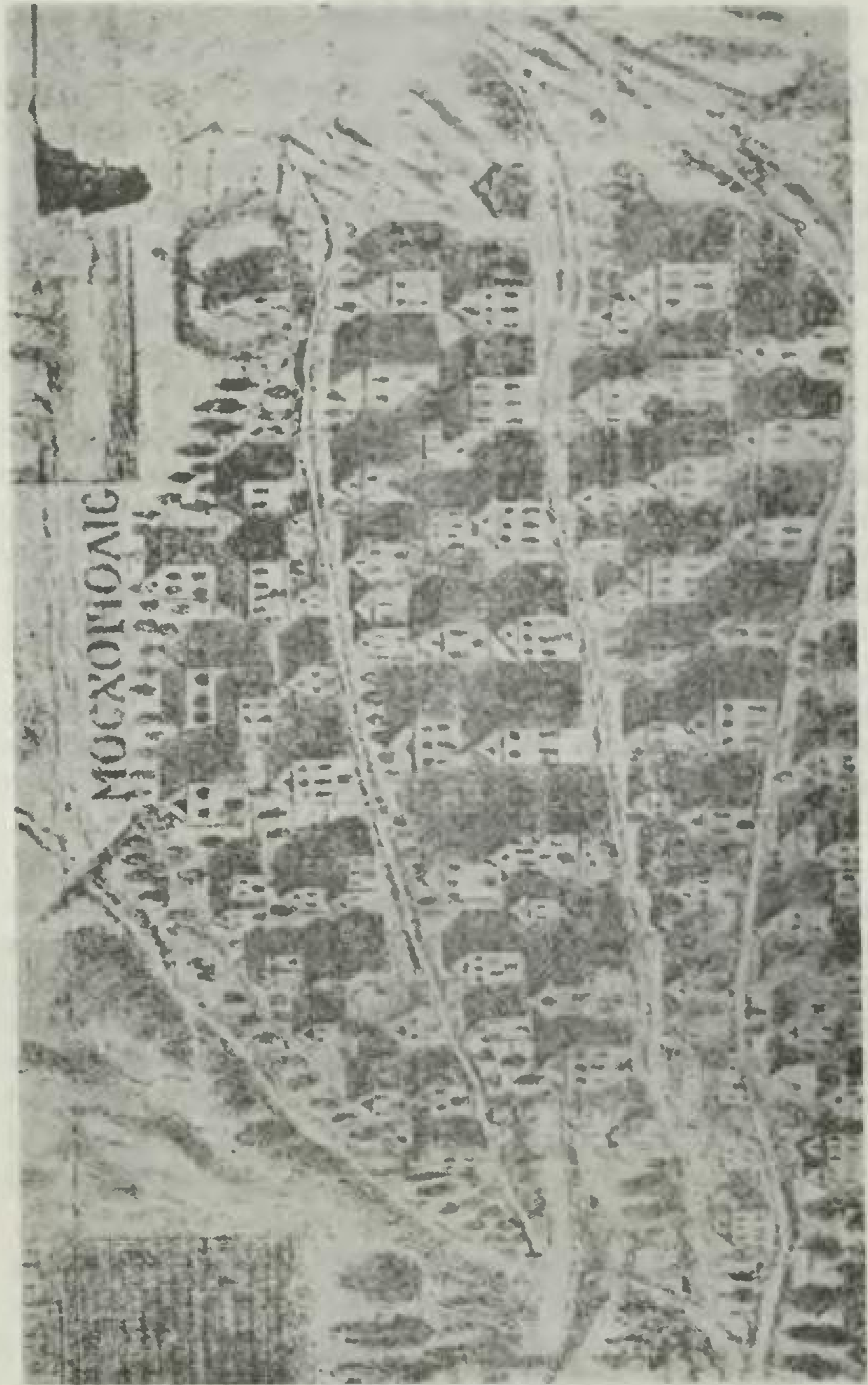
Καὶ αἱ τοιαῦται, ἄς ἀνέγραψα συμφωνοῦν εἰς τοῦτο τὸ σημείον: «Ὅτι ἡ Μοσχόπολις ἐκτίσθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.

1) καφτάνια = κεφαλομάντηλα μεγάλα μὲ κροσσούς.

2) πασουμάκια = κοντὰ περιπόδια.

Ἀφήνουν ὅμως ἀκάλυπτον χρονικὴν περίοδον τριῶν ὀλοκλήρων αἰῶνων, δι' ἣν οὐδεμίαν θετικὴν ἢ κατὰ παράδοσιν πληροφορίαν ἔχομεν, οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ πολυγραφώτατος ἱστορικός, ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυθαῖς Εὐλόγιος Κουρίλας μᾶς πληροφορεῖ τί θετικὸν λαβὸν χώραν κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα. Κατόπιν πάντων τούτων, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ λαμπρὰ αὕτη πόλις ἐκτίσθη μεσοῦντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος καὶ πλέον οὐ.

Θὰ ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον, ἂν ἄλλοι, ἰκανώτεροι ἡμῶν εἰς τὸ ἀναδιφεῖν, ἐρευνᾶν καὶ ἐξετάζειν, ἐπιχύσωσι πλήρες ἢ καὶ ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὸ μακραῖον τοῦτο διάστημα.

Η ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ ΣΤΑ 1767

(Илл.: г. Галогорзфа.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Θ ρ η σ κ ε ι α

Ἐξ ὄλων τῶν ἱστορικῶν πηγῶν, ὧν ἐζητήσαμεν τὴν παροχὴν βοήθειας, διὰ τὴν, ὅσον ἔνεστι, ἀντικειμενικὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης μας προσπάθειας, συνάγεται ὅτι, οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως ἦσαν αὐστηρῶς προσηλωμένοι εἰς τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Θρησκείας, ἦσαν Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι, ἄνευ δισταγμῶν καὶ ἀμφιταλαντεύσεων.

Τὴν εἰς τὰ Θ ε ῖ α προσήλωσίν των ἀποδεικνύουν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὰ πολλὰ Θρησκευτικὰ Σκηνώματα, ἅτινα ἴδρουν καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πέριξ αὐτῆς.

Τὰ Ἱερὰ αὐτὰ Σκηνώματα καλλιμάρμαρα, περικαλλῆ καὶ μεγαλοπρεπῆ, μὲ ἐσωτερικῶς καλλιτεχνικωτάτην καὶ πλουσίαν διακόσμησιν, ἐπλήρουν τὴν καρδίαν τοῦ εὐλαθῶς εἰσερχομένου εἰς αὐτὰ προσκυνητοῦ κατανύξεως καὶ ἀφάτου καὶ ἀπεριγράπτου θρησκευτικοῦ δέους. Ἐπίστευεν ὅτι ἔβλεπε νοερῶς τὸν Θεῖον Δημιουργόν, εὐλογοῦντα, ἀγιάζοντα καὶ προστατεύοντα αὐτόν.

Ὁ κάτωθι ἐν συνεχείᾳ παρατιθέμενος κατάλογος τῶν ἐν Μοσχοπόλει, κατὰ τὰς εὐτυχεῖς, δι' αὐτὴν ἡμέρας, Ἱερῶν ναῶν, ἀποδεικνύει περιτράνως τὴν εἰς τὰ Ἱερὰ καὶ Ὅσια τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Χριστιανικῆς Θρησκείας προσήλωσιν τῶν εὐσεβῶν κατοίκων αὐτῆς, τῶν εὐλαθῶν Μοσχοπολιτῶν.

Οἱ Ἱεροὶ αὐτοὶ ναοί, διέφυγον, ὡς ἐκ θαύματος, τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν αἰμοδιψῶν Τουρκαλθανῶν κατὰ τὸ ἔτος 1769, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διετηροῦντο δέ, ὅπως οὖν, ἐν καλῇ καταστάσει μέχρι τῆς δευτέρας καταστροφῆς τῆς, ἐπισυμβάσης τὸ ἔτος 1916 ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν πρώτων καταστροφῶν αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἐκ ταύτης, καὶ πάλιν τῶν περισσοτέρων διασωθέντων, οὐχὶ ἐκ σεβασμοῦ τῶν θαρβάρων πρὸς τὰ Ἱερὰ καὶ Ὅσια ἀλλὰ διὰ λόγους, οὓς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅποτε καὶ οἱ Ἱεροὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ τῆς ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ λεηλασίας.

Οἱ Ἱεροί, καλλιμάρμαροι, περικαλλεῖς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ τῆς Μοσχοπόλεως ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι:

- 1ος) Ὁ Ἱερὸς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.
- 2ος) » » τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.
- 3ος) » » τοῦ Ἀγίου Διονυσίου

- 4ος) Ὁ Ἱερός Ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.
- 5ος) » » τῆς Ἁγίας Τριάδος.
- 6ος) » » τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.
- 7ος) » » τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων.
- 8ος) » » τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ.
- 9ος) » » τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους.
- 10ος) » » τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.
- 11ος) » » τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης
- 12ος) Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.
- 13ος) Τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων.
- 14ος) » τῆς Ἁγίας Μαρίνης.
- 15ος) » τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου.

Οἱ Ἱεροὶ αὐτοὶ Ναοί, ἀνὰ εἷς εἰς ἐκάστην Συνοικίαν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, τῆς τότε ἀνθούσης, ἀκμαζούσης καὶ εὐημερούσης, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν ἦσαν ἐκτισμένοι μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ βυζαντινὸν ρυθμὸν. Τοῦτο εἶναι ἀκόμη μία ἄλλη τρανοτάτη ἀπόδειξις τῆς Θρησκευτικότητος, τῆς πρὸς τὰ Θεῖα προσηλώσεως τῶν εὐλαβῶν κατοίκων αὐτῆς.

Οἱ μεγαλοπρεπεῖς οὗτοι ναοὶ διὰ τῆς ἐπιβλητικότητός των ἐκαλλιέργουν εὐγενεῖς καρδίας χριστιανικὰς καὶ χαρακτῆρας Ἑλληνοπρεπεῖς.

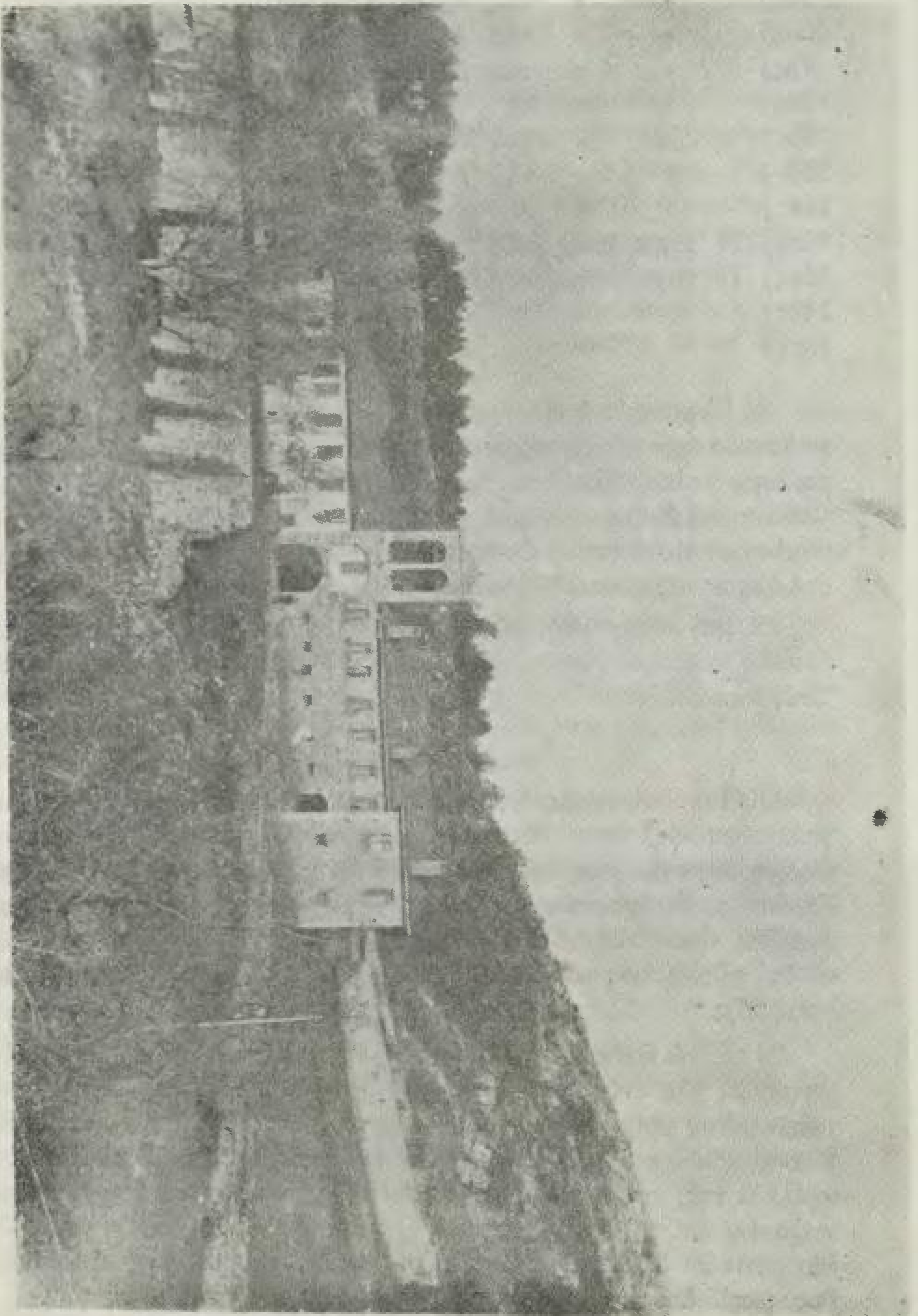

Οἱ Ἱεροὶ ναοὶ τῆς Μοσχοπόλεως, οἱ ἀμιμήτου τέχνης καὶ μεγαλοπρεπείας, ἦσαν ἐσωτερικῶς κεκοσμημένοι μὲ ἀφαντάστου τέχνης τοιχογραφίας καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ ἀργυροεπίχρυσα Ἱερὰ Σκεύη, μὲ βαρυτίμους κανδήλας καὶ χρυσοποίκιλτα Ἱερὰ Ἄμφια. Τὰ εἰκονοστάσια ἦσαν ἀμιμήτου ξυλογλυπτικῆς τέχνης καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν Ἄγιοι Εἰκόνες ἦσαν ἀπαραμίλλου βυζαντινῆς ζωγραφικῆς.

Ἡ εἰς τὰ Θεῖα μετὰ θαυμάτης κατανύξεως προσήλωσις τῶν κατοίκων τῆς ἐνδόξου ταύτης πόλεως, ὠφείλετο καὶ εἰς τὴν ἐν ταῖς οἰκίαις θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων των ὑπὸ τῶν εὐλαβῶν καὶ εὐσεβῶν γονέων των καὶ εἰς τὴν εἰς τὰ λαμπρὰ σχολεῖα της, μαζὶ μὲ τὴν μόρφωσιν τῆς διανοίας διὰ καταλλήλων γνώσεων καὶ τὴν θρησκευτικὴν διαπαιδαγώγησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐξαιρετικῶν διδασκάλων των, οἱ ὅποιοι, πιστεύοντες ἀκραδάντως, μετέδιδον τὴν θρησκευτικότητα εἰς τοὺς τροφίμους των.

Οἱ ἐπισκεπτόμενοι ξένοι τοὺς μεγαλοπρεπεῖς τούτους ἱεροὺς

Ἡ Ἱερά Μονή τοῦ Τιμίου Προδρόμου

(Ο) Ναός τοῦ ἁγίου Νικολάου με τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ
τοῦ κτίτορος τοῦ Ναοῦ Εὐθυμίου Γκίτα

Πρόσψεις τοῦ Ναοῦ Ταξιάρχων. Δεξιὰ ἡ Ἁγ. Βαρδάρη

ναούς τῆς Μοσχοπόλεως, ἀτενίζοντες τὴν ἐντὸς αὐτῶν μεγαλοπρέπειαν, τοσοῦτον κατενύγοντο, ὥστε, ἐξερχόμενοι, ἐγένοντο Χριστιανικώτεροι.

Τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῶν Ἱερῶν, καλλιμαρμάρων, περικαλλῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ναῶν τῆς Μοσχοπόλεως.

Ὑπὸ τοιούτου θρησκευτικοῦ δέους, ὑπὸ τοιαύτης ψυχικῆς ἀνατάσεως κατελήφθη ὁ ὄν ἐν προηγουμένοις εἶδομεν κυρὸς ἀρχιμανδρίτης τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων Δημοσθένης Καλλίμαχος, ὅτε τὸ πρῶτον κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1912 ἐπεσκέφθη τὰ Ἱερά αὐτὰ Σκηνώματα!

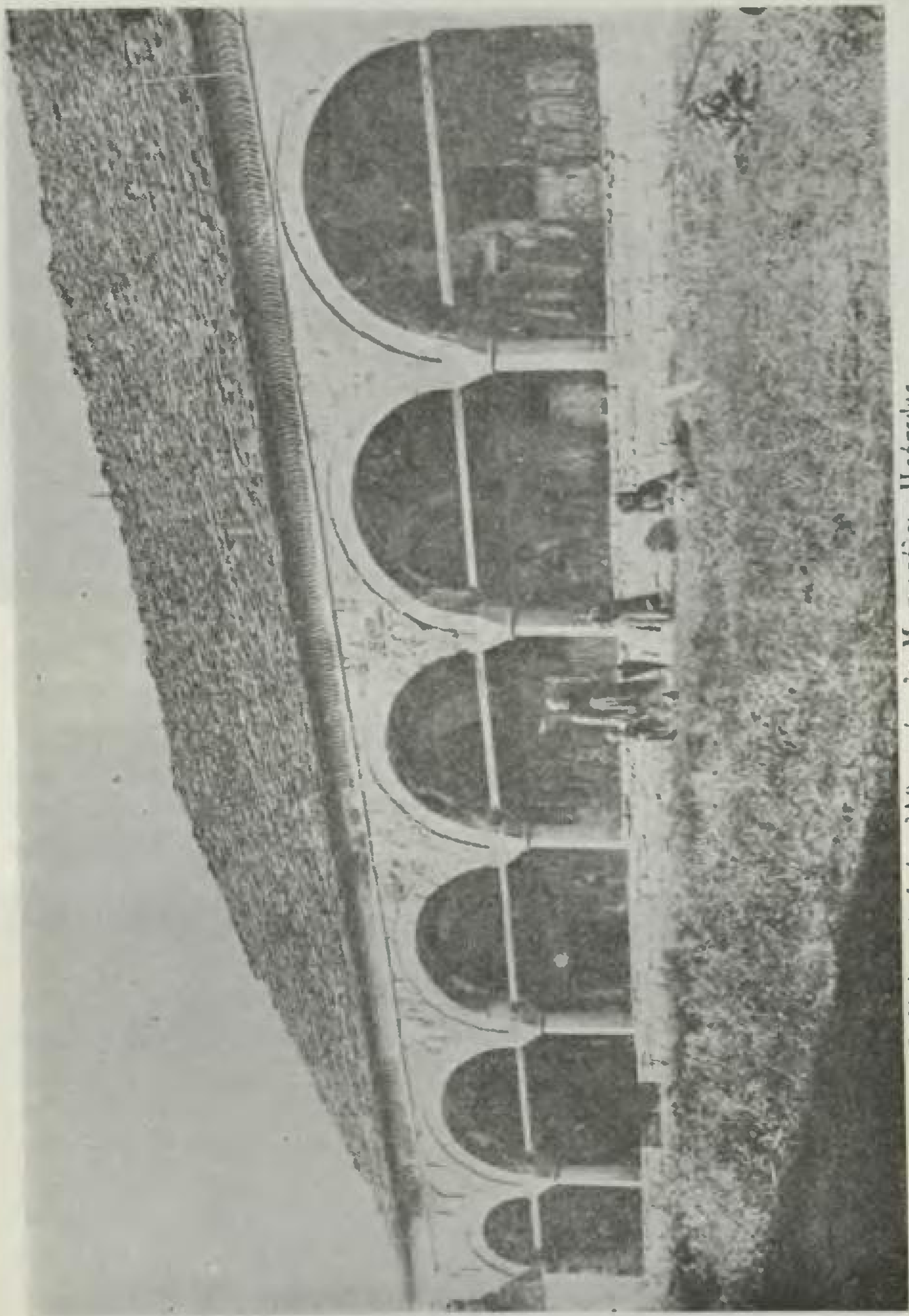
Τίς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν θρησκευτικὴν αἵγλην, τὴν ὁποίαν ἀσκοῦσιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν οἱ ἱεροὶ ναοὶ τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Χριστιανικῆς Θρησκείας; Πόσοι καὶ πόσοι, παραπλανηθέντες ἀπὸ τὰ σαγηνευτικὰ καὶ γοητευτικὰ κηρύγματα ἀντιχρίστων λαοπλάνων αἰρετικῶν δὲν ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὁρθοδοξίας, εὐθύς ὡς ἠτένισαν τὸ ἄφθαστον Χριστιανικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἱερῶν ἡμῶν ναῶν!

Τοσοῦτον λοιπὸν ἐνεθουσιάσθη ὁ αἰόδιμος οὗτος κληρικὸς ἰδὼν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸ κάλλος καὶ ὠραιότητα τῶν καλλιμαρμάρων τούτων Ἱερῶν Σκηνωμάτων, ὥστε ἀνεφώνησε πλήρης χαρᾶς:

«Θέλω νὰ μὴ σταματήσω ἀλλὰ νὰ περιγράψω καὶ ἄλλα σημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς! Καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ ζωντανὰ Χριστιανικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα σώζονται, εὐτυχῶς, ἀκέραια! Καὶ αὐτὰ εἶναι οἱ θαυμάσιοι ναοὶ τῆς, ὅλοι μὲ τὸν ἀμύθητον καλλιτεχνικὸν τους πλοῦτον εἰς εἰκόνας, εἰς λεπτοουργήματα καὶ τοιχογραφίας ἀφθάστου Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Ἀλλὰ ἐκεῖνος, ποῦ μὲ ἔκαμε νὰ σταθῶ ὥρας πολλὰς ἀναυδός, εἶναι τὰ τέμπλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται ἄνθη ὅλων τῶν εἰδῶν, ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὅλον τὸ βασίλειον τῶν ζώων μὲ λεπτότητα, μὲ χάριν καὶ μὲ συμμετρίαν θαυμασίαν».

Καὶ συνεχίζει ὁ αἰόδιμος οὗτος κληρικὸς:

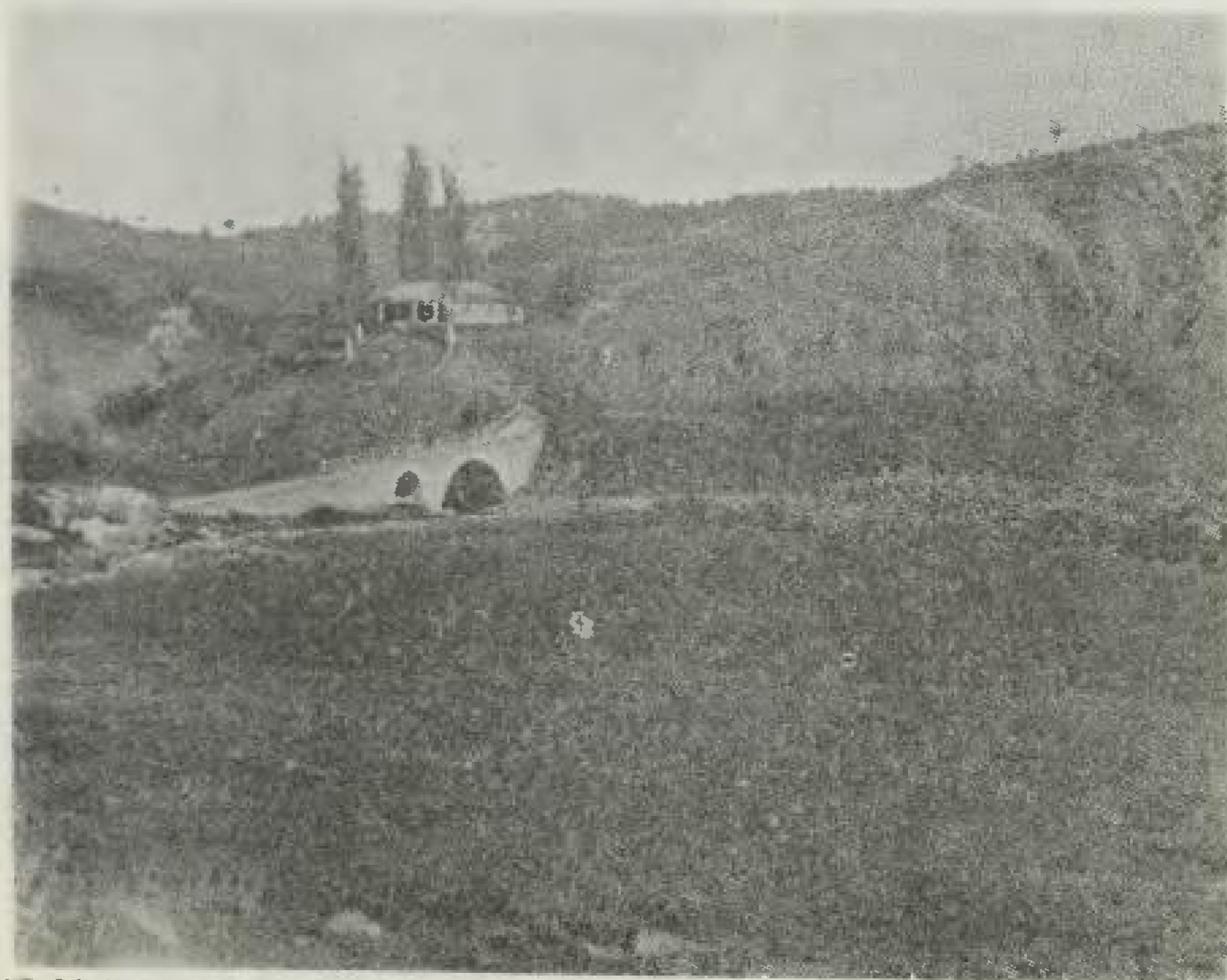
«Εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου εὔρον ἄθικτα διασωθέντα ἀπὸ τὴν διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν τοῦ 1769 καὶ τὰ κάτωθι ἀνυπολόγιστου ἀξίας Ἱερά Εὐαγγέλια, τὸ ἐν ἐπὶ μεμβράνης καὶ τὸ ἄλλο χάρτινον. Καὶ τὰ δύο εἶναι χειρόγραφα. Ἐπίσης εὔρον εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν ἐπὶ μεμβράνης χειρόγραφον Εὐαγγέλιον τοῦ Θ' αἰῶνος καλλιγραφημένον καὶ ἐστολισμένον μὲ μικρογραφίας τῶν Εὐαγγελιστῶν. Ἄλλο Εὐαγγέλιον, ἐπίσης μεμβράνινον, εἰς τὴν Παναγίαν. Ἀκόμη ἀνεῦρον μεμβράνινον Κώδικα τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, περιέχοντα λόγους τοῦ Χρυσορρήμονος Πατριάρχου Κων-

‘Ο Ναός τοῦ ἁγίου Ἐσπράτου ἐν Κωνσταντινίῃ. Ἡ πρόψυξις.

Ὁ Ναός τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνης ὁ
Ναός τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἐν Μοσχοπόλει.

Ὁ Ναός τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὁ ἀρχαιότερος τῶν ναῶν τῆς Μοσχοπόλεως.

σταγτινοπούλεως Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσστόμου! Ἐπίσης ἄλλον μεμορά-
νισον Κώδικα εὑρον εἰς τὸ σπίτι τοῦ Παπα - Πέτρου.

Πάντα ταῦτα ἐτακτοποίησα. τὰ περιέγραψα λεπτομερῶς καὶ ἐν ἐκτάσει
εἰς εἰδικὸν κατάλογον πρὸς δημοσίευσιν καὶ ἐξώρκησα τοὺς Προσκρίτους γὰ τὰ
κρατήσασαι καὶ γὰ τὰ προφυλάξασαι αὐτὰ τὰ ἀνεκτίμητα πνευματικὰ λείψανα
ἀπὸ τοῦς ἀρπακτικῶς ὄνυχας τῶν πρὸς τούτοις περιφερομένων, ἀπὸ τοῦς Ἱε-
ροῦς Νασῶς καὶ Ἱερὰς Μονὰς περιηγητῶν —δῆθεν— Εὐρωπαϊῶν!

Ἄξιος εὐγνωμοσύνης εἶναι ὁ ἀοίδιμος οὗτος στρατιωτικὸς
ιερεὺς, ὅστις, πλὴν τῶν κυρίων καθηκόντων του, ἐμερίμνησε διὰ
τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀνεκτιμήτων τούτων πνευματικῶν ἔθνικῶν
μας θησαυρῶν. Δυστυχῶς ὅμως καὶ οὗτοι ἐξηφανίσθησαν τῷ 1916
ἀπὸ τοῦς εὐγενεῖς; καὶ πολιτισμένους; Γάλλους!

Διὰ τοῦς τότε πλουσίους πνευματικοὺς τούτους θησαυροὺς
καὶ ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς Θεόδωρος Βελιανίτης γράφει τὰ ἀκό-
λουθα:

Τὰ λαμπρὰ μέγαρα τῆς Μοσχόπολεως καὶ ἰδίως οἱ καλλιμάρμαροι με-
γαλοπρεπεῖς ναοὶ τῆς, διεκοσμοῦντο ὑπὸ ἀριστουργηματικῶν ἐπιχρῶσεων τέμ-
πλων, ἐφ' ὧν ἀνεδεικνύετο εἰς τῶν ὠραιστέρων κλάδων τῆς ἐκκλησιαστικῆς
τέχνης. Ἡ ἀρίστη ξυλογλυφία τότε ἐπεξετείνετο καὶ εἰς ἄλλας δημοτικὰς οἰ-
κοδομίας.

Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον ξυλογλυπτικὴν καὶ ἄλ-
λας καλλιτεχνικὰς λεπτουργικὰς ἐργασίας κατὰ τὴν ἀξιοζήλευ-
τον ἐκείνην ἐποχὴν, ὅπου ἡ Μοσχόπολις εὕρισκετο εἰς τὸν κολο-
φῶνα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος Μο-
σχοπόλεως Θεόφραστος Γεωργιάδης, εἰς τὴν σελίδα 20 τοῦ προ-
μνησθέντος βιβλίου του μᾶς πληροφορεῖ καὶ τὰ ἀκόλουθα:

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1769, εὐτυχῶς, οἱ περισσότεροὶ Ἱεροὶ ναοὶ
ὄτι καὶ μετὰ τὴν δευτέραν καταστροφὴν τῆς πολλοὶ τῶν ἀνωτέρω Ἱερῶν ναῶν
δυσώθησαν διότι, ὡς μὲ ἐπληροφόρησε συμπολίτης μου, ἐλθὼν ἐκεῖθεν εἰς Κα-
στοριάν, ἐνθα διέμενον μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπομάκρυνσίν μου, οἱ διασωθέντες κατὰ
τὴν πρώτην καταστροφὴν τῷ 1769 Ἱεροὶ ναοὶ, παρέμειναν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν
καταστροφὴν τῆς ἀνέπαφοι. Ὅχι θεοαίως ἐκ σεοασμοῦ ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων
Τουρκαλθάνων τῶν Ἱερῶν τῆς Θρησκείας μας Σκληρωμάτων, ἀλλὰ διότι τοὺς
Ἱεροὺς τούτους ναοὺς, κατὰ τὴν ἐμπόλεμον ἐκείνην περιόδον, τοὺς ἐχρησιμο-
ποιοῦν τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ὡς νοσοκομεῖα.

Καὶ οὕτω ἐσώθησαν.

Ὅφείλομεν λοιπὸν χάριτας εἰς τοὺς συμμάχους μας; Γάλ-
λους διότι ἡ κατοχὴ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἱερῶν τούτων τῆς Ὁρθοδο-

ξίας ναῶν, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦν ὡς νοσοκομεῖα καὶ Γραφεῖα, ἀπέτρεψαν τοὺς ἀγρίους Τουρκαλθανούς ἀπὸ τοῦ νὰ διαρπάσωσι τὰ μεγίστης ἀξίας Ἱερὰ σκεύη καὶ πυρπολήσωσιν αὐτούς.

Θὰ ἐχρεωστοῦμεν θεβαίως εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτοὺς ἂν ἡ ἀποτροπή των αὕτη ἦτο ἀπότοκος τῶν πρὸς τὰ Ἱερὰ καὶ Ὅσια Θρησκευτικῆς προσηλώσεως αὐτῶν.

Ὅμως ἀτυχῶς! Τοὺς ἰδίους αὐτοὺς ἀκουσίους φύλακας θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κατωτέρω Κεφάλαιον νὰ διαρπάζωσι τοὺς ἀνεκτιμήτου ἀξίας ἐκκλησιαστικούς τούτους θησαυρούς!

Εἶδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως ἐνεφοροῦντο ὑπὸ Θρησκευτικῶν ἰδεωδῶν ἦσαν αὐστηρῶς προσηλωμένοι εἰς τὴν Θρησκείαν τῶν πατέρων των, τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Θρησκείαν.

Ἐν σχέσει μὲ τὴν Θρησκευτικότητα αὐτῶν, πλὴν τῶν περικαλλῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ναῶν, ποὺ εἶναι ἰκανὸν πειστήριον περὶ τούτου, ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ προμνησθὲν βιβλίον τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα —σελ. δ'— τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ πόλις ἐσεμνύετο διὰ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς τῆς, ἀνερχομένους εἰς δύο δωδεκάδας, ὧν διέπρεπεν ὁ πολυτελὴς διάκοσμος καὶ ἡ καλλιτεχνία τῶν τέμπλων καὶ εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν, φιλοτεχνηθέντων ὑπὸ ἐγχωρίων καλλιτεχνῶν, εἶχε δὲ καὶ ὠργανωμένον ἱερατεῖον. Τὸ κορύφωμα τῆς εὐλαθείας τῶν κατοίκων ἦν, ἡ περίσεμνος Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἣτις ἔνεκα τῆς γραφικότητος καὶ τῆς ἄλλης προνομιούχου θέσεως, ὑπῆρχε τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν, ὅστις συνεκρότει πολλάκις ἐκεῖ καὶ συνόδους μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν τῆς περιοχῆς».

Καὶ ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἐγένετο λόγος περὶ Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, γνωρίζω εἰς ὅσους τῶν φίλων ἀναγνωστῶν ἀγνοοῦσι περὶ ταύτης ὅτι: Αὕτη ἰδρύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Αυτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, τὸ ἔτος 535 μ.Χ. καὶ ὠνομάζετο Π α τ ρ ι α ρ χ ε ῖ ο ν Ἰ ο υ σ τ ι ν ι α ν ἦ ς.

Εἰς τοῦτο ὑπήγοντο αἱ Μητροπόλεις Καστορίας, Δυρραχίου, Βελεγράδων, Πρεσπῶν, Κορυτσᾶς, Πελαγωνίας, Βοδενῶν, Μογλενῶν, Σισανίου, Τιθεριουπόλεως, Στρωμνίτσης καὶ τινες Ἐπισκοπαί.

Τελευταῖος Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς ἦτο, ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως,

αοίδιμος Ἰωάσαφ, ὁ λαμπρὸς οὗτος ἀνώτατος κληρικός, ὅστις ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ὑψηλῶν αὐτοῦ Θρησκευτικῶν καθηκόντων δὲν ἔλησμόνει καὶ τὴν Παιδείαν. Ἦτο ἄκρως φιλόμουσος, ἐνθερμος ὑποστηρικτὴς τῶν Μουσῶν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Πατριαρχείας αὐτοῦ καὶ συγκεκριμένως κατὰ τὸ ἔτος 1767 καταργήθη τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, ὑπαχθειςῶν τῶν Μητροπόλεων καὶ Ἐπισκοπῶν αὐτοῦ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος τῆς καταργήσεως τοῦ ὡς ἄνω Πατριαρχείου Ἰουστινιανῆς, ἐξεμέτρησε τοῦ ζῆν ὁ τελευταῖος Πατριάρχης του, ὁ Ἰωάσαφ καὶ ἐτάφη εἰς τὸν Νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως Ἀχριδῶν, τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Κλήμεντος, πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος καὶ ἔμπροσθεν τῆς Εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τὸν διαπρεπῆ τοῦτον Πατριάρχην, ὁ ἀείμνηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης (Μοσχόπολις σελ. 61) μᾶς παρέχει καὶ τὰς κάτωθι πληροφορίας:

«Ἐγεννήθη ἐν Μοσχόπολει καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴν οἰκογένειαν Γκόντου Οἰκονόμου. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὰ τότε περιώνυμα Ἐκπαιδευτήρια τῆς Μοσχόλεως διδασκθεὶς φιλολογίαν, θεολογίαν καὶ ρητορικὴν. Ἀρχικῶς ἐξελέγη Μητροπολίτης Πρεσπῶν καὶ μετὰ τριετίαν ἐξελέγη Μητροπολίτης Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου. Τὴν Μητρόπολιν ταύτην ἐποίησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, μεθ' ὃ ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν, Ἀ' Ἰουστινιανῆς, διατήρησε δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τὸ ἔτος 1767».

Εἰς τὸν Κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Προδρόμου ἀναγράφονται περὶ αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα:

«Ἰωάσαφ, Μητροπολίτης Κορυτσᾶς, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔγινε Πατριάρχης Ἀχριδῶν καὶ διώκησε κάλλιστα τὸ Πηδάλιον τῆς Πατριαρχείας χρόνους εἴκοσιν ἑπτὰ».

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐκλογήν του ὡς Πατριάρχου Ἰουστινιανῆς, εἰς ἕτερον Κώδικα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου Βοσοσίτης, ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ ἐν Μαυρόβω Καστορίας συνελθούσα Ἀρχιερατικὴ Σύνοδος τῷ 1714 ἀνέδειξεν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν τὸν Μητροπολίτην Κορυτσᾶς, Μοσχόλεως καὶ Σελασφόρου Ἰωάσαφ, τὸν ἐκ Μοσχόλεως, ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος διὰ τὰς πολλὰς παρανομίας του Φιλοθέου, τοῦ ἐκ Ναούσης».

Διὰ τὴν ἔξοχον Φιλεκπαιδευτικὴν δρᾶσιν τοῦ αοιδίμου τούτου Ἀρχιεπισκόπου τελευταίου Πατριάρχου Ἰουστινιανῆς, θὰ ἀναγνώσῃ ὁ φίλος ἀναγνώστης εἰς τὸ οἰκεῖον περὶ Παιδείας κεφάλαιον, ὅπερ ἀκολουθεῖ.

Παιδεία

Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς δὲν διεκρίνοντο μόνον διὰ τὰ εὐσεβῆ καὶ φιλόθρησκα αἰσθήματά των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἄκρως φιλόμουσον αὐτῶν.

Εἰς τὴν Μοσχόπολιν, κατὰ τὴν γνωστὴν εἰς ἡμᾶς χρονικὴν περίοδον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ Ἐκπαίδευσις εὕρισκετο εἰς περίοπτον σημεῖον. Ἐλειτούργουν ἐκεῖ, ὄχι μόνον σχολεῖα Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Μέσης καὶ αὐτῆς τῆς σήμερον καλουμένης Ἀνωτάτης.

Οἱ ἄρχοντες τῆς Μοσχοπόλεως, ἐφωδιασμένοι δι' εἰδικῶν προνομίων, τὰ ὅποια ἐχορηγοῦντο εἰς αὐτοὺς διὰ Σουλτανικῶν Φερμανίων, φιλόμουσοι καὶ φιλομαθεῖς, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ θεραπεύωσι τὰς Μούσας κατὰ τρόπον, προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν.

Τὰ προνόμια τοὺς παρεῖχον πᾶσαν σχετικὴν πρὸς τοῦτο ἐλευθερίαν. Ζηλωταὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, εἶχον ὡς πρώτιστον μέλημά των, τὴν ἴδρυσιν μεγαλοπρεπῶν καλλιμαρμάρων διδαστηρίων, ἐφοδιαζομένων τούτων διὰ τῶν ἀπαραιτήτων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας καὶ τὴν ἐξεύρεσιν καὶ τοποθέτησιν ἐν αὐτοῖς τῶν ἀρτιώτατα μορφωμένων ἐκπαιδευτικῶν, διακρινομένων εἰς ἐπιμέλειαν, ἦθος καὶ χρηστότητα καὶ δὴ ἐμπεποτισμένων μὲ τὰ Θρησκευτικὰ ἰδεώδη. Ἐπίστευον, καὶ δικαίως, ὅτι, οὕτω τὰ λαμπρὰ αὐτὰ σχολεῖα, πλὴν τῶν ἀπαραιτήτων μορφωτικῶν στοιχείων, ἅτινα θὰ παρεῖχον εἰς τοὺς τροφίμους, θὰ διέπλασσον νέους μὲ συνειδήσεις Χριστιανικὰς καὶ χαρακτῆρας Ἑλληνοπρεπεῖς.

Οἱ Προεστοὶ τῆς Μοσχοπόλεως, χάριν τῆς Παιδείας δὲν ἐδίσταζον νὰ διαθέσωσιν ὄχι εὐκαταφρόνητα πρὸς τοῦτο ποσά. Τούτου ἕνεκεν ἡ παιδεία ἐμεσουράνει ἐκεῖ.

Ἦσαν τὰ σχολεῖα αἱ πνευματικαὶ κυψέλαι, εἰς τὰς ὁποίας ἀθρόως προσήρχοντο οἱ νέοι καὶ μετ' ἀπαραμίλλου ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ἐνέκυπτον εἰς τὰ τῆς παιδείας Ἑλληνικὰ γράμματα. Ὡς αἱ μέλισσαι, ἰπτάμεναι ἀπὸ ἄνθους εἰς ἄνθος, ἵνα ἀπομυζήσωσι τὸ νέκταρ, συλλέξωσι τὴν γῦριν τῶν ἀνθέων καὶ παρασκευάσωσι τὸ γλυκὺ μέλι καὶ τὸ εὐῶδες κηρίον, οὕτω καὶ οἱ τρόφιμοι τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Μοσχοπόλεως, ἐφοίτων μετὰ ζήλου, ἐπιμελείας, καὶ ἀφοσιώσεως, ἵνα ἀκούσωσι τοὺς σοφοὺς των διδασκάλους, ἀναπτύσσοντας τὰ σοφὰ διδάγματα τῶν Μεγάλων

διδασκάλων τῆς Ὀρθοδόξου Θρησκείας καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ ἀπλέτου Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ φωτός των ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς διδάσκαλοι ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἦτις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὕρισκετο τότε ἐν σκότει καὶ σκιᾷ.

Περὶ τῆς ἐνδεικνυομένης καλλιέργειας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος διὰ τῶν θαυστοχάστων μελιρρύτων ναμάτων τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ 99ῃ σελίδι τοῦ ἀξιωματικῆς πνευματικοῦ ἔργου, τοῦ ἀοιδίου Μητροπολίτου Κορυθαῖς Εὐλογίου Κουρίλα·

«Η ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ»

τὰ ἀκόλουθα:

Πανθομολογουμένως τυγχάνει, ὅτι οἱ Ἕλληνες κλασικοὶ συγγραφεῖς, ἔχουσι, πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ τοῦτο τὸ προσόν, ὅτι καλλιεργούσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ διαμορφούσι τὴν ψυχὴν τοῖς Ἑλληνικοῖς παιδεύμασι καὶ ἀρίστοις αὐτῶν μαθήμασι. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἀσκούσι τοιαύτην προσηλυτιστικὴν καὶ φυλετικὴν ἐπὶ τοῖς λαοῖς ἀφομοίωσιν. Τούναντίον δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς μορφωτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιδράσεως αὐτῶν, ἀναπτύσσουσι παρὰ τοῖς παιδευομένοις λαοῖς τὴν συνείδησιν τῆς Ἑθνικῆς καὶ αἰσθηματὸς Ἑθνικόν, διότι κύριον ἔργον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι, τὸ καθιστᾶν τὸν διδασκόμενον αὐτὰ, ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ ἐμπνέειν αὐτῷ συνείδησιν ἀνθρωπίνης ἀξίας, μεθ' ἧς εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἡ συνείδησις ἡ Ἑθνική.

Καὶ πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν παρ' αὐτοῦ ἀναπτυσσομένων, ὅτι ἡ καλλιέργεια τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν ἀσκεῖ προσηλυτιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τροφίμων, ἐπικαλεῖται τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Φίλωνος, ἔχουσιν οὕτω:

«Τῆς Ἑλλάδος οὐ κατηγορητέον ὡς λυπρᾶς (1) καὶ ἀγόνου.... εἰ δ' ἡ βάρβαρος διαφέρει ταῖς εὐχαρπίαις, πλεονεκτεῖ μὲν τροφαῖς, ἐλαττοῦται δὲ τοῖς τραφομένοις, ὧν χάριν αἱ τροφαί. Μόνη γὰρ ἡ Ἑλλάς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ θλάστημα θεῖον, ἠκριδωμένον λογισμὸν ἀποτίκτουσα οἰκισομένοις ἐπιστήμη. Τὸ δὲ αἷτιον λεπτότητι ἀέρος ἢ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθα. (2).

1) Λυπρᾶς = λεπτογείου

2) Ἀκονᾶσθα = γημιᾶσθα

“Ὡστε ὁ σοφὸς καθηγητὴς Φίλων, λίαν εὐστόχως καὶ πάνυ ἐπιτυχῶς, πλέκει τὸ ἐγκώμιον τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τονίζων, ὅτι μόνον αὕτη ἀνθρωπογονεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ θλάστημα θεῖον. Τοῦτο ἔχοντες κατὰ νοῦν καὶ οἱ σοφοὶ Παιδαγωγοὶ τῆς Μοσχοπόλεως μεταδίδουσι τὰ τῆς σοφίας νάματα διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης!

Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὸ φιλόμουσον τῶν νέων τῆς Μοσχοπόλεως, ὁ συμπολίτης των καὶ τελευταῖος διδάσκαλός των ἀείμνηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης, εἰς τὴν σελίδα 44 τοῦ προμνησθέντος βιβλίου του, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ Μοσχόπολις ἐφημιζέτο ὄχι μόνον διὰ τοὺς περικαλλεῖς ναοὺς της, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ σχολεῖα της, τὰ ὅποια διέδιδον τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰς ὅλην τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Εἰς ταῦτα συνέρρεον μαθηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, διὰ νὰ ἀκούσωσι τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφῶν διδασκάλων, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων κατήγοντο ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς Μοσχοπόλεως. Πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, φαίνονται καὶ σήμερον τὰ ἐρεῖπια τῆς μεγάλης σχολῆς, τῆς ὀνομαζομένης Ἀκαδημείας, καὶ κατόπιν ἀπὸ τοῦ 1750 «Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον».

Ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀνθοῦσαν κατὰ τὴν ΙΗ΄ ἑκατονταετηρίδα παιδείαν εἰς τὴν φημισμένην αὐτὴν πόλιν, τὸ ἄνθος τῆς ἀνατολῆς, τὴν Μοσχόπολιν, γράφει εἰς τὸ ἀξιομελέτητον βιβλίον του

«Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ»

(σελ. 44) ὁ Κορυτσαῖος, δεινὸς χειριστὴς τοῦ καλάμου Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, ὃν καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐμνημονεύσαμεν, τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ φιλόμουσοι Μοσχοπολίται, ἱδρυσαν ἐκεῖ περιφανεῖς σχολὰς, ἐξ ὧν ἀνωτάτη πασῶν ἦτο ἡ Νέα Ἀκαδημία. Ὀνομάσθη δὲ οὕτως, διότι ἐν αὐτῇ ἐδιδάσκοντο μαθήματα Ἀκαδημαϊκοῦ χαρακτῆρος.

Διὰ τὸν τελειότερον προσρισμὸν τῆς Ἀκαδημίας οἱ Μοσχοπολίται ἐπροίκισαν τὴν πατρίδα των καὶ διὰ πλουσίας εἰς ἔντυπα καὶ χειρόγραφα Βιβλιοθήκης. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὔρωμεν οὐδαμῶς κατάλογον τῶν ἐν αὐτῇ ὑπαρχόντων βιβλίων.

Αὐτὰ μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀείμνηστος Κων)νος Σκενδέρης.

Σχετικῶς μὲ τὴν περιώνυμον ταύτην Σχολήν, τ ἡ ν Ν έ α ν Ἀ κ α δ η μ ί α ν, ὁ ἐξαιρετικὸς συγγραφεὺς Νικόλαος Σκια-

δᾶς εἰς τὴν «Νέαν Ἑστίαν» (τόμ. 83ον, τεύχος 983ον) ὁ ἀσχολούμενος περισσότερο μετὰ τὸ Τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ Νέα Ἀκαδημία, πρὸ ἀπετέλεσε τὸν «Ἄκρον στολισμὸν τῆς Πολιτείας» ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἕνας Κώδικας τῆς πόλεως, χτίστηκε ἀπὸ ἐργαζομένους καὶ ἄλλας οἰκονομικὰς συνδρομὰς μετὰ πρωτοβουλίαν τοῦ τότε Πατριάρχου Ἀχρίδου Ἰωάννου, ἐκ Μοσχοπόλεως.

Διὰ τὴν Ἀνωτάτην ταύτην Σχολὴν καὶ ὁ ἀοίδιμος στρατιωτικὸς ἱερεὺς τῶν Βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913 Δημ. Καλλίμαχος, ὃν ἐν τοῖς προηγουμένοις εὐγνωμόνως ἐμνημονεύσαμεν, γράφει «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ**» τεύχος ΚΑ' τὰ ἀκόλουθα:

«Πολὸν ἐνωρὶς ἢ Σχολὴ τῆς Μοσχοπόλεως ἀνίχθη εἰς περιωπὴν, διαφιλονικούσαν τὰ πρωτεῖα ὅλων τῶν σχολείων τοῦ Τουρκοκρατουμένου Γένους καὶ ἤδη τῷ 1744 ἐπωνομάζετο

Ν Ε Α Α Κ Α Δ Η Μ Ι Α

διότι τὰ ἐν αὐτῇ διδασκόμενα μαθήματα Ἑλληνικά, Φιλοσοφικά καὶ Θεολογικά, ἔφερον χαρακτῆρα Ἀκαδημαϊκόν, ἐφ' ὅσων ἐπέτρεπον τὰ ἐπιστημολογικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐφόδια. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι, τὸ κτίριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐλειτούργει τὸ Ἀνώτατον τοῦτο Διδακτήριον ὄν ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὴν φήμην τῆς σχολῆς. Διὰ τοῦτο τῷ 1750 ἀποφασίσθηκε ἡ ἐκ θάθρων ἀνάγεσις μεγαλοπρεποῦς κτιρίου, ὃ ἐξῆδον κυρίως τοῦ Πατριάρχου Ἀχρίδου Ἰωάννου, ὅστις κατήγετο ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν.

Ἐπὶ τῆς μετώπης τοῦ ἀνεγερθέντος μεγαλοπρεποῦς καλλιμαρμάρου Ἀνωτάτου τούτου διδακτηρίου ἦτο ἀναγεγραμμένον, χρυσοῖς γράμμασι, τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα:

«Ὁ ἄκρατος στολισμὸς τῆς πόλεως, ἡ εὐκοσμία τῶν ἡθῶν, τὸ φῶς τῆς Ἐκκλησίας».

Ἐν σχέσει μετὰ τὸ Ἀνώτατον αὐτὸ Πνευματικὸν Ἰδρυμα, τὴν ΝΕΑΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ δι' ἣν, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνέφερα, ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας, συνέγραψεν ἐναίσιμον διατριβὴν, ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 6 σελίδι αὐτῆς γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ Νέα Ἀκαδημία, ἀναντιρρήτως εἶχεν Ἑλληνιστικὸν χαρακτῆρα, ὅπως πᾶσα αἰεὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλληνικαὶ Σχολαί. Ὅπως τὸ πρωτόπλασμα αὐτῆς, τὸ λίαν εὐδοκίμως ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος λειτουργοῦν ὑπὸ τοῦ Ζητσαίου Χρύσανθου, Νικόλαου Στίγγην, τὸν Ἰωαννίτην καὶ τὸν Ἰωάν-

νην Χαλκέα, Μοσχολίτην, «Ἑλληνικὸν σχολεῖον», οὕτω καὶ αὕτη εἶχεν ὡς διευθυντὰς δεινοῦς Ἑλληνιστὰς καὶ ἐμπνευσμένους πατριώτας, οἷον ὁ Καστοριεὺς Σεβαστὸς Λεοντιάδης καὶ ὁ Μοσχολίτης Θεόδωρος ὁ Καβαλλιῶτης. Ὁ ἄκρος Ἑλληνισμὸς ἄλλως ἐμφαίνεται ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν τοῖς καταλοίποις τῶν διδασκάλων αὐτῆς, οἵτινες διαπρυσία φωνῆ καὶ διατόρῳ γνώμῃ, διεκήρυσσον τὸ αἶσθημα τοῦτο καὶ μετὰ φλογεροῦ ζήλου ἐμύουσαν εἰς αὐτὸ τοὺς τροφίμους. Ἐκ προοιμίου ἐφρόνουσι ὅτι, μόνος τοιοῦτος ἀκήρατος φιλελληνισμὸς ἦν ἱκανὸς νὰ ἀποσκορακίσῃ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἑτεροδόξων περιοίκων, ὧν ἐν μέσῳ σκοπίμως ὑψώθη ἡ Ἀκαδημία. Τοῦτο, διαδηλοῖ καὶ εἰς τῶν ἐμπνευσμένων αὐτῆς ἀποφοίτων, ὁ τοῦ Γκόρα Μιχαήλ, ὁ Ὑπισκιώτης, τὸν κλεινὸν ἐκθειάζων δομήτορα Ἰωάσαφ τῶν Ἀχριδῶν.

«Τῆς γὰρ δυσφελῆς ἀχλύος(1) πάσης ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας τὸ χαίρειν εἰπούσης καὶ τοῦ ἐν σκότει διαπορεύεσθαι τῆς ἀγνοίας ἐκποδῶν ἀπηλλαγμένον δόξα Κυρίου περιέλαμψε καὶ πάντα θεσπεσίως τῇ δωδεκαχόρδῳ Ὀρφεΐα κινύρα(2) τῆς σῆς χάριτος ἐφωταγώγησεν, ἣν Πιερρίδες θησαυρίσασαι ὡς σμῆνος πολυδαίδαλον καὶ λειμῶνα ἀνθεμόεντα ἐπεσώρευσαν ἐν ἀφθονίᾳ. Ἡ τοιαύτη Ἑλληνικὴ ἀποστολὴ τῶν νέων Ἀκαδημαϊκῶν ἐξεδηλώθη καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἀναπτέρωσει τοῦ Ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες προωδοποίησαν οὕτω μεγάλως τὴν ἐποχὴν τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας Ρήγα τοῦ Φερραίου».

Ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐγράψαμεν, ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, ὁ ἐκ Μοσχολέως, ἔχων ὑπ' ὄψει του, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία εἶναι ἐκείνη, ἣ ὁποία ἀνθρωποποιεῖ, χρηστοποιεῖ, ἐναρετοποιεῖ τὸν τρόφιμον, συγχρόνως δὲ καὶ Ἑλληνοποιεῖ τοῦτον, ἀνήγειρε, δαπάναις αὐτοῦ —τὸ πλεῖστον— εἰς Μοσχόπολιν τὴν Νέα ν Ἀκαδημίαν, ἣ ὁποία παρέσχε πλουσιοπαρόχως τὰ ὡς ἄνω εὐεργετικὰ νάματα εἰς ἱκανὸν ἀριθμὸν νέων, οἱ ὁποῖοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ Εὐαγγελικὸν ρητόν: «Οὐχ ἄπτουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον», κατὰ τὸ πλεῖστον ἐχρησίμευσαν ὡς διδάσκαλοι ἐν τῇ διψαλέᾳ ἐκπαιδεύσεως ταύτῃ περιοχῇ, τινὲς δὲ τούτων μεταβάντες εἰς Ἑσπερίαν δι' εὐρυτέρας σπουδᾶς, ἐπανῆλθον εἰς τὸ εἰς ὃ ἐφοίτησαν γεραρὸν τροφεῖον καὶ προσέφερον πλουσιοπαρόχως τὰ τροφεῖα εἰς διψῶντας Ἑλληνικῆς παιδείας νέους.

1) Ἀχλύς = ἐλαφρὰ δμίχλη.

2) Δωδεκάχορδος Ὀρφεΐα κινύρα = μουσικὸν ὄργανον τοῦ Ὀρφέως.

Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, τὸ τοσοῦτον εὐγενές, ὠραῖον καὶ χρήσιμον εἶναι ἐν ταύτῳ λίαν ἐργῶδες καὶ ἐπίπονον, ἰδίως ὅταν οἱ μαθηταὶ εἶναι ξενόφωνοι. Τότε καθίσταται πλέον ἐπίπονον, ἐργῶδες καὶ λίαν κουραστικόν. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐξάγω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, διότι ἠτύχησα κατὰ τὴν χαραυγὴν τοῦ διδασκαλικοῦ μου ἐπαγγέλματος νὰ τοποθετηθῶ εἰς σχολεῖον ἀλλόγλωσσον τῆς περιφερείας Πρεμετῆς τῆς προσφιλοῦς μας Βορείου Ἡπείρου. Οἱ μαθηταὶ μου ἀνήρχοντο εἰς τεσσαράκοντα. Πάντες δέ, μὴ ὑπάρχοντος πρὶν διδασκάλου, ἀνῆκαν εἰς τὴν λεγομένην τότε Π ρ ο κ α τ α ρ κ τ ι κ ῆ ν τάξιν. Εὐρέθην ἐγὼ ὁ ἀρχάριος πρὸ ἀδιεξόδου. Ταχέως ὅμως ἀνεῦρον τὴν ὁδόν, πού θὰ ἠκολούθουν. Ἐμερίμνησα ἐν πρώτοις νὰ μάθω ἐγὼ τὰς κυριωτέρας Ἀλθανικὰς λέξεις, ἀνηκούσας εἰς τὸ σχολικὸν περιβάλλον. Δεικνύων τὰ σχολικὰ ἀντικείμενα ἐπρόφερα ταῦτα ἀλθανιστὶ καὶ ἑλληνιστί. Ἐπέμενον μετὰ ταῦτα νὰ τὰ προφέρωσιν ἐν χορῶ ἑλληνιστί. Εἰς τὰ διαλείμματα, δεικνύων διάφορα ἀντικείμενα, ὠνόμαζον ταῦτα. Σὺν τῷ χρόνῳ ἔκαμνον μικρὰς προτάσεις, τὰς ὁποίας ἠρμήνευον μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπρόφερον καθαρῶς λέξιν πρὸς λέξιν. Ἐπειτα προέτρεπον ἕκαστον μαθητὴν νὰ προφέρῃ τὴν μικρὰν ταύτην πρότασιν καὶ ἔπειτα ὅλους νὰ προφέρωσιν ταύτην ἐν χορῶ. Ἐγραφον ἕνα γράμμα εἰς τὸν πίνακα, τὸ ἐπρόφερον εὐκρινῶς καὶ ἐπροκάλουν ἕνα ἕκαστον νὰ προφέρῃ τοῦτο. Μεθ' ὃ παρήγγελλον αὐτοὺς νὰ γράφωσι τοῦτο εἰς τὰ ἀθάκιά των, ἔβλεπον ἐνὸς ἐκάστου τοῦτο, ἐπήνουν τὴν προσπάθειάν του, ἔσθηνον τὸ εἰς τὸν πίνακα γράμμα καὶ προέτρεπον νὰ γράφουν τοῦτο εἰς τὰ τετράδιά των. Ἠλεγχον, ἐπήνουν, διώρθωνον καὶ παρήγγελλον καὶ πάλιν ἐπανάληψιν. Ἐκαμνον πολλὰ διαλείμματα, ἔπαιζον καὶ ἐγὼ μὲ αὐτὰ καὶ ἐπέμενον πολὺ εἰς τὸ νὰ λέγωσιν, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν ἀτελεστέραν των μορφήν καὶ διόρθωνον ταύτας.

Δὲν παρήλθον πολλαὶ ἡμέραι καὶ ὁ πόθος τῆς φιλομαθείας των τὰ ἔκαμνε ἵνα καὶ μεταξύ των προσπαθῶσι νὰ συνδιαλέγονται ἔστω καὶ λανθασμένα Ἑλληνιστί. Διώρθωνον μὲ γλυκύτητα καὶ χαμόγελον γλωσσικά των σφάλματα καὶ συνεβούλευον ταῦτα πᾶν τὸ ζητούμενον νὰ προφέρωσιν Ἑλληνιστί. Ἡὐχαριστοῦντο νὰ συνδιαλέγονται μεταξύ των οὕτως καὶ ἐπήνουν καὶ διώρθωνον τὰ λεγόμενα.

Συνδιελέγοντο μεταξύ των Ἑλληνιστί καὶ ἠσθάνοντο διὰ τοῦτο ἄφατον χαρὰν καὶ ἀπερίγραπτον εὐχαρίστησιν. Ὅχι ὀλιγωτέρα ἦτο ἢ ἰδική μου χαρὰ, τὴν ὁποίαν ἐγέννα ἢ ἱκανοποίησις,

ὅτι ἐπετύγγανον κάτι σπουδαῖον.

Τὸν πρῶτον μῆνα διέθεσα μᾶλλον εἰς γλωσσικὰς ἀσκήσεις καὶ νὰ φροντίζω ἵνα κάθε γράμμα προφέρεται ὀρθῶς καὶ γράφεται κατὰ τὸ δυνατόν, καλῶς. Μεγίστην προσπάθειαν κατέβαλον ἵνα οἱ μαθηταὶ αἰσθάνωνται ἀγάπην πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ φλογώδη ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ τὰ δύο ταῦτα, δικαιοῦμαι νὰ πιστεύω ὅτι ἐπετεύχθησαν. Ἴνα αἰσθάνωνται μεγαλυτέραν χαρὰν ἐδίδασκον τούτους ἀπλᾶ μονότονα ἄσματα τὰ ὁποῖα ἠρέσκοντο νὰ τραγουδοῦν καὶ εἰς τοὺς δρόμους ἀκόμη. Τὸ σχολεῖον εἶχε μεταβληθῆ εἰς μίαν κυψέλην τῆς ὁποίας σμῆνος ἦσαν οἱ φιλομαθεῖς μαθηταὶ μου καὶ βασίλισσα ἐγώ, τὸν ὁποῖον ἠγάπων παραφώρως. Καὶ ἐγὼ ἀντηγάπων αὐτούς, ὡς μικροτέρους μου ἀδελφούς.

Μετὰ δύο μῆνας ἐπετεύχθη τὸ ποθούμενον. Οἱ μαθηταὶ μου ὠμίλουν μεταξύ των μεταχειριζόμενοι, τὸ πλεῖστον, τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὰ διαλείμματα εὐχαρίστως ἔπραττον τοῦτο, ὑπέκαιον τεχνηέντως τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν.

Εἶναι γνωστὴ ἡ φιλομάθεια τῶν μικρῶν καὶ ἰδίως ἡ ἐκμάθησις ξένης γλώσσης καὶ δὴ τῆς Ἑλληνικῆς. Δὲν παρῆλθεν ἑξάμηνον καὶ πλέον ἐγένετο χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ μόνον αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐγένετο χρῆσις τῆς καθαρευούσης καὶ εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς κατωτάτας τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, ἐξίστατο καὶ ἠρέσκετο ὁ ἀκούων τοὺς λιλιπουτεῖους τούτους μικρούς, νὰ συνδιαλέγωνται εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν εὐχερῶς, ἡ ὁποία σήμερον παρ' ἡμῖν ἐθεωρήθη ἐξοστρακιστέα, ἵνα οἱ μαθηταὶ μανθάνωσιν εὐχερέστερον γράμματα!!!

Τὸ ἐπόμενον σχολικὸν ἔτος ἐδίδασκον πλέον ἐν ἀνέσει καὶ ἡ ἀφομοίωσις τῶν διδασκομένων ἐγένετο εὐχερέστερον πλέον. Οἱ μαθηταὶ μου καὶ εἰς τὰς κατ' ἰδίαν των συζητήσεις καὶ εἰς τὰ παιγνίδια των, ὠμίλουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μόνον αὐτὴν, ἐτέρποντο δὲ καὶ ἐκαυχῶντο διὰ τοῦτο.

Καὶ οἱ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μοσχοπόλεως φοιτῶντες μαθηταὶ, ἦσαν ἀλλόγλωσσοι. Ὁμίλουν οἱ περισσότεροι τὴν Κουτσοβλαχικὴν, εὐάριθμοι τὴν Ἀλβανικὴν καὶ τινες καὶ αὐτὴν τὴν Σλαβικὴν. Καὶ εἰς μὲν τὰ κατωτάτης καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως σχολεῖα δὲν ἦτο λίαν ἀπαραίτητος ἡ πλήρης ἀφομοίωσις τῶν διδασκομένων, ὅμως εἰς τὴν Νέαν Ἀκαδημίαν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐξήρχοντο οἱ νέοι ἐπιστήμονες, τοῦτο ἦτο ἀναγκαιότατον. Τὸ ἀ-

κανθῶδες τοῦτο παιδαγωγικὸν πρόβλημα, ἀπησχόλησε μεγάλως τοὺς σοφοὺς Ἐκπαιδευτικούς της. Ἔπρεπε παντὶ τρόπῳ, πάσῃ προσπάθειᾳ, νὰ ἐξευρεθῇ σύστημα ἐπαγωγικώτερον, ἀποδοτικώτερον. Ἰδίως οἱ κορυφαῖοι τῶν καθηγητῶν ἀπησχολοῦντο πολὺ μὲ τὸ λεπτεπίλεπτον τοῦτο ζήτημα.

Ἐπιφανεῖς, λοιπόν, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Θεόδωρος Καβαλλιότης, ὁ Δανιὴλ Μοσχοπολίτης, ὁ Οὐκούντας καὶ ἄλλοι ἐσκέφθησαν τὴν ἐγγραμμάτισιν τῶν γλωσσῶν τούτων, δηλαδή τὴν σύνταξιν δι' ἐκάστην εἰδικοῦ Ἀλφαθήτου καὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν διὰ συγγραφὴν βιβλίων διδακτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ πρωτίστως λεξικῶν δι' ἐκάστην τῶν γλωσσῶν αὐτῶν.

Εἰς τὴν εὐγενῆ των ταύτην προσπάθειαν συνήντησαν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης προφορᾶς τῶν κατὰ γλώσσας φθόγγων, ἰδίως δὲ τῶν συμφώνων.

Ἐπεβάλλετο ὅμως νὰ γίνῃ ἡ ἐγγραμμάτισις αὕτη τῶν γλωσσῶν τούτων, διότι ἐπίστευον ὅτι, οὕτω θὰ ἐγένοντο ἀντιληπτὰ τὰ διδασκόμενα, θὰ ἀφωμοιοῦτο ἢ καθ' ἐκάστην κατὰ μαθήματα διδασκομένη ὕλη.

Ἐπίστευον ὅτι, οὕτω οἱ τρόφιμοι, ἀντιλαμβανόμενοι τὰς προφορικὰς ἀτελείας τῶν ἐπὶ μέρος διαλέκτων μὴ δυναμένων νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ βάθος τῶν ὑψηλῶν διανοημάτων καὶ ἐννοιῶν, ἅς μόνον ἡ Ἑλληνικὴ εὐγλώττως διατυπώνει, εἰσερχομένη εἰς τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν τούτων, θὰ ἐγένοντο θερμοὶ θιασῶται Ἑλληνογλωσσαμύντορες καὶ θὰ ἀφωμοιοῦντο ψυχῇ τε καὶ σώματι μὲ τοὺς ἀδελφούς των Ἑλληνογλώσσους.

Ἐκ τῆς ὑψηλῆς ταύτης σκέψεως ὀρμώμενοι οἱ ἐπαίοντες τῶν μουσῶν προέβησαν εἰς τὰς τοιαύτας μεταγλωττίσεις, δηλαδή τὴν ἐγγραμμάτισιν τῆς διδασκομένης ὕλης εἰς τὴν οἰκείαν γλῶσσαν. Συνήντησαν ὅμως ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, τόσον εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῶν πρὸς τοῦτο δι' ἐκάστην στοιχείων, ὅσον καὶ εἰς τὸ δυσεπίλυτον ζήτημα τῆς προφορᾶς.

Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δυσχεροῦς καὶ ἀκανθώδους ζητήματος, ἴδωμεν τί λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ εὐρυμαθέστατος καὶ θαθυνοῦστατος ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας. Εἰς τὴν σελίδα 66 τοῦ, οὗ ἀνεφέραμεν, ἀξιομελετήτου βιβλίου του, γράφει:

«Ἄλλ' ἡ σπουδαιότης τῆς Νέας Ἀκαδημίας ἐξαίρεται ἔτι μᾶλλον, διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ νέου, ὅπερ προέκυψεν ἐξ αὐτῆς. Ἐκ πολλῶν διαφαίνε-

ται τεκμηρίων, ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐνεκολλάφθη ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῆς ἡ ἰδέα τῆς ἐγγραμματίσεως τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς (ἴσως δὲ καὶ τῆς Μακεδονοσλαβικῆς), καὶ τῆς καλλιεργείας αὐτῶν ἰδίως πρὸς πρακτικούς σκοπούς. Ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης θὰ ἠδύναντο οἱ νέοι νὰ εἰσδύσωσιν εὐχερέστερον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγευστοι Ἑλληνικῆς παιδείας, θὰ προσεπορίζοντο εὐμαρῶς τὰς ἀναγκαζούσας θρησκευτικὰς γνώσεις. Καὶ τοῦτο διακηρύττει εὐπαρρησιάζτως ὁ ἐκδότης τοῦ τετραγλώσσου λεξικοῦ του, ὁ Δανιὴλ Μοσχοπολίτης, ὑπερθεματίζων εἰς φιλελληνισμόν ἐν τοῖς προτασσομένοις στίχοις, οἵτινες ἔχουσιν οὕτω:

— Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε
καὶ ἐτοιμαστῆτε ὅλοι σας Ρωμαῖοι νὰ γενῆτε.
Βαρδορικὴν ἀφήνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἦθι
γέννη σας νὰ τιμήσετε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
τὰς Ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντας Ἑλληνίδας.
Δὲν εἶναι πλέον δύσκολον νὰ μάθετε Ρωμαῖτικα
καὶ νὰ μὴ θαρραρίζετε μὲ λέξεις πέντε - ὀκτώ.
Λαοί, οἱ πρὶν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλ' εὐσεβεῖς τὰ Θεῖα
ἔσπνήσατε ἀπ' τὸν θαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθείας
Ρωμαῖτικα γλῶσσα μάθετε, μητέρα τῆς σοφίας!

Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι σκοπὸς τῆς ἐκμαθήσεως τῶν διαλέκτων τούτων ἦν εὐρύτερος, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἐκτύπωσις Ὁκτωήχου ἐν Κουτσοβλαχικῇ μεταφράσει ἐν τέλει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Καθαλλιώτου καὶ ἡ εἰς Ἀλβανικὴν μετάφρασις τοῦ Ὁρολογίου — Ἐκκλησιαστικοῦ βιβλίου — ὑπὸ τοῦ Οὐκούντα τῆς Θείας Λειτουργίας κ.λ.π.

Βεβαίως τοιαύτας μεταφράσεις καὶ θρησκευτικὰ ἔτι βιβλία εἰς τὴν Ἀλβανικὴν συναντῶμεν καὶ πρωιμώτερον, ἰδίᾳ παρὰ ταῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἀλβανοῖς, παρὰ τῆς ἀγίας προπαγάνδας (Παπικῆς) διαδιδόμενα, ὧν κοινοτάτη ἡ DOCTIRNAE CHRESTIANE τοῦ Πέτρου BUDI καὶ ἡ VEUTA INFANIBILE τοῦ Ἀλβανοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σκοπίων Πέτρου Μπογδάνου.

Περίεργος εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς CATHECHENO ALBANAISE, τοῦ Λουκᾶ MATRANGA, συγγραφείσης τῷ 1592 ὑπὲρ τῶν ἐνοριτῶν αὐτοῦ ἐν PIANA DU GRECE Ἀλβανῶν διὰ τὸ πλῆθος τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, ὅσαι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Ἡπειρωτικῇ Ἀλβανίᾳ ὑπάρχουσι.... Ἀλλὰ συστηματικώτερα ἐργασία πρὸς μόρφωσιν

γραπτῆς Ἀλθανικῆς γλώσσης συνετελέσθη ἀδιαφιλονικήτως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μοσχοπόλεως.

Περὶ μεταφράσεως λοιπὸν τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν Ἀλθανικὴν πρῶτοι συνέλαβον τὴν πρωτοβουλίαν οἱ διδάσκαλοι Μοσχοπόλεως, ὧν πολλοὶ ἦσαν Ἀλθανοί. Ἀλλὰ καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι, λαλοῦσιν ὡς μητρικὴν τὴν Ἀλθανικὴν καὶ δὴ ρητῶς ἀναφέρεται ὅτι, Γρηγόριος Κωνσταντινίδης, ὁ διαπρεπὴς Τυπογράφος τῆς Μοσχοπόλεως, ἔφερεν εἰς πέρας τοιοῦτον γιγάντιον ἔργον, ἐπινοήσας μάλιστα καὶ ἰδιόρρυθμον Ἀλφάβητον πρὸς ἀκριβῆ παράστασιν τῆς ποικιλοφθόγου Ἀλθανικῆς γλώσσης.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ζαθίρα, ὅστις ὡς ἐγγὺς τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων, ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γνωρίζῃ τὰ κατ' αὐτούς.

Καὶ συνεχίζει ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης:

«Ἀκριβέστερον γνωρίζομεν περὶ τοῦ ἐκ τῶν τροφίμων τῆς ἀριστοτέλους Ἀκαδημίας Μοσχοπόλεως Θεοδώρου Χατζηφιλίππου τοῦ ἐξ Ἐλθασάν καταγομένου. Οὗτος, ἀνὴρ Ἑλληνομαθέστατος καὶ γλωσσομαθέστατος, κατήρτισεν ἕτερον Ἀλφάβητον, τὸ λεγόμενον Πελασγικόν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἢ γραφομένη Ἀλθανική, εἶχε καταστῆ τόσον δημώδης, ὥστε ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις καὶ ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος».

Καὶ τὰς μὲν μεταφράσεις ταύτας δὲν προέλαβε νὰ ἀπαθανάτιση ὁ τύπος, ἀλλ' εἰς τοῦτο ηὐτύχησεν ἕτερος Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, Ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας καὶ εἶτα Ἀθηνῶν, ὅστις τῷ 1827 ἐξέδοτο ἐν Κερκύρα τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν Ἀλθανικὴν ὀλοκλήρου τῆς Ἀγίας Γραφῆς!

Οὕτω ὁ Γρηγόριος ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῆς Γραμματείας τῆς Ἀλθανικῆς γλώσσης. Ἀλλ' ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐξαίρεται ἐπὶ πλέον καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ἔλυσε καὶ τὸ ζήτημα τοῦ Ἀλθανικοῦ Ἀλφάβητου, υἰοθετήσας μετὰ τῶν ἀναγκαίων συμπληρώσεων τὸ Ἑλληνικόν. Πρῶτος εἶχε καθιερώσει αὐτὸ εἰς τὸ τρίγλωσσον λεξικόν ὁ πρύτανις τῆς Ἀκαδημίας Μοσχοπόλεως, ὁ Θεόδωρος Καβαλλιώτης, ὅπως καὶ ὁ Δανιὴλ Μοσχοπολίτης διὰ τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν.

Ἡ Νέα Ἀκαδήμεια Μοσχοπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξαν ἐπιφανεῖς διδάσκαλοι, θαθεῖς κάτοχοι τῶν Ἐπιστημῶν μὲ εὐρυμάθειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν, καθηγηταὶ τῆς Φιλοσοφίας, Νομικῆς,

Θεολογίας, Φυσικῆς, ὧν ἐξέχουσαν θέσιν ἔχουσι, Θεόδωρος ὁ Καθαλιώτης καὶ Δανιὴλ ὁ Μοσχοπολίτης, ἤκμασεν, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τοῦ 1735 καὶ ἐντεῦθεν. Εἰς αὐτὴν ἐμορφώθησαν ἑκατοντάδες νέων φιλομούσων, οἵτινες μετελαμπάδευσαν τὰ φῶτα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς εὐρείαν ταύτης ἀκτῖνα. Δὲν ἀπομακρυνόμεθα οὐδὲν ὡς τῆς πραγματικότητος, ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μοσχόπολις ὑπῆρξε τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ τηλαυγῆς φάρος ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Ὡς δὲ εἶδομεν ἀνωτέρω, πρὸς πλήρη ἐμπέδωσιν καὶ ἀφομοίωσιν τῶν διδασκομένων, ἐπειδὴ οἱ φοιτῶντες τὸ πλεῖστον ἦσαν ξενόγλωσσοι, οἱ μὲν ἐκ Μοσχοπόλεως, ἔχοντες ὡς μητρικὴν τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν, οἱ δὲ ἐκ τῶν περιχώρων κυρίως τὴν Ἀλβανικὴν, ἔκαμον τὴν ἐγγραμματίσιν καὶ μεταγλώττισιν τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ πρὸς τοῦτο ἐξετυπώθησαν εἰς τὸ ὀνομαστὸν Τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως, τὸ ἀρχαιότερον καὶ τελειότερον τῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ τοιούτων, τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα βιβλία.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς καὶ προλαβόντως ἀνεφέραμεν τὰ ἐπὶ μέρους Ἀλφάβητα ἦσαν ἀτελῆ, λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης εἰς ἑκάστην τῶν γλωσσῶν τούτων προφορᾶς, διεσαφηνίζετο τὸ περιεχόμενον των διὰ φθόγγων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλφαβήτου. Φαίνεται ἀργότερον ὁ ἐκκολαφθεὶς Ἐθνικισμὸς ἑκάστου, ἐξηφάνισε ταῦτα.

Περὶ τοῦ οὐσιωδεστάτου τούτου ζητήματος μᾶς ὁμιλεῖ καὶ πάλιν ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Εὐλόγιος, ὅστις ἐπεσκέφθη πολλοὺς ναοὺς, ἐν τε τῇ Βορείῳ Ἠπείρῳ καὶ λοιπῇ Ἠπείρῳ. Εἰς τούτους ἐπεδόθη μετὰ προσοχῆς εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἀνάγνωσιν δυσαναγνώστων ἐπιγραφῶν, διερεύνησιν σαθρῶν καὶ πεπαλαιωμένων ἀρχείων καὶ ὅ,τι ἄλλο πού ἠδύνατο νὰ ἐπιχύση ἔστω καὶ ἀμυδρὰν ἀκτῖνα φωτὸς εἰς τὰς προσπαθείας του.

Οὗτος εἰς τὸ ἀπνευστὶ ἀναγινωσκόμενον πνευματικόν του τέκνον, «Τὴν Νέαν Ἀκαδήμειαν Μοσχοπόλεως», καὶ εἰς τὴν 122αν σελίδα αὐτοῦ, μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἀκόλουθα:

«Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 2 Κώδικα τῆς παρὰ τὰ Ἰωάννινα Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Καστρίτσας, γεγραμμένον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν φύλλῳ 337 ὑπάρχουσι μεταφράσεις ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἰς Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ μὲν «Χριστὸς Ἀνέστη» ἔχει οὕτως:

«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος».

Κουτσοβλαχιστί: «Χριστός ἐνσταυρώται· γνή, ἴν μάρτυς κουμέντι· πρεμόν-
τε οὐ κλ καρνάρλου σιτζέλο Ντιμὲρ μόντουρι, διάτζα λαουνταρσούτου·

Τὸ «Κύριε, τῶν Δυνάμεων, σῶτω:

«Κύριε τῶν Δυνάμεων μεθ' ἡμῶν γενουῦ· ἄλλον γὰρ ἐκτός Σουῦ
βοηθὸν ἐν θλίψεσιν οὐκ ἔχομεν. Κύριε τῶν Δυνάμεων ἐλέησον
ἡμᾶς».

Κουτσοβλαχιστί: «Ντόμνε Ἀλπουτέρι· λὸρ - φή, Κοσνὸγι, κάπρε ἀλφουλ
αφάρα Ντέτι, νε αζουταρότος ἴντουνε κάζουρι, Νουκδέρ· γτόμνε ἀλπουτέρο
γέστε νεόρε·

Τὸ δεύτερον τοῦτο ἐκκλησιαστικὸν τροπάριον ψάλλεται κατὰ τὸ Μεγα
ἀπόδειπνον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Τὸ «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι:

«Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι, προσκυνήσωμεν Ἅγιον
Κύριον Ἰησοῦν, τὸν μόνον ἀναμάρτητον... Σταυρὸν γὰρ ὑπομεί-
νας δι' ἡμᾶς θανάτῳ θάνατον ὤλεσεν».

Ἡ μετάφρασις αὐτοῦ, μᾶς λέγει· ὁ ἀσίδιμος Ἱεράρχης, εἶνα· σχεδὸν ὁ-
μοίᾳ τῇ Ρουμανικῇ.

Σημείωσις ἀειμνήστου Εὐλογίου: Δὲν δυναμέθα ὁμῶς νὰ θεωρήσωμεν
ὡς σοδαράς τὰς ἀποδείξεις τοῦ XARDEA περὶ ὑπάρξεως Γραμματείας Κου-
τσοβλαχικῆς».

Τὰ μεταφραστικὰ ταῦτα δοκίμια δὲν δυναμέθα νὰ θεωρή-
σωμεν ἀπλῶς ὡς σκαλάθυρμα καὶ γύμνασμα ἀργοσχόλου τινός,
διότι οἱ μεταχειριζόμενοι ὕμνοι οὐκ εἰσὶ τῶν συνήθων, ὡς τὸ
«Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Δευτέρας Ἀναστά-
σεως, ἅπερ ἐν πάσῃ γλώσσῃ εἰσὶ” περιπεφρασμένα —λέγει ὁ ἀ-
σίδιμος Ἱεράρχης— ἀλλὰ προέρχονται ἐξ Ὠρολογίου τῆς Ἐκ-
κλησίας, μετενεχθέντος εἰς τὴν Κουτσοβλαχικὴν ὑπὸ τῆς Ἀκα-
δημείας τῆς Μοσχοπόλεως, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα. Ἀλλὰ τὸ
ἀξιολογώτατον ἐν τῇ Κουτσοβλαχικῇ διαλέκτῳ μνημεῖον, ὅπερ τῇ
Νέᾳ Ἀκαδημείᾳ ὀφείλομεν εἶναι ὁ πολυθρύλητος CODEX DI-
MONIE. Οὗτος, οὐ μόνον διὰ τὸν λεξιλογικὸν πλοῦτον, ἀλλὰ
διὰ τὴν ἀκρίθειαν μεθ' ἧς ἐγράφη εἶναι σπουδαῖος καὶ ἀποτελεῖ
τὰς πρώτας τῆς γλώσσης θάσεις, διὰ τὸν μεταγλωττισμὸν αὐτῆς.

Ἐν σχέσει μὲ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα, τῆς μεταφρά-
σεως καὶ τῆς ἐγγραμματίσεως τῶν Βαλκανικῶν τούτων γλωσ-
σῶν καὶ ἰδίως τῆς Κουτσοβλαχικῆς, ὅπερ ἐπετεύχθη, χάρις εἰς
τὴν εὐρυμάθειαν καὶ ἐν λεπτομερείαις κατοχὴν τῶν ξένων τού-
των γλωσσῶν ὑπὸ τῶν κορυφαίων Ἐκπαιδευτικῶν τῆς Νέας ἐν
Μοσχοπόλει Ἀκαδημείας, πολλοὶ Βαλκανολόγοι ἐπιστήμονες ἔ-

χουν ασχοληθῆ. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι δὲν ἀρνοῦνται, ὅτι, χάρις εἰς τὸ ἐξόχως ὑψηλὸν Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἐπετεύχθη τοῦτο, ὡς καὶ ἄλλα ἀνθρωποσωτήρια ἐπιτεύγματα. Διὰ τῆς ὑψηλῶν νοημάτων παιδείας, ὡς ἦτο ἢ ἐν Μοσχοπόλει Ἑλληνικὴ παιδεία, μορφοῦται ὁ τέλειος χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου, καθίσταται οὗτος ἐλεύθερος, κατανοῶν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολὴν του. Ὅθεν οἱ ἀρχαῖοι σοφοὶ Ἀθηναῖοι ἀνέγραφον ἐν τῇ μετώπῃ τῶν ἀγαλματιδίων τῶν «Ἑρμῶν», τῶν δεικνύντων ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθήναις τὰς ἀποστάσεις τῶν ὁδῶν: «Μὴ ζῶην μετ' ἀμουσίας» ὡς νὰ ἔλεγον «Μὴ ζῶην ἄνευ ἐλευθερίας».

Τὴν πανθομολογουμένην ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία μετελαμπάδευε τὰ τῆς παιδείας νάματα εἰς τοὺς γειτονικοὺς τῆς Ἑλλάδος λαοὺς καὶ κατ' ἐπέκτασιν εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Ἑσπερίας, δὲν ἐδίστασε νὰ παραδεχθῆ καὶ αὐτὸς ὁ Βούλγαρος καθηγητῆς, τοῦ ἐν Σόφια Πανεπιστημίου Ράδεφ, ὅστις ἐπὶ τῷ Ἰωθηλαίῳ τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνιστοῦ καθηγητοῦ Ἀ λ έ ξ η Μ π α λ α μ π ά ν ω φ, ὡμολόγησε τὰ ἀκόλουθα:

«Ἀπὸ τοῦ Χ' αἰῶνος τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος, ἐμορφώθη διὰ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ ἔθνικὴ ἀφύπνισις τῶν Βουλγάρων χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἐλευθέραν σκέψιν. Ἀντανακλᾷ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὅποιον ἦτο, κατὰ τὰ τέλη τοῦ XVIIIου αἰῶνος, ὅπερ οἱ μεγάλοι Βούλγαροι ἠντλήσαν ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, σχολεῖα θαυμασία, ὅπου ἕνας Ἑλληνισμὸς καθαρὸς, σφύζων καὶ γενναϊόψυχος, ἐδιδάσκετο ἀπὸ διδασκάλους μὲ λόγον θερμὸν καὶ ἔμπνευσιν ὑψηλὴν».

Τίποτε δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Βούλγαρον ἱστορικὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τὴν θέσιν, ποὺ κατέχει εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ πόσον εὐγενῆς εἶναι ἡ θέσις αὕτη. (Ἀνάγνωθι περὶ τούτου τὴν ἐφημερίδα «Ἐστία» τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1934). Οὕτω τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, εὐρισκόμενον εἰς ὑπέρτατα πνευματικὰ πεδία ἀναγνωρίζεται παρὰ πάντων καὶ ἀκόμη παρ' ἐκείνων, τῶν μὴ φίλα διακειμένων πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔνδοξον Ἔθνος.

Ἐν Μοσχοπόλει καὶ εἰς τὴν Νέαν αὐτῆς Ἀκαδημίαν, τὸ ἀνώτατον καὶ ὀνομαστὸν τοῦτο τέμενος τῶν Μουσῶν, ἐδίδαξαν μεγάλης ὀλκῆς, ὀγκώδους μορφώσεως, ὑψίστης διανοίας καὶ ἀρρήτου σοφίας διδάσκαλοι, ἐχόμενοι στερρῶς τῶν ὠραίων Ἐθνικῶν μας παραδόσεων, ἐν οἷς διακρίνομεν τοὺς ἀειμνήστους Διο-

νύσιον Μάντουκαν (1648—1741), τὸν Θεόδωρον Καβαλλιώτην (1728—1789), τὸν Κωνσταντῖνον Τζιχάνην, τὸν Ἀμβρόσιον Παμπέρην, συγγραφέα καὶ ποιητὴν, τὸν Ἱερομόναχον Ἀμβρόσιον Παμπέρην, ἐξάδελφον τοῦ προηγουμένου, τὸν Δημήτριον Παμπέρην, τὸν Γρηγόριον Κωνσταντινίδην, διευθύναντα ἐπωφελῶς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, τὸ ἐκεῖ συσταθὲν Τυπογραφεῖον, τὸ λειτουργήσαν ἐκεῖ ἐπὶ πεντηκονταετίαν καὶ καταστραφὲν μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως τῷ 1769, τὸν Ἰωάννην Ἀδάμην, Μιχαὴλ Γκόραν, Ἱερομόναχον Κωνσταντῖνον, Κωνσταντῖνον Βρέτταν, Ἀναστάσιον Δραγίτσαν, Ἀναστάσιον Οἰκονόμου, ἀδελφούς Βελτσιδάς, τὸν λεοντόκαρδον στρατηγὸν Κωνσταντῖνον Σμολένσκη, τὸν σώσαντα τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 εἰς Βελεστίνον — Φερράς τῆς Θεσσαλίας, τοὺς Ἐθνικοὺς Εὐεργέτας Σίμωνα, Γεώργιον —υῖὸν τοῦ πρώτου— καὶ Σίμωνα Σίναν —υῖὸν τοῦ δευτέρου, περὶ ὧν θὰ γράψωμεν κατωτέρω εἰς εἰδικὸν Κεφάλαιον καὶ πλειάδα ἄλλων, διαπρεψάντων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ δὴ ἐν φιλαλληλίᾳ, φιλανθρωπία καὶ Ἐθνικαῖς εὐεργεσίαις.

Διὰ τὴν παντοειδῆ εὐεργετικὴν δρᾶσιν αὐτῶν εἰς τε τὴν Πατρίδα καὶ γενικώτερον εἰς τὴν παγκόσμιον κοινωνίαν, γράφει λεπτομερῶς καὶ ἐν ἐκτάσει ὁ ἀείμνηστος Μοσχοπολίτης Θεόφραστος Γεωργιάδης («Μοσχόπολις», σελ. 85—100).

Ἡμεῖς ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεία θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον μὲ τινὰς ἐξ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ δυνατὸν ἄλλως γενέσθαι, ἐλλείψει ἐπαρκοῦς χώρου.

Ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τούτους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι διὰ τῶν μελιρρύτων διδαχῶν των ἐγαλούχησαν, ἐμόρφωσαν, διεπαιδαγώγησαν Ἑλληνοχριστιανοπρεπῶς τοὺς ἐν Μοσχοπόλει καὶ τοὺς πέριξ αὐτῆς, διψῶντας ταύτης νέους, ποιούμεαι εὐλαβῆ μνεΐαν τῶν Θεοδώρου Καβαλλιώτου καὶ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου, ὧν ἐκ τῶν ἀκενώτων πνευματικῶν πηγῶν παραθέτω ἐνταῦθα σταγόνας τινὰς, οὓς καὶ ἐμνημονεύσαμεν ἐν ὀλίγοις ἀνωτέρω.

Πρὸς τοῦτο καταφεύγω πάλιν εἰς τὸν μελίρρυτον ποταμόν, τὸν ἀοίδιμον Εὐλόγιον Κουρίλαν, ὅστις περὶ αὐτῶν μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἀκόλουθα, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 102 σελίδα τῆς ἐναισίμου ἐπὶ διδακτορία διατριβῆς του:

«Ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπὸ τῆς Νέας Ἀκαδημείας σκοπὸς ἀποσαφηνίζεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ τετραγλώσσου Βαλκανικοῦ λεξικοῦ. Ἡ ἀναγραφὴ γλώσσης ἐν Λεξικοῖς, σημαίνει Κωδικοποίησιν τῆς γλώσσης ταύτης καὶ ἀφετηρίαν τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως καὶ καλλιέργειας αὐτῆς. Ἡ Γερμανικὴ κατέστη ἀληθῆς Ἐθνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Λουθήρου μεταφράσεως τῆς Ἀγίας

Γραφῆς καὶ ἡ Ἀλβανικὴ ἔλαθεν ὑπαρξίν ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τοῦ Γρηγορίου. Ἀλλ' ἡ Γραμματεία αὐτῆς ἔλαθε σάρκα καὶ ὄστᾶ ἀπὸ τὴν Λεξικογραφίαν. Οὕτω ὁ ἡμέτερος Γρηγόριος πάνυ θὰ ἐδυσχεραίνετο κατὰ τὴν μετάφρασιν εἰ μὴ ἐδοθεῖτο ὑπὸ Λεξικοῦ. Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ λεξικά, τὰ ὅποια συνέταξαν οἱ γνωστοί μας γλωσσολόγοι, Θεόδωρος Καβαλλιότης καὶ Δακίηλ Μοσχολίτης, ἐχρησιμοποιήθησαν ἀσφαλῶς. Εἶναι δὲ μοναδικὸν νῦν φαινόμενον ἡ σπανιότης τῶν βιβλίων τούτων.

Ὁ γνωστὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀγγλὸς περιηγητῆς WILLIAM LEAKI ἐκέκτητο ἀντίτυπον ἄνευ χρονολογίας, ὅθεν ἤγνησε τὸ παρ' αὐτοῦ τὸ 1814 συνταχθὲν Λεξικόν. Ἄπαντες ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνομολογουμένην τοῦ ἔργου ἀξίαν διὰ τὴν σπουδὴν τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς. Τὸ Λεξικὸν τοῦτο οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰ μὴ κατάλογος λέξεων τῶν τριῶν γλωσσῶν, ἄνευ περαιτέρω ἐρμηνείας καὶ διασαφηνίσεως. Ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς τῶν Εὐρωπαϊῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ πρώτην φοράν κωδικοποιοῦνται αἱ γλῶσσαι αὗται, τέως περιφρονούμεναι, ὡς θάρβαροι καὶ γίνονται ὑποκείμενον σοβαρᾶς ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων μελέτης.

Τοῦ μοναδικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀντιτύπου τοῦ Λεξικοῦ τούτου, ἡ ἐπιγραφή ἔχει ἀκριδῶς ὡδε:

ΠΡΩΤΟΠΕΙΡΙΑ
ΠΑΡΑ
ΤΟΥ ΣΟΦΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΔΙΔΕ
ΣΙΜΩΤΑΤΟΥ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΣ
ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΑΣΤ.
ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΟΥ ΤΟΥ ΜΟΣΧΟ-
ΠΟΛΙΤΟΥ

Καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα Δαπάνη τοῦ ἐντιμοτάτου καὶ χρησιμωτάτου κυρίου Γεωργίου Τρίκουπα, τοῦ καὶ Κοσμίση ἐπιλεγομένου, ἐκ πατρίδος Μοσχολέως·

ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ ,αψο = 1770

παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολῃ

Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 3 σελίδι προτάσσεται ὁ ἐξῆς πρόλογος:

Εὐ μ ε ν έ σ τ α τ ο ι ,

Ἀπλότητος ἐξελεῖν, ὅσα τελειότητος οὐ τις πότ' ἂν πεφύκοι δυνάμενος. Εἰ μὲν γὰρ κτίσεως ὄρων ἐκτὸς τὸ ἀσύνδετον εἶη τοιοῦτο τὸ εἶναι ὄν ἀκροτήτων ἐστὶν ἀκρότητος. Εἰ δὲ ἐντὸς ρίζα καὶ πηγὴ καὶ αἰτία ὑπάρχον οὐκ ἔλαττον τοῦ μὴ κρείττονος νηπίοις καὶ παιδίοις τοῦ καταρτισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς προσημμένου σοφίας.

Ταῦτ' ἄρα ἀφειδῶς ἐγὼ τοῖς κατ' ἐμὲ χρώμενος οὐδέποτε τὸ ἐντελὲς προκρίνω: τοῦ ἀτελοῦς ἀπαγκίνωμαι.(1)

Ὁ ἐν Ἱεροδιδασκάλοις Ἱεροκῆρυξ

καὶ Πρωτοπαπᾶς

Θεόδωρος Ἀναστ. Καθαλλιώτης

Τὸ πλῆθος τῶν Χαλκογραφιῶν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μοσχοπολιτικοῦ Τυπογραφείου, γράφει ὁ ἀσίδιμος Εὐλόγιος Κουρίλας, προκαλεῖ τὴν περιεργίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὸν θαυμασμόν, ἅμα ἐπὶ τῇ πρὸς τὰ Θεῖα εὐλαδία τοῦ συγγραφέως, διότι πᾶσαι αἱ εἰκόνες εἶναι Θεησκευτικαὶ καὶ προτάσσεται ἡ Ἁγία Τριάς καὶ συνεχίζει:

— Τὸ Ἀλφάβητον, ὅπερ εἶναι τὸ Ἑλληνικόν, συμπληροῦται διὰ διπλῶν γραμμάτων. Τοῦτο δὲ οὐκ ὀλίγον δυσχεραίνει τὴν ἀνάγνωσιν χωρὶς, ἐννοεῖται, γὰ ἀποδίδη ἀκριθῶς τοὺς χρόνους τῆς Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς. Καὶ κατωτέρω:

Τὸ Λεξικόν, οὗ προτάσσεται εἰκὼν: Ἡ Θεοτόκος ἀγκαλοφοροῦσα τὸν Χριστόν, εἶναι τρίσηλον εἰς Ρωμαϊκὴν, Βλαχικὴν καὶ Ἀλβανικὴν κατὰ τὸ Ἑλληνικόν Ἀλφάβητον συντεταγμένον. Ἐν τέλει τοῦ Λεξικοῦ «Ἡ Σύναξις τῶν Ἀσωμάτων καὶ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου».

Εἰς τὴν σελ. 61. Στίχοι ἱκετευτικοὶ εἰς τὴν Παρθένον εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν.

Εἰς σελ. 62—67. Συλλογὴ ἐκλεκτῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἐκκλησ. Ἱστορίας.

Εἰς σελ. 68—89. Ρητὰ δογματικὰ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου καὶ Προσευχαί.

Εἰς σελ. 80. Τρεῖς μικραὶ ξυλογραφίαι: Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ταφή.

Εἰς σελ. 81. Ἡ Ἀνάστασις.

Εἰς σελ. 81—92. Οἱ ὀκτὼ ἤχοι: Ἦτοι Τροπάρια τῶν Κυριακῶν ἐκ τοῦ Ὀκτωήχου μετὰ Κουτσοβλαχικῆς μεταφράσεως. (Ἐτέρα ἀπόδειξις καὶ τοῦτο περὶ τῆς ἐγγραμματοσίσεως τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν Μοσχοπόλει).

Εἰς σελ. 93—94 οἱ ἀριθμοὶ 1—100 εἶτα ἕως χίλια 1000 καὶ πέραν 10 χιλιάδες, 20 χιλιάδες, 100 χιλιάδες, 1 ἑκατομμύριον.

Καὶ ἐν τέλει τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ Λεξικοῦ, ὅπερ ἐμιμήθη ὁ Δανιήλ καὶ ὁ MEGER, ὅστις ἀνετύπωσεν αὐτό.

Ὁ Πρύτανις τῆς Νέας Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως Καθαλλιώτης ἔγραψε δοκίμια εἰς πάντα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς Φιλοσοφίας.

1) ἀπαγκίνωμαι = ὅλως διόλου ἀρνηθῆναι.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημείας Βουκουρεστίου, σώζονται τρία ἀνέκδοτα Φιλοσοφικά ἔργα αὐτοῦ καὶ εἶναι τὰ κάτωθι:

1ον) Λ ο γ ι κ ῆ Π ρ α γ μ α τ ε ί α. Συναρμολογηθεῖσα παρὰ τοῦ Ἱεροῦ σοφολογιωτάτου Πρωτοπαπᾶ Μοσχόπολεως Θεοδώρου Ἀν. Καθαλλιώτου.

2ον) Φ υ σ ι κ ῆ Π ρ α γ μ α τ ε ί α. Συντεθεῖσα παρὰ τοῦ ἰδίου, καὶ

3ον) Μ ε τ α φ υ σ ι κ ῆ. Συντεθεῖσα παρ' αὐτοῦ.

Τὰ τρία αὐτὰ χειρόγραφα βιβλία συνεγράφησαν παρ' αὐτοῦ, ἔφερεν δὲ ἀργότερον μερικᾶς ἐπ' αὐτῶν σημειώσεις ὁ λίαν ὠσαύτως ἐγγράμματος υἱὸς του.

Καὶ ὁ Καθαλλιώτης —γράφει ὁ Εὐλόγιος— ὅπως καὶ ὁ Βούλγαρης, ἀκολουθεῖ ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, ἣτις ἦν λίαν διαδεδομένη εἰς τὴν Νότιον Εὐρώπην τὸν ΙΗ' αἰῶνα, ὡς μαρτυροῦσι πλείστα σωζόμενα Ἑλληνικά χειρόγραφα, ἅτινα ἔμειναν ἀνέκδοτα.

Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων πολλῶν Ἐπιστημονικῶν βιβλίων τῶν ἀειμνήστων Θεοδώρου Καθαλλιώτου καὶ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου ἐξάγεται ὅτι πρὸ τοῦ 1750 ἡ Μοσχόπολις εὕρισκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης της, εἰς λίαν ὑψηλὸν πνευματικὸν ἐπίπεδον, ὀδηγοῦσα εἰς πλήρη ἐξύψωσιν τὴν κοινωνίαν. Τοῦτο κυρίως ὀφείλεται εἰς τὸ φιλομαθὲς πνεῦμα τῶν φοιτῶντων Κουτσοβλαχοπαίδων, ὀδηγοῦν αὐτὰ εἰς τὴν ἐπισταμένην βαθυτάτην ἔρευναν τῶν διδασκομένων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν φιλελευθέρων αἰσθημάτων, ἅτινα ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα τοῦ 1769 ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'.

Ὁ φιλόσοφος Δανιὴλ ὁ Μοσχοπολίτης, συνέγραψε καὶ αὐτὸς πολλὰ ἀξιόλογα βιβλία, δι' ὧν ἐμορφώθησαν οἱ σπουδασταὶ τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἐν Μοσχόπολει, ὡς καὶ οἱ οἰκοῦντες πέριξ αὐτῆς καὶ φοιτῶντες ἐν αὐτῇ, ὁμιλοῦντες, ὡς εἶδομεν, τὰς γλώσσας Κουτσοβλαχικὴν, Ἀλθανικὴν καὶ Σλαβο - Μακεδονικὴν.

Οὗτος συνέγραψε καὶ τὸ περίφημον Τ ε τ ρ ά γ λ ω σ σ ο ν Λεξικόν, ἀφιερωθὲν τῷ προστάτῃ του καὶ κηδεμόνι Μητροπολίτη Πελαγωνίας διὰ τῆς κάτωθι προσλαλιᾶς τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, ἐχούσης οὕτω:

Τῷ Πανιερωτάτῳ, Λογιωτάτῳ καὶ Σεβασμιωτάτῳ* μοι Δεσπότη καὶ Μητροπολίτῃ Ἀγίῳ Πελαγωνίας, κυρίῳ κυρίῳ Νεκταρίῳ, τὴν δουλικὴν μεθ' ὅσης αἰδοῦς προσκύνησιν

Σφαδάζειν δ' ἄρα πέφυκεν μηδ' ἐφηραμεῖν ὅλως ἔπεισιν οὐδ' ἂν εἶτι καὶ γένοιτο (Σεβασμιώτατέ μοι Δέσποτα) ὅσους ἔρωις ἐντέτῃκε δι' ἀρετῆς περισσίαν καὶ τελειότητα ὑπερβολήν.

καὶ λήγουσαν οὕτω:

Εἶθε δὲ τὸ θεῖον ἀξιόσημα: τὴν Ἐλλογιμωτάτην Αὐτῆς Πανερρότητα ἐξ οὐρίας πλέουσαν καὶ τὰ τῆς εὐδαιμονίας ἄκρα πατούσαν ἐς λυκάθαντας(1) ζῆν.

Ὁ ὑποκλινέστατος καὶ πιστὸς Αὐτῆς δοῦλος

Οἰκονόμος καὶ Ἱεροκῆρυξ

Δανιὴλ Μεγάλης Ἀδάμη Χατζῆ

Ὁ Μεσχροπολίτης

Εἰς τὴν συνέχειαν παραθέτομεν τμῆμα τοῦ Τετραγλώσσου τούτου Λεξικοῦ, ὅπερ συνέταξεν ὁ ἀοίδιμος οὗτος λίαν μορφωμένος κληρικός, πρὸς πλήρη ἐμπέδωσιν καὶ ἀφομοίωσιν τῶν ὑψηλῶν διανοημάτων τῶν διδασκομένων.

Ἄρχὴ τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ τοῦ Δανιὴλ

Ρωμαίικα	Βλάχικα	Βουλγαρικά	Ἀλβανικά
Ὁ Θεὸς	Τουμνιτζάου	Γόσπος	Περαντία
ἔκαμε	φέτζε	στόρη	μπάρη
τὸν οὐρανὸν	τζέρρου	νέποτο	κίελε
τὴν γῆν	λόκλου	ζέμιατα	δέγνα
τὸν ἥλιον	σοάριε	σάντζετω	τίελνα
τὸ φεγγάρι	λοῦννα	μεσετζήνατα	χάντζεα
τὰ ἄστρα	σκάλλε	σοέστητε	ισῦγετ
Καὶ ὕστερα	Στήν ταπόϊα	Ἥσεν:	ἐδὲ παστάει
ἐπρόσταξε	οὔρσῆ	πώελλια	οὔρδαρόη
τὴν θάλασσαν	ἀμάρια	μόρεττω	τέπνα
ταῖς λίμναις	πάλτζη λε	ἐξέρατα	γκιόληρα
τὰ ποτάμια	ράουρρε	ρέκιτε	λιούμαρατ
καὶ εὐγαλε	σση σκαάστρα	ῆ ιζδάτωκ	ἐδὲ ντουάρα
τὰ ὄψαρια	πέσκελλι	ρήπτητε	πέσκιτ
τὰ χέλια.	οὐχέλληε	ιαγκούλητω	γκάλιατα
Πάλι εἶπε	Ναπόϊ τζῆρε	πάκ ρέτζε	παρσαρή θά
καὶ εὐγῆκαν	σση ἰσοῆρε	ῆ ιτζέκωα	εδὲ τούάλα
ἀπάνω	τεσοῦπρα	γκώρινα	σῆπαρ
εἰς τὴν γῆν	λόκκου	ζέμια	μπῆ δέη
ὅλα τὰ δένδρα	τουτζε: ἄρπουτλ	σφῆγε - ντέρδα	γκίθα τρούαρα
γεμάτα	μολήγου	πώλνα:	πλιότ
ἀπὸ ξύλα	τέ λιάμνε	ότταρδα	πέ ντροῦ
δρούϊνα	τέ κουπάτζοκ	ὄτ μπουκα	πέ ντούσκου
ἀπὸ ὄξειάν	τέ φάκου	ὄτ ντάμππη	πέ χάου
ἀπὸ ἰτέαν	τέ σάλτζε	ὄτ θάριμα	πέ στέλικου
ἀπὸ	τέ πλοῦ	ὄτ τοπό	πέ πλέ
λεύκαν	που	λίκαο.	πη.

1) λυκάθαντας = εἴθως πορεία τοῦ φωτός

Εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ὡς ἄνωτέρω διεπίστωσεν ὁ φίλος ἀναγνώστης, ἡ παιδεία ἦτο ἀνεπτυγμένη εἰς βαθμόν, προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν τῶν γειτονικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν προσήρχοντο μετὰ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος, ἵνα γευθῶσι τῶν ἀνεκτιμητῶν καὶ πλουσιωτάτων πνευματικῶν ἔδεσμάτων τῆς εὐωδιαζούσης πνευματικῆς Μοσχοπολίτικης Τραπέζης.

Περὶ τῆς ἀρωματιζούσης ταύτης ἔθνικῆς προσφορᾶς ἔρχεται καὶ πάλιν χαριέντως νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὁ ἀοίδιμος Ἱεροκῆρυξ τοῦ Στρατοῦ μας Δημ. Καλλίμαχος, ὃν ἔσαεὶ εὐγνωμόνως ἀναμνησθησόμεθα, γράφων τὰ κάτωθι («Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τεῦχος Γ' σελ. 280) :

Ἡ δὲ λαμπρὰ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς διὰ τὸν φωτισμόν τοῦ σκλαδωμένου Γένους. Πολὺ ἐνωρὶς ἡ Σχολὴ Μοσχόπολεως ἀνέχθη εἰς περιωπὴν, διαφιλονικούσα τὰ πρωτεῖα μεταξὺ ὅλων τῶν σχολείων τοῦ σκλαδωμένου Γένους καὶ ἤδη τῷ 1744 ἐπωνομάζετο Νέα Ἀκαδημία, διότι τὰ ἐν αὐτῇ διδασκόμενα μαθήματα, Ἑλληνικά, Φιλολογικά, Θεολογικά, ἔφερον χαρακτῆρα Ἀκαδημαϊκόν, ἐφ' ὅσων θεμάτων ἐπέτρεπον τὰ ἐπιστημονικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐφόδια. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ κτίριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐλειτούργει τότε τὸ Ἀνώτατον τοῦτο Διδακτήριον ἦτο πεπαλαιωμένον καὶ δὲν ἐξεπλήρου τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς, οἵτινες ἐπεδιώκοντο, οὔτε ἦτο ἀνάλογον τῆς φήμης τῆς Ἀνωτάτης ταύτης Σχολῆς. Διὰ τοῦτο τῷ 1750 ἐπὶ Πατριάρχου Ἀχριδῶν ἀοιδίου Ἰωάσαφ, καταγομένου ἐκ Μοσχόπολεως, διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν αὐτοῦ συνελέγη χρηματικὸν ποσὸν καὶ διὰ τούτου ἐκτίσθη τὸ νέον περικαλλῆς καὶ μεγαλοπρεπὲς διδακτήριον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ συλλεγὲν ποσὸν δὲν ἐπῆρκεσε, τὸ ὑπολειπόμενον διέθεσαν ἐξ ἰδίων τοῦ ὁσπετὸς οὗτος Πατριάρχης. Τούτου, ἀτυχῶς σήμερον ὑπάρχουν μόνον ἐρείπια, μαρτυροῦντα τὴν αἴγλην καὶ μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ».

Ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀνθοῦσαν τότε εἰς Μοσχόπολιν παιδεῖαν, καὶ ὁ ἐκ Κορυτσᾶς ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 68 σελίδα τοῦ προμνησθέντος βιβλίου του, γράφει :

«Ἡ Μοσχόπολις μέχρι ἐσχάτων καὶ μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς ὑπὸ τῶν Τουρκαλδανῶν, διετήρει σχολεῖα ἀκμαῖα, οἱ ἀπόφοιτοι τῶν ὁποίων, πλήρως κατηρτισμένοι, ἐνεγράφοντο, ὅταν δηλαδὴ δὲν ἀπητοῦντο τυπικὰ προσόντα δι' Ἀνωτάτας Σχολάς».

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀκμαζούσης τότε ἐν Μοσχόπολει Παιδεῖας καὶ ὁ διακεκριμένος λόγιος Νικόλαος Σκιαδᾶς, μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἀκόλουθα (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, Τόμ. 83ος, Τεῦχος 983ον) :

Ἡ Νέα Ἀκαδημία, πρὸ ἀπετέλεσε τὸν ἄ κ ρ ο ν σ τ ο λ ῖ σ μ ο ν

τῆς πόλεως, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἓνας Κώδικας τῆς πόλεως, κτί-
σθηκε ἀπὸ ἐράνων καὶ ἄλλες οἰκονομικὲς συνδρομῆς, με πρωτοβουλία τοῦ
τότε Πατριάρχου Ἀχριδῶν Ἰωάνναφ ἐκ Μοσχόπολεως, προσφέροντος
ἐξ ἰδίων τὰ περισσότερα».

Περὶ τοῦ Ἀνωτάτου τούτου Ἐκπαιδευτηρίου ἀναγινώσκομεν
εἰς τὴν ἣν ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐπὶ διδακτορία δια-
τριβὴν τοῦ ἀοιδίου Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου (Πρόλο-
γος σελ. 6') τὰ ἀκόλουθα:

«...Ταῦτα πάντα καὶ ἡ τῶν Μοσχολιτῶν ζωτῆρὰ φιλομάθεια, προήγα-
γον τὸν μ ο υ σ ὀ λ η π τ ο ν καὶ συμπατριώτην αὐτῶν Ἀρχιεπίσκοπον
Ἀχριδῶν Ἰωάνναφ, οἰστρηλατούμενον ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ Σχολάρχου,
Θεοδώρου Καθαλλιώτου, ἐπὶ τὸ ἐγχείρημα νὰ ἀναδείξῃ τὸ Ἑλληνικὸν σχο-
λεῖον εἰς Ἀκαδημίαν, ἣν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Πλατωνικῆς
ἐπωνόμασε Νέα ν.

Τὸ καθαλιπρεπὲς μέγαρον ἀπεπερατώθη τῷ 1750, ἀδραεὶς δαπάναις τῶν
Μοσχολιτῶν καὶ μόνον καὶ ἀποκαλεῖται ἐν τῇ σωζομένῃ ἐπιγραφῇ τὸ γε-
ραρὸν τῶν Μουσῶν Τέμενος: «Ὁ ἄκροσ ττολισμὸς τῆς πό-
λεως, ἡ εὐκοσμία τῶν ἡθῶν, τὸ φῶς τῆς Ἐκ-
κλησίας, τὸ ἐπὶ τὸ πρῶτον φῶς ἀναγόμε-
νον».

Θὰ ἡδυνάμεθα καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναμφισβητήτου κύρους ἱ-
στορικὰ στοιχεῖα νὰ παραθέσωμεν, ἐν σχέσει μετὰ τὴν καλλιέργειαν
τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν πάλαι ποτὲ ἀκμάσασαν ὠ-
ραίαν πόλιν, τὴν Μοσχόπολιν, ὅμως πιστεύομεν ὅτι, καὶ
τὰ παρατεθέντα ἄρκοῦν, ἵνα ἐκπλήξουν τὸν ἀναγνώστην διὰ τὸ
ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀξιοζήλευτον σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνέλ-
θει ἡ Παιδεία ἐκεῖ, ὅπου σήμερον μόνον ἐρείπια ὑπάρχουν, μαρ-
τυροῦντα τὸν ὑψιστον κολοφῶνα τῆς δόξης εἰς ὃν εἶχον ἀνέλθει
αἱ Μοῦσαι κατὰ τὴν ὠραίαν ἐκείνην ἐποχὴν.

Εἶθε ὁ Παντεπόπτης καὶ Παντοδύναμος Θεὸς νὰ βοηθήσῃ,
ἵνα ἀνατείλουν καὶ πάλιν ἔνδοξοι καὶ κλειναὶ ἡμέραι εἰς τὴν ἐν
ἐρείπιοις σήμερον κειμένην φαεσφόρον ἄλλοτε Ἑλληνικωτάτην
πόλιν, τὴν ξακουστὴν Μοσχόπολιν!

Διοίησεις - Φιλανθρωπία

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶδομεν τὴν ἐπίδοσιν τῶν Μοσχοπολιτῶν εἰς τὰ γράμματα, τέχνας, ἐπιστήμας, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν κλίσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἐμπόριον, βιοτεχνίαν καὶ βιομηχανίαν.

Τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ ἐμπορικὸν πνεῦμα αὐτῶν, τὸ ὁποῖον τοὺς προσεπόριζεν ἄφθονα ὑλικά ἀγαθὰ, τοὺς προέτρεψεν ἵνα, διὰ καταλλήλων ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας ἐπινοεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱκανὸν πρὸς τοῦτο Ἑλληνικὸν πνεῦμα, τύχῃσι παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰδικῶν εὐεργετικῶν προνομίων, ἐπικυρωθέντων, διὰ Σουλτανικῶν Φερμανίων, πρὸς δὲ δι' ἐτέρων καταλλήλων διπλωματικῶν ἐλιγμῶν, ἔτυχον καὶ ἐτέρας εἰδικῆς εὐνοίας δι' ἐτέρου Φερμανίου τῆς Βασιλομήτορος Βαλιδὲ Σουλτάνας.

Τὰ εὐεργετικά ταῦτα προνόμια, ἐγγίζοντα τὰ ὅρια τῆς ἀνεξαρτησίας, συνετέλεσαν τὰ μέγιστα, ἵνα ἀποκτήσωσι χρηστὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, συμβαλοῦσαν σπουδαιότατα εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ ὑποδειγματικὴν λειτουργίαν ἐν τῇ πόλει Φιλανθρωπικῶν καὶ ἄλλων εὐαγῶν Ἰδρυμάτων.

Διὰ τὴν ἰδεώδη λειτουργίαν καὶ συντήρησιν τούτων διωργανώθη ἰδιόρρυθμον καὶ μοναδικὸν πολίτευμα μετὰ πολυωνύμου ἄρχοντολογίου, τοῦ ὁποίου προΐστατο ὁ Μέγας Ἄρχων, φέρων τὸν τίτλον Ζ ο υ π ᾱ ν ο ς. Ἡ πόλις εἶχε δώδεκα Συνοικίας. Ἐκάστη τούτων ἐξέλεγε τὸ Διοικητικὸν τῆς Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐμερίμνα διὰ τὰς παντοειδεῖς ἀνάγκας τῆς Συνοικίας του, ἀπὸ κοινοῦ δὲ ὅλα τὰ Συμβούλια τῶν Συνοικιῶν συνήρχοντο κατὰ μῆνα, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, τοῦ Ἀ ρ χ ι - ζ ο υ π ᾱ ν ο υ καὶ ἐλάμβανον γενικωτέρας ἀποφάσεις διὰ τὰ Ἐκκλησιαστικά, Ἐκπαιδευτικά, Διοικητικά, Συγκοινωνιακά, Φιλανθρωπικά, Ἐκπολιτιστικά καὶ ἄλλα, ἀφορῶντα τὴν εὐρρυθμον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν ἀπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἀφορώντων.

Ἦτο, τρόπον τινά, μία αὐτοδιοίκητος Πολιτεία, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν —καὶ σκιώδη μόνον— ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου!

Ὡς εἶναι ἐπόμενον, τὸ εὐρρυθμῶς λειτουργοῦν ἰδιόρρυθμον τοῦτο Πολίτευμα, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν προκοπὴν, πρόοδον, εὐτυχίαν καὶ εὐημερίαν τῆς ὡσεὶ αὐτονόμου ταύτης Πολιτείας, ἥτις, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ Βαλκάνια!

Διὰ χρημάτων, τὰ ὅποια προσέφερον πάντες, ἀφειδῶς δὲ οἱ τούτων εὐποροῦντες ἐνισχύοντο οἰκονομικῶς σημαντικῶς αἱ ἄποροι χῆραι καὶ τὰ ὄρφανά, διὰ δὲ τοὺς ἀπόρους, παρήλικας, εἶχον ἰδρυθῆν πρὸς τοῦτο εἰδικὰ Ἰδρύματα — Γηροκομεῖα, εἰς τὰ ὅποια εὕρισκον καταφυγὴν, προστασίαν καὶ ἀνακούφισιν οἱ τοιοῦτοι, μέχρις ὅτου ἀπέλθωσιν εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Τὰ βοηθήματα πρὸς διανομὴν εἰς τὰς δεινοπαθούσας οἰκογενείας, καθώριζον ἀκριβοδικαίως αἱ πρὸς τοῦτο συγκροτούμεναι ἐπιτροπαί. Ταῦτα διενέμοντο κατὰ τρόπον μυστικόν, ἵνα μὴ τραυματίζεται ἡ εὐαισθησία τῶν εὐεργετουμένων.

“Ὅλα ἔτακτοποιοῦντο κατὰ τὸν πλέον ἐπωφελέστερον τρόπον καὶ δυνάμεθα ἀπεριφράστως νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς τὴν ἰδιαζόντως ἐξαιρετικὴν ταύτην πόλιν, ἐβασίλευεν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ!

Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὸ πνεόν οὐριον πνεῦμα τῆς χρηστῆς Διοικήσεως, τῆς φιλαλληλίας καὶ φιλανθρωπίας ἐν τῇ εὐτυχούσῃ ταύτῃ πόλει, μᾶς πληροφορεῖ καὶ ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, εἰς τὴν ὑπ’ ἀριθ. 19 σελίδα τοῦ οὗ ἀνεγράψαμεν περισπούδαστου βιβλίου του, τὰ ἀκόλουθα:

Συγχρόνως μὲ τὴν Ἀκαδημίαν ἰδρύθη καὶ Ὁρφανοτροφεῖον, καλούμενον Ὁρφανοδιοικητήριον. Καὶ εἶχεν ἴδιον ὄργανισμὸν, ὄντα ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἀκαδημίας. Παλαιῶς Κῶδιξ γράφει:

Κατὰ τὸ 1750 ἐπὶ τοῦ Πανιερωτάτου, Λογιωτάτου καὶ Θεοπροδότητου Μητροπολίτου τῆς Ἀγιοτάτης Μητροπόλεως Κορυτσᾶς καὶ Σελασφόρου κυρίου - κυρίου Νικηφόρου καὶ ἐπὶ τῶν ἐντιμωτάτων Ἀρχόντων τῆς καθ’ ἡμεῖς Πολιτείας, κυρίων - κυρίων, Θεοδώρου Βρέττα, Νασὺμ Θεοδώρου, Κωνσταντίνου Βρέττα, τοῦ καὶ ἀρίστου Ἐξάρχου τοῦ Ὁρφανοδιοικητηρίου καὶ ἐπὶ τῶν χρησιμωτάτων Ἐπιτρόπων κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀρχινήθηκεν εἰς στερέωσιν τῆ Κ ἄ σ α τ ῶ ν π τ ω χ ῶ ν, τὸ καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων, τὸ πλήρωμα πασῶν τῶν ἀρετῶν.

«Αἰωνία ἡ μνήμη»

Τοῖς μέλλουσιν νὰ ἐπιτροπεύσωσι καὶ νὰ πασχίσωσι λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἐτούτην τ ῆ ν Κ ἄ σ α ν τῶν ὀρφανῶν, Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν.

Σημείωσις: Ἡ Κ ἄ σ α ἦτο εἰδικὸν καθώτιον ἐσφραγισμένον καλῶς, εἰς τὸ ὅποσον προσέφερον οἱ δουλόμενοι, χάριν τῶν πτωχῶν. Τὸ προῖόν διενέμετο καθὲ Κυριακῆν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀμετρον ἀνάγκην, κατὰ τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τοῦ εὐαγοῦς τού-

του Ἰδρύματος τοῦ «Ὅρφανοδιοικητηρίου» καὶ ὁ ἀοίδιμος Θεόφραστος Γεωργιάδης μᾶς πληροφορεῖ ἐν τῇ σελίδι 39 τοῦ λαμπροῦ βιβλίου του τοῦ τιτλοφορουμένου «Μοσχόπολις» τὰ ἀκόλουθα:

«Εἰς τὸ Φιλανθρωπικὸν τοῦτο Ἰδρυμα εὑρισκον προστασίαν τὰ ὄρφανὰ καὶ ἀπροστάτευτα παιδιὰ, τὰ ὁποῖα ἐξεπαιδεύοντο δωρεὰν εἰς τὰ ἀνθοῦντα σχολεῖα καὶ τὴν Ἀκαδημίαν. Πτωχοὶ καὶ ἄποροι εὑρισκον ἐπίσης ἀνακούφισιν ἐν αὐτῷ, οἱ δὲ διερχόμενοι ξένοι κατάλυμα δι' ὅσας ἡμέρας θὰ ἔμενον εἰς τὴν πόλιν».

Ἀκόμη συμπληροῖ τὰς ἄνωθεν πληροφορίας τοῦ ἀειμνήστου Κ. Σκενδέρη διὰ τῶν κάτωθι ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου γεγραμμένων:

«...Ἀνάθεμα εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ θελήσουν ἢ μὲ λόγον ἢ μὲ ἔργα κρυφὰ ἢ φανερὰ νὰ τὴν πολεμήσουν καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν μὴ στερέωσίν της.

Οἱ ἐν τῇ Χριστεπωνύμῳ ταύτῃ Πολιτείᾳ ἐπροθυμοποιήθημεν νὰ στερεώσωμεν τὴν Κάσιν τῶν πτωχῶν, τὸ ἐργαστήριον τῆς Θεαρέστου Ἐλεημοσύνης, τὸ καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων».

Εἰς τοιοῦτον ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀξιέπαινον σημεῖον εὑρίσκετο εἰς τὴν Μοσχόπολιν τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἔργον τῆς Φιλανθρωπίας καὶ Φιλαλληλίας! Ὄταν καταβάλλωνται ὑπὸ τῶν διοικούντων τὰ κοινὰ τοιαῦται εὐγενεῖς προσπάθειαι, ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τῶν ἀπόρων καὶ τῆς ἀνακουφίσεως τῶν ἀπορωτέρων ἀναξιοπαθῶν τάξεων, ἀσφαλῶς οἱ μὲν εὐεργετούμενοι θὰ εὐγνωμονοῦν τοὺς καλοὺς συμπατριώτας των, οἱ δὲ εὐεργετοῦντες θὰ αἰσθάνωνται χαρὰν καὶ ἀνακούφισιν, διότι ἐσπόγγισαν τὰ δάκρυα ἀναξιοπαθούντων ἀδελφῶν των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τυπογραφεῖον

Ἐξ ὄσων ἀνωτέρω εἶδομεν, θαυμάζομεν τὴν πρόοδον, προκοπὴν, πολιτισμὸν ἀλλὰ καὶ τὰ φιλάλληλα αἰσθήματα, ὑφ' ὧν ἐνεφοροῦντο οἱ ἐξαιρετικοὶ αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως, οἱ ὅποιοι κατώκουν εἰς τὴν ἀκραίαν ταύτην πόλιν τῆς Ἡπείρου, οἱ κατ' ἐξοχὴν διακρινόμενοι διὰ τὸ ἐνδιαφέρον των, θερμὸν καὶ ζωηρόν, πρὸς τοὺς πάσχοντας συνανθρώπους των.

Ζῶντες εἰς τὴν θαυμασίαν ταύτην πόλιν των, ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ, ἐθεώρουν ὡς ἐπιτακτικόν των καθῆκον νὰ μεριμνῶσι διὰ τὴν πρόοδον, τὴν προαγωγὴν των, τὴν ἀνοδὸν των εἰς ὑψηλοτέρας πνευματικὰς σφαίρας καὶ νὰ ἐκπληρῶσι τὰ Θεῖα προστάγματα μὲ ἐνθερμον ζῆλον.

Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀξιεπαίνους ταύτας προσπαθείας των εἶχον πάντοτε ἀμέριστον τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ.

Λίαν ἐπιτυχῶς, λοιπόν, ὁ ἀοίδιμος κληρικὸς Δημ. Καλλίμαχος ὠνόμαζε ταύτην «Ἀκρόπολιν τῆς Βορείου Ἑλλάδος» ὁ δὲ ἀοίδιμος ἄνθρωπος τοῦ πνεύματος, Φάνης Μιχαλόπουλος: «Μοσχόπολις αἰ Ἁθῆναί τῆς Τουρκοκρατίας».

Τρανοτάτη ἀπόδειξις τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Μοσχοπολιτῶν, ἦτο καὶ ἡ σύστασις καὶ λειτουργία ἐκεῖ λαμπροῦ Τυπογραφείου, τοῦ ὁποίου αἱ φωτοβόλοι ἀκτίνες διὰ τῶν ἐκτυπωθέντων ἐν αὐτῷ πεντήκοντα καὶ πλέον συγγραμμάτων ἐσελάγισαν πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἐξέθρεψαν καὶ ἐπότισαν τὸ ἀείφυλλον δένδρον τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας.

Περὶ τοῦ ὀνομαστοῦ τούτου ἐν Μοσχοπόλει Τυπογραφείου ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ ἀξιομελέτητον βιβλίον τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρίλα, τὸ τιτλοφορούμενον «Νέα Ἀκαδημία Μοσχοπόλεως», (σελίδα β') τὰ ἀκόλουθα:

«Ἄλλ' ἡ θεραπεία τῶν Μουσῶν ἐν Μοσχοπόλει δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὰ Ἐκπαιδευτήρια. Ἰδρύθη ἐκεῖ καὶ τὸ περιώνυμον Τυπογραφεῖον, ἕπερ, μετὰ τὸ θνησιγενὲς ἐκεῖνο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου Λουκάρεως συσταθὲν, ὑπῆρξε μοναδικὸν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ ἡμισυν περίπου αἰῶνα. Αἱ μέχρι:

σήμερον γνωσταί ἐκδόσεις αὐτοῦ ὑπερβαίνουν τὰς εἴκοσι. Αἱ γὺν περιζήτητα οὐσα: ἐκδόσεις, αἰτινες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχουσι: οἷους καὶ μαρτυρολόγια Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀντιπαπικά, σκοπὸν εἶχον τῆν τῶν Ὁρθοδόξων ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων προσήλωσιν καὶ στερέωσιν καὶ τὸν φρονηματισμὸν, ἐναντι τῶν ἐκδοσμηῶν τοῦ ἀπαισίου τυράννου καὶ τῆς παπικῆς προπαγάνδας.

Οὗτοι, ὄντες εὐσεβεῖς καὶ θαυνοῦστατοι Θεολόγοι, ἐμπλῆτοι δὲ καὶ τοῦ ἀκριφνοῦς τῶν κλασσικῶν συγγραφέων πνεύματος, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ἐγνώσαν γὰ μεταλαμπαδεύσασιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑπὸ τῆν σκληρὰν δουλείαν στεναζόντων ἀδελφῶν καὶ τὸ θεοείκελον(1), τῆς ἐλευθερίας αἴσθημα, προπαρασκευάσαντες αὐτοῦς εἰς τὸν μέγαν τῆς ἐθνεγεροσίας ἀγῶνα. Καὶ τοῦτο ἐξήγομεν, ἐκ τε ἄλλων, καὶ ἐκ τῶν ἀξιολογιωτέρων προλεγόμενων τοῦ Ἀδόβ. Βεντζόνι, θεωρηθέντα ὡς τὸ προανάκρουσμα τῆς Ἐπαγαστάσεως, ἣτις ἤκολούθησε τῇ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Μοσχόπολις ἀνίρρητος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης, ἐπηκολούθησαν, ἀτυχῶς, τὰ θλιβερά γεγονότα τῆς καταστροφῆς.

Σπουδαίας ὄθεν ὑπηρεσίας ἐκπαιδευτικὰς, κοινωνικὰς καὶ κυρίως Ἐθνικὰς προσέφερεν εἰς τὸ δοῦλον Ἔθνος μας τὸ περίφημον Τυπογραφεῖον Μοσχόπολεως, τὸ πρῶτον λειτουργῆσαν τότε ἐν τῇ δούλῃ Πατρίδι!

Ὅταν ἡ Τυπογραφία ἦτο ἀκόμη καὶ εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐφευρέτου της Γουτεμβεργίου εἰς νηπιώδη εἰσέτι κατάστασιν, ὀλίγαι δὲ χῶραι καὶ ἐκ τῶν εὖ προηγμένων εἶχον Τυπογραφεία, ἡ Μοσχόπολις, ἡ λαμπρὰ αὕτη πόλις, εἶχεν ἰδρύσει Τυπογραφεῖον. Ἐκεῖ ἡ εὐεργετικὴ αὕτη ἐφεύρεσις εὔρε κατάλληλον ἔδαφος πρὸς σύστασιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἐκεῖ ἐτελειοποιήθη καὶ διεδόθη εἰς εὐρείαν μάλιστα κλίμακα.

Ἴδου τί μᾶς πληροφορεῖ περὶ τούτου ὁ ἐπαῖων τῆς Τυπογραφίας, ὁ εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ αὐτὴν ἐπιφανὴς λόγιος Νικόλαος Σκιαδάς. (Νέα Ἐστία, Τόμ. 83ος, Τεῦχος 989) :

«Τὸ Τυπογραφεῖον Μοσχόπολεως καὶ οἱ ἐκδόται του»

«Μεγάλῃ προσοχῇ ἐδόθη ἀπὸ τοῦς πνευματικοῦς ἐκεῖ ἀνθρώπους εἰς τὴν ἰδρυσιν τῆν πόλιν ταύτη τῶν Μουσῶν Τυπογραφείου. Ἡ δραστηριότητα τοῦ Τυπογραφείου ἀντανακλᾷ τῆν δραστηριότητα τῶν ἐκεῖ πνευματικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἐκδόσεών του συναγωνίζεται τῆν ἀκτινοβολία τῶν διδασκῶν τῶν Μεγάλων Διδασκάλων τῆς Νέας ἐκεῖ Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Φροντιστηρίου, πρὸς ἀκριβῶς χάρις εἰς τὸ Τυπογραφεῖον, ἔγινε κτῆμα τῶν πολ-

1) Θεοείκελον = ἀρετὸν εἰς τὸν Θεόν.

λῶν καὶ συνετέλεσε γ' ἀνεθῆ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον καὶ τὸ ἀγωνιστικὸν φρόνημα τῶν Μοσχοπολιτῶν.

Τὸ Τυπογραφεῖον θὰ στήθῃκε λίγος πρὶν ἀπὸ τὸ 1731. Τὸ εὐλάχιστον αὐτὸ τὸ συμπέρασμα θγαίνει ἀπὸ τῆ χρονολογία, πού φέρει τὸ πρῶτο βιβλίον, πού φαίνεται νὰ ἐκδόθῃκε ἐκεῖ.

Τὰ Τυπογραφικὰ Πιεστήρια καὶ στοιχεῖα ἦταν Βενετικῆς κατασκευῆς. Εἶναι δὲ τὸ *θεύτερον*, πού ἰδρύθη στὸν Ἑλληνικὸ χῶρον, ὕστερα ἀπὸ ἐκεῖνος τῆς *Πόλης*, τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Λούκαρη.

Διευθυντῆς του διορίσθηκε ὁ ἱερομόναχος καὶ λόγιος Γρηγόριος Κωνσταντινίδης. Τὰ περισσότερα βιβλία τῆς Μοσχοπόλεως ἀναφέρουν, πῶς διορθώθησαν καὶ τυπώθησαν «Παρὰ τοῦ Λίδεσιμωτάτου καὶ Λογιωτάτου κυρίου - κυρίου Γρηγορίου Μοσχοπολίτη». Οἱ ἐκδόσεις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς (1731—1745) ἀναγράφουσι στὸ κάτω μέρος: «Ἐν Μοσχοπόλει παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ».

Στὸ Τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως τυπώθησαν ἀρκετὰ βιβλία. Εἶναι γνωστά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς Μοσχοπολίτικες ἐκδόσεις. Οἱ λόγιοι καὶ συγγραφεῖς τῆς Μοσχοπόλεως ἀσχολήθησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις γενικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ μὲ τὰ ζητήματα τῆς γλώσσης ὅχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Κουτσοβλαχικῆς, πού ὠμιλοῦσαν οἱ Μοσχοπολίτες καὶ τῆς Ἀλβανικῆς, πού τὴν ὠμιλοῦσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς περιόικους. Εἶναι δὲ ἐπόμενον καὶ τὰ παιδιὰ τους, πού φοιτοῦσαν στὰ σχολεῖα τῆς Μοσχοπόλεως νὰ ὠμιλοῦσαν τὶς γλώσσες αὐτές. Ἡ πῶς σημαντικωτέρα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις, εἶναι ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ, Ἐπισκόπου Φαρσάλων.

Ταῦτα, τὰ τοσοῦτον ἐνδιαφέροντα τὴν ἐξελίξιν τῆς Τυπογραφίας ἐν Μοσχοπόλει μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἐνδιατρίψας μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι Τυπογραφίαν διακεκριμένος Νικόλαος Σκιαδᾶς.

Ἐπειδὴ, ὡς εἶδομεν, ποιεῖται εὐλαβῆ μνεῖαν τοῦ Ἁγίου Φαρσάλων Σεραφεῖμ, δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ ἀσχοληθῶ, ἐν ὀλίγοις, μὲ τὸν Ἁγιον τοῦτον ἄνδρα, διότι τοῦτο εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὰ ἐν Ἠπειρῷ τότε γεγονότα ἐπαναστατικοῦ χαρακτῆρος.

Εἰς τὴν παραλίμνιον περιοχὴν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ὑπάρχει, ὡς εἶναι γνωστὸν τοῖς πολλοῖς, καὶ ἀκριβῶς εἰς τὴν θάσιν τοῦ φρουρίου, ἀναμνηστικὴ μαρμάρινη πλάξ, εἰς ἣν ἀναγράφεται:

«Ἐνταῦθα ἐξεδάρη ζῶν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος. 1612».

Ὁ ἀοίδιμος οὗτος Ἱεράρχης, ὡς γνωστὸν τοῖς πολλοῖς καὶ δὴ ἡμῖν τοῖς Ἠπειρώταις, φλεγόμενος ὑπὸ τῆς, φλεγούσης πατριωτικῆς φλογός, πεισθεὶς δὲ εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῆς πολλάκις ἀνε-

τίμου Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας, ἥτις ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ἀμέριστον τὴν βοήθειάν της, ἐξήγειρε τὸν λαὸν τῆς Θεσπρωτίας. Τοῦτον, ὀπλίσας ἐκ τῶν ἐνόντων, ἐβάδισεν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ποὺ ἦσαν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ταῦτα, καταληφθέντα ἐξ ἀπῆνης, διεσκορπίσθησαν.

Ὁ αἰόιδιμος Διονύσιος, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν —Φεβρουάριος 1612— κατέλυσε τὰς Τουρκικὰς Πολιτικὰς Ἀρχὰς καὶ ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως.

Τὴν ἐπομένην οἱ ἔξω τῆς πόλεως καταφυγόντες Τοῦρκοι, ἰδόντες ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀξιόλογος ἐπαναστατικὴ κίνησις, συνελθόντες ἐκ τοῦ πανικοῦ ἀντεπετέθησαν. Διέλυσαν τοὺς Ἐπαναστάτας καὶ ἀνακατέλαβον τὴν πόλιν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἐπαναστατῶν, αἰόιδιμος Μητροπολίτης Τρίκκης Διονύσιος, ἐγκαταλειφθεὶς, ἔσπευσε νὰ κρυβῆ εἰς τὸ παρὰ τὸ φρούριον σπήλαιον. Προδοθεὶς ἀπὸ Ἐβραίουσ τινάς, συνελήφθη. Οἱ θάρβαροι Τοῦρκοι, μένεα πνέοντες ἐναντίον του, τὸν συνέλαβον, τὸν ἐξέδαραν ζῶντα καὶ τὸ δέρμα του ἔστειλαν ὡς βραβεῖον εἰς τὸν Σουλτᾶνον! Οὕτω ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ὁ ὑπέρμαχος τῆς Ἐλευθερίας Ἐθνομάρτυς οὗτος ἀρχιερεὺς!

Ὁ δὲ ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ, διὰ τὴν Ἱερὰν Ἀκολουθίαν τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνωτέρω μνεῖα, κατηγορηθεὶς εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς, ὅτι συνέπραξε μετὰ τοῦ Διονυσίου, συνελήφθη. Ὑπεβλήθη παρ' αὐτῶν εἰς ἀπεριγράπτους βασάνους ἵνα ἀσπασθῆ τὴν Μωαμεθανικὴν Θρησκείαν καὶ τοῦ χαρισθῆ ἡ ζωὴ.

Οὗτος ὑπέμεινεν ἀταράχως τὰς φρικαλεότητας, ἀναφωνῶν: «Προσκυνῶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα· Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Δὲν φοβοῦμαι τὰς βασάνους. Ἡ ψυχὴ μου θὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν Θεόν μου τὸ ταχύτερον!».

Οἱ δῆμιοι, τέλος, τοῦ ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν. Ἡ Ἐκκλησία μας ἀνεκήρυξεν τοῦτον Ἅγιον καὶ πρὸς τιμὴν του συνετάγη ἡ ὡς ἄνω Ἱερὰ Ἀκολουθία, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει, ὡς εἶδομεν, ὁ λόγιος Νικόλαος Σκιαδᾶς. Μὲ τὴν ἀκράδαντον καὶ θαθεῖαν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Θρησκείαν πίστιν του, ἐβάδισεν ὁ αἰόιδιμος οὗτος Ἱεράρχης ἀπτόητος, ἄκαμπτος εἰς τὸν δι' ἀνασκολοπισμοῦ θάνατον!

Ἐθεώρησα ἐπιτακτικὸν μου καθῆκον νὰ κάμω τὴν μικρὰν ταύτην παρέκθασιν, ὡς ἐλάχιστον δεῖγμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν διὰ τὴν Θρησκείαν ὑποστάντα τοιοῦτον θάναυσον μαρτυρικὸν θάνατον ἱερομάρτυρα Ἅγιον Σεραφεῖμ!

Καὶ ἤδη συνεχίζω τὴν περὶ τοῦ λαμπροῦ Τυπογραφείου τῆς Μοσχοπόλεως ὠραίαν ἀφήγησιν τοῦ Νικολ. Σκιαδᾶ.

«Ἐάν τῃ Τυπογραφίᾳ καὶ γενικώτερον ὁ τύπος συνέτριψαν τὴν Μεσαιωνικὴν τυραννίαν καὶ ὀρθοσύνην, τὸ ἴδιον μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ διὰ τὸ Τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως. Ὑπῆρξεν ὁ προάγγελος τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀπελευθερώσεως.

Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὸ ἀπελευθερωτικὸν ἔργον τοῦ Τυπογραφείου Μοσχοπόλεως καὶ ὁ λαμπρὸς ἱστορικὸς Κ. Σάθας (Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1868), γράφει:

«Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Παρθενίου ἐτυπώθη μυστικῶς ἐν τῷ Τυπογραφεῖῳ Μοσχοπόλεως ὑπὸ τοῦ Παπάζογλη, τοῦ ἀποσταλέντος ὑπὸ τῆς Λίκατερίνης τῆς Β' ἵνα παρακινήσῃ τοὺς Ἕλληνας δι' ἐπανάστασιν, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ρώσσιων ἀποστόλων, περίεργόν τι σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον «**ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΡΙΤΗΣ**» ἀναφερόμενον εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν 4 Χριστιανικῶν λατρειῶν, τῶν Γραικῶν, Παπιστῶν, Λουθηρανῶν, Καθολικιστῶν, συνταχθέν δῆθεν ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ Ἰησοῦτου πατρὸς Βεντισόγι τοῦ, ὕστερον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐπιστρέψαντος. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἠθικοθρησκευτικὸν πόνηγμα, μὴ φέρον οὔτε τόπον οὔτε χρόνον ἐκτυπώσεως, ἐγκωμιάζονται οἱ προκριτότεροι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀρχιερέων, μεθ' ὧν ὁ Παπάζογλης εἶχε συγκατηθῆ πρὸς ἐπανάστασιν.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸ ὀνομαστὸν Τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως, τὸ τὸ πρῶτον λειτουργήσαν ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ οὐχὶ τὸ ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει λειτουργήσαν τοιοῦτον τῷ ἔτει 1759 ὡς ἀνέγραψεν ὁ δημοσιογράφος τῆς Βραδυνῆς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 4265 φύλλῳ τῆς ἐγκρίτου ἡμερίδος «**ΒΡΑΔΥΝΗ**» κ. Δημ. Σιωτόπουλος.

Μεριυή υαταστροφή τῆς Μοσχοπόλεως

Ἐν τοῖς προηγουμένοις Κεφαλαίοις, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀνεπτύξαμεν τὴν τε πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ἄνοδον τῶν κατοίκων τῆς λαμπρᾶς καὶ ἱστορικῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ ταύτης πόλεως, τῆς Μοσχοπόλεως, ἣτις ἐθεωρεῖτο καὶ πολὺ δικαίως, ἡ πρώτη τότε πόλις τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀκόμη εἶδομεν τὴν εὐνομίαν ἣτις ἤγγιζε τὰ ὄρια τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τὴν εὐμάρειαν τῶν κατοίκων, χάρις εἰς τὸν παροιμιώδη πλοῦτον τῆς εὐτυχούσης ταύτης πόλεως. Αἱ γειτονικαὶ πόλεις ὑπελείποντο κατὰ πολὺ εἰς τὰ γράμματα, ἐπιστήμας, τέχνας, πλοῦτον καὶ εὐμάρειαν τῆς ἀκμαζούσης ταύτης πόλεως, τῆς φημισμένης Μοσχοπόλεως.

Ἀτυχῶς, ἡ εὐτυχοῦσα καὶ εὐημεροῦσα αὕτη Βορειοηπειρωτικὴ πόλις, ἐγένετο κάρφος ἐλαίας εἰς τοὺς πέριξ αὐτῆς οἰκοῦντας ἀγρίους καὶ ληστοδιαίτους Τουρκαλθανοὺς καὶ δὴ τοὺς τῶν ἀπαισίων καὶ εἰδεχθῶν ἀπαισιωτέρους καὶ εἰδεχθεστέρους τοιούτους τῆς γειτονικῆς περιοχῆς Κ ο λ ω ν ι α ς, τοὺς ἀγρίους Κ ο λ ω ν ι ἄ ρ η δ ε ς. Οὗτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, καθ' ἣν ὁ δοῦλος Ἑλληνισμὸς ὑπέφερε τὰ πάνδεινα, ἦσαν ἡ μάστιξ αὐτοῦ. Τὰ πλεῖστα τῶν καθ' ἑκάστην διαπραττομένων ἀνηκούστων παντοειδῶν ἐγκλημάτων, ἦσαν ἔργα τῶν ἀνθρωπομόρφων τούτων τεράτων. Οἱ κακοποιοὶ οὗτοι, ὀνομαστοὶ διὰ τὴν ἀγριότητα καὶ θηριωδίαν Κολωνιάρηδες, δὲν ἔβλεπον μὲ καλὸν βλέμμα τοὺς εὐτυχοῦντας Μοσχοπολίτας.

Ἀντικειμενικὸς τῶν στόχος ἦτο ἡ λεηλάτησις καὶ παντελὴς καταστροφή τῆς εὐημερούσης ἐνδόξου αὐτῆς πόλεως. Ἀκόμη περισσότερον ἠΰξανεν ὁ φθόνος αὐτῶν, βλέποντες τὴν γοργῶς αὐξάνουσαν καὶ εἰς ἀριθμὸν κατοίκων πολυάνθρωπον διὰ τὴν τότε ἐποχὴν ὠραίαν ταύτην πόλιν. "Ὅπως ὁ λύκος ἐνεδρεύει, ἵνα συλλάβῃ καὶ κατασπαράξῃ τὸ διερχόμενον θῦμά του, οὕτω καὶ οἱ κακεντρεχεῖς κακοποιοὶ καὶ αἰμοθόροι αὐτοὶ θάρβαροι, ἐπεδίωκον νὰ τοῖς δοθῇ δικαιοφανὴς τις αἰτία, ἵνα ἐπιπέσωσιν, ὡς γῦπες, ὡς ἀνήμερα θηρία, ἐναντίον αὐτῆς, πρὸς κατασπάραξιν. Καὶ ἡ ἀφορμὴ αὕτη δὲν ἐθράδυνε νὰ τοῖς δοθῇ.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ τέλος τῆς ἐβδόμης δεκαετηρίδος, τῆς δεκάτης ὀγδότης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία, τῆς ὀ-

ποίας αυτοκράτειρα ἦτο ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β΄, μὴ ἀρκουμένη εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τοῦ ἀπεράντου Βασιλείου της, πού ἔφθανε μέχρι τῆς Χερσονήσου τῆς Καμτσάκας, ἦλθεν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν, ἵνα τῆς ἀφαιρέσῃ τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της κειμένην Χερσόνησον τῆς Κριμαίας καὶ τὰς περὶ τὸν Καύκασον περιοχάς.

Γνωρίζουσα τὸν διακαῆ πόθον τῶν εἰς τὰς Αὐλὰς της ὑπηρετούντων ἀνδρείων Ἑλλήνων, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τὴν θάρβαρον Τουρκικὴν δουλείαν στεναζούσης γλυκείας των πατρίδος, ὑπέκαυσε καταλλήλως τὰ φιλοπάτριδα αὐτῶν αἰσθήματα. Πρὸς τοῦτο ἀκόμη ἔστειλεν εἰς τὴν δούλην Ἑλλάδα, τὸν καταλλήλον ἐθνεγέρτην Παπάζολην, ὅστις, ἐλθὼν εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς προκρίτους, ἐμύησεν αὐτοὺς εἰς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου. Οὗτοι πάλιν διὰ καταλλήλων φλογερῶν μυστικῶν κηρύκων, περιελθόντων ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, μετέδωσαν τὸ ἔναυσμα τοῦ πυρὸς εἰς τὰς φλεγούσας δι' ἐλευθερίαν καρδίας των. Οἱ κήρυκες οὗτοι, ἵνα ἐπιτύχωσιν εὐχερέστερον τοῦ σκοποῦ των, ὑπισχνοῦντο ὅτι ἡ Βασίλισσα Αἰκατερίνη, μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκθασιν τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου, θὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς δι' ἁπασῶν τῶν πολεμικῶν της δυνάμεων, ἵνα καταλάβωμεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ Βασιλέα τὸν υἱὸν της Κωνσταντῖνον, ὁμώνυμον τοῦ εἰς τὰ φρούριά της θυσιασθέντος ἡρωϊκῶς τελευταίου αὐτῆς Ἕλληνας Ἀυτοκράτορος καὶ τὸν ὁποῖον ἐξεπαίδευεν Ἑλληνιστί, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐξεγείρῃ τὸ διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἐν ἀφυπνίσει διατελοῦν αἶσθημα αὐτῶν.

Οἱ σκλάβοι πρόγονοί μας, οἰστρηλατούμενοι ἀπὸ τὴν πολυπόθητον ταύτην ἐπαγγελίαν, ἐξηγέρθησαν καὶ ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ὀλίγων ἀφιχθέντων Ρώσων, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ὀρλώφ! Πρῶτοι ἐξηγέρθησαν οἱ ἀνδρεῖοι Πελοποννήσιοι καὶ οἱ λεοντόκαρδοι Ἡπειρῶται, Χειμαρριῶται καὶ Μοσχοπολίται!

Ἄτυχῶς, αἱ ἐπαγγελίαι τῆς Αἰκατερίνης ἐλησμονήθησαν. Συνάπτει εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐγκαταλείπει εἰς τὴν διάθεσιν τῶν θαρβάρων τοὺς συμμάχους της Ἑλληνας! Ὅποια ἀναισχυντία!

Τότε, ὡς γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἐνδόξους σελίδας τῆς ἱστορίας μας, ἄγρια πολυάριθμα στίφη Τουρκαλθανῶν, ὠπλισμένων μέχρις ὀδόντων, ἐπέπεσαν ἐναντίον τῆς ἡρωοτόκου χώρας Πελοποννήσου καὶ διέπραξαν ἀνεκδιήγητα καὶ ἀπερίγραπτα κακὰ καὶ φρικαλέας ὠμότητας. Ἐγέμισαν τὰ ὄρη ἀπὸ πρόσφυγας, αἰτοῦντας «ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις» καταφύγιον, τὰ δὲ ξίφη τῶν ἀνάνδρων Τουρκαλθανῶν ἐβάφησαν μὲ πολὺ - πολὺ ἄλικον αἷμα γενναίων,

ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων. Ἦτο ὄθεν ἐπόμενον, τὰ ἄγρια στίφη τῶν Τουρκαλθανῶν μπέηδων τῆς Κολώνιας νὰ ἐπιπέσωσιν ὡς γῦπες, ὡς τίγρεις, διὰ νὰ κατασπαράξωσι τὰ θύματά των καὶ ὡς τοιαῦτα πρωτίστως ἐπέλεξαν τοὺς ἀνδρείων ἀνδρειοτέρους Χειμαρριώτας καὶ Μοσχοπολίτας.

Καὶ διὰ μὲν τὴν ἐναντίον τῶν Χειμαρριωτῶν ἀνανδρον ἐπίθεσιν των θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ, ἤδη δὲ θὰ περιγράψωμεν τὴν βάρβαρον καὶ καταστρεπτικὴν ἐνέργειαν τῶν θανδάλων αὐτῶν ἐναντίον τῆς ἕως τότε ἀνθούσης Μοσχοπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν ἀνεκδιήγητα καὶ ἀπερίγραπτα κακὰ.

Διὰ τὴν μετὰ πρωτοφανοῦς ἀγριότητος, λύσσης καὶ καταστρεπτικῆς μανίας ἐπίθεσιν τῶν ἀνθρωπομόρφων τούτων τεράτων, ἐναντίον τῆς Μοσχοπόλεως, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τῆς καταστροφῆς, τὸ ἐπάρατον 1769, ἴδωμεν τί γράφει ὁ ἀείμνηστος Μοσχοπολίτης δημοδιδάσκαλος Θεόφραστος Γεωργιάδης, οὕτινος τὰς ἀκριβεῖς περὶ τῶν λαθόντων ἐν προηγουμένοις ἐκεῖ χώραν γεγονότων ἐπανειλημμένως ἐπεκαλέσθημεν.

Οὗτος, ἐν τῇ σελίδι 87 τοῦ ἀξιομελετήτου βιβλίου του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Μοσχόπολις», γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἐπιδρομεῖς μὲ κακὴν καὶ μικρὰν ψυχὴν εἰσέβαλον τῷ 1769 εἰς τὴν ἀκμάζουσαν ταύτην πόλιν, κατέκλεψαν τὰς περιουσίας τῶν φιλησύχων κατοίκων τῆς, ἐφυγάδευσαν τὸν πληθυσμὸν τῆς, ἔθεσαν πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ κατέστρεψαν διὰ παντὸς ὅ,τι εἶχε παραγάγει ἢ φιλοπονία, ἢ εὐφυΐα καὶ ἢ φιλοπατρία τῶν κατοίκων τῆς. Ἐκ τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων Μοσχοπολιτῶν, ὅσοι διέφυγον τὸν θάνατον, διεσώθησαν εἰς τὰ ὄρη ἢ εὖρον καταφύγιον εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἄλλοι ἀπῆλθον εἰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ὅπου ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, συνέστησαν ἀνθούσας παροικίας, πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν ἐτιμήθησαν διὰ τίτλων εὐγενείας καὶ κατέλαβον ὑψηλὰς διοικητικὰς καὶ πολιτικὰς θέσεις. Ἄλλ' ἢ Μοσχόπολις κατεστράφη. Τὰ λαμπρὰ τῆς Ἐπαγγελματικῆς Σωματεῖα καὶ τὸ Τυπογραφεῖον τῆς διελύθησαν. Ἡ Ἀκαδημία, ἢ ἐστία ἐκείνη τῆς Παιδείας, ἢ ὁποία ἔρριπτε τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς, ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Ἡ βιβλιοθήκη, ὡς καὶ πολλὰ τῶν φυλασσομένων ἐν αὐτῇ χειρογράφων κατεστράφησαν. Ἡ καταστροφή αὕτη τῆς Μοσχοπόλεως ἐγένετο πρὸ τῆς 21ης Ἰουνίου 1769. Τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν ἀγνοῶ».

Ταῦτα μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀοίδιμος Μοσχοπολίτης συνάδελφος Θεόφραστος Γεωργιάδης. Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς λόγιοι μᾶς παρέχουν περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς καὶ τῆς μετέπειτα ἐξελί-

ξεως τῶν ἀφορώντων αὐτὴν ἔν τε τῇ ἡμεδαπῇ καὶ ἀλλοδαπῇ, ἀκρως ἐνδιαφερούσας πληροφορίας.

Εἰς βιβλίον, κοσμοῦν τὴν βιβλιοθήκην τῆς τότε Πέστης, νῦν Βουδαπέστης, γραφέν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τῆς ἐποχῆς Γεωργίκη Ἀλεξίκη, ἀναγινώσκομεν περὶ τῆς Μοσχόπολεως τὰ ἀκόλουθα:

«...Αὐτὴ αὕτη ἡ ὠραία καὶ πλουσία πόλις, Μοσχόπολις, εἰς μέγαν ἐξετέθη κίνδυνον κατὰ τὸ ἔτος 1769 διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀγρίων Τουργκαλιανῶν. Ἐκραγέντος τοῦ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ρώσων πολέμου, οἵτινες θεοδαίως, ὡς πλιατσικολόγοι Ἀλβανοί, ἐκ τῆς φήμης τοῦ πλούτου τῆς πόλεως ταύτης παρορμηθέντες, παμπληθεῖς πρὸς διαρπαγὴν αὐτῆς ἐξορμήσαντες, ἀπεκρούσθησαν ἀρχικῶς ὑπὸ τῶν ἀμυνομένων κατοίκων. Ἀλλ' ἄμα ἰσχυρὰ τῶν ἐχθρῶν δύναιμις ἤρχισε νὰ ἐνσκήπτῃ, ἀποφασισθέντος ὑπὸ τῶν ταγῶν τῆς Πολιτείας, ἵνα ἕκαστος ἑαυτὸν σώσῃ, διασκορπισθέντες, πολλοὶ τούτων εἰς Οὐγγαρίαν κατόκησαν. Ἐπηξάν ἐνταῦθα μόνιμον θέσιν, ὅθεν πλείστοι ἐκεῖ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἐκομίζοντο».

Συνεχίζων ὁ ἀοίδιμος οὗτος, ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀναφύσεως ἐκεῖ διενέξεως μεταξὺ τῶν καταφυγόντων ὁμογενῶν, τῆς αἰωνίας ταύτης πατρογονικῆς κατάρας τῆς φυλῆς μας, ἣτις πολλάκις ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς πλήρη ἀφανισμόν καὶ ἐξουθένωσιν, χωρὶς, ἀτυχῶς, αἱ ἐνσκήψασαι πολλάκις συμφοραὶ αὗται νὰ μᾶς διδάξωσι, νὰ μᾶς συνετίσωσιν.

Ἐν σχέσει μὲ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ μέχρι τότε ἀκμάζουσα καὶ εὐημεροῦσα αὕτη πόλις, ἡ ξακουστὴ Μοσχόπολις καὶ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Γάλλος πρόξενος RUCHEVIL εἰς τὸ περισπούδαστον σύγγραμμά του «VOEGIAY DE GRECE» (σελ. 125), γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«...Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία συμμαχίσαντες, κατέστρεψαν τὸ θημιουργικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον ἐν Μοσχόπολει. Μωαμεθανικὰ Ἀλβανικὰ στίφη ἔδωκαν τὸ σύνθημα τῆς ἐκεῖ καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως, φονεύσαντα πρῶτον τοὺς κομιστὰς ἐμπορευμάτων εἰς τὴν πόλιν, μεθ' ὃ ἤρχισεν ἐκεῖ ἡ λεηλασία καὶ ἡ διὰ πυρκαϊῶν καταστροφή. Πρὸς πρόληψιν τῆς περαιτέρω φθορᾶς, ἔστειλεν ἡ Μωαμεθανικὴ Κυβέρνησις ἐκεῖ στρατιωτικὴν φρουράν, ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ πρὸς προφύλαξιν ἄνδρες, συνηνώθησαν μὲ τοὺς κακοποιούς καὶ δολοφόνους καὶ οὕτω συνεπληρώθη τὸ καταστρεπτικὸν τῶν ἔργων. Ἦδη μένουσιν ἐκεῖ διακόσιαι περίπου οἰκογένειαὶ νομάδων, ἀλλὰ μοὶ φαίνεται ὅτι καὶ αὗται ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐξοντιωθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἄρπαγας».

Αἱ προβλέψεις τοῦ διπλωμάτου Γάλλου ἐπηλήθευσαν ἀργότερον, κατὰ τὸ 1916, ὡς τοῦτο θὰ ἴδῃ ὁ φίλος ἀναγνώστης κατω-

τέρω, ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μὲ τοὺς πρώτους εἰς θαρβαρότητα καὶ θηριωδίαν ὀπαδοὺς τοῦ θηριώδους Σαλῆ — Μπούτκα.

Ἐγράψαμεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἡ Β' μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκης δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν τύχην τῶν βοηθησάντων αὐτὴν Ἑλλήνων. Ὁ πατὴρ ὅμως τῆς νέας Ἱστορίας μας Κ. Παπαρρηγόπουλος (Τόμος Ε', σελ. 151) γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα:

«Εἶναι ἄρα γε ἀλήθεια, ὡς πολλάκις ἐρρέθη, ὅτι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Ρωσσία ἐγκατέλειψεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ὀσμανιδῶν τοὺς συμμάχους τῆς Ἑλλάδας, οὐδὲν περὶ αὐτῶν πράξασα:

Ἐπεὶ ἡ Μεγάλη ἐκείνη Δύναμις κατὰ τοῦ τῶν Τούρκων πολέμου, πρῶτα ἐκίβητο ὑπὲρ τοῦ Αὐτῆς συμφέροντος εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἐλήφθη ὅμως καὶ ὑπὲρ ἡμῶν μέριμνα ἐν τῇ ὑπογραφείσῃ μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκης. Διὰ τοῦ 1ου Ἄρθρου τῆς συνθήκης συνωμολογήθη γενικὴ ἀμνηστία ὑπὲρ ὅλων τῶν μετασχόντων εἰς τὸν Ρωσοτουρκικὸν τοῦτον πόλεμον. Οἶκον γὰρ νοεῖται ὅτι διὰ τοῦ 1ου τούτου Ἄρθρου τῆς Ρωσοτουρκικῆς συνθήκης, συμπεριλαμβάνατο καὶ ἡ συμβολὴ τῶν ἐξεγερθέντων Ἑλλήνων διὰ τὴν ἐλευθερίαν των μετὰ τῶν Ρώσων καὶ ὅσοι ἄλλοι μετέσχον τοῦ πολέμου. Διὰ δὲ τοῦ 7ου Ἄρθρου τῆς ἐν λόγῳ συνθήκης, ὑπεχρεώθη ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις γὰρ προστατεύσει τοὺς ἐν τῷ Κράτει τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανούς, ἐναντίον πάσης αὐθαρεσίας καὶ διακωπυγίας. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε καὶ μόνιμον στρατιωτικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Μοσχόπολιν πρὸς πρόληψιν διακωπυγιῶν καὶ ἀντεκδικήσεων.

Ταῦτα μᾶς πληροφορεῖ ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐγκατέλειψεν ὀλοσχερῶς τοὺς μετ' αὐτῆς συμμαχήσαντας προγόνους μας. Ἴσως λόγοι ἀνώτεροι ἐπέβαλον εἰς ταύτην νὰ μὴ τηρήσῃ τὰς δοθείσας ἐπαγγελίας. Ἄς μὴ εἴμεθα αὐστηροὶ ἐπικριταί. Τὸ δίκαιον, συνήθως, εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον.

Ἄτυχῶς ὅμως, ἡ διατεθεισὰ ἐκεῖ στρατιωτικὴ φρουρά, ὅτε ἀργότερον ἐπέπεσαν ὡς γῦπες οἱ φοβεροὶ Κ ο λ ω ν ι ἄ ρ η δ ε ς, οὐ μόνον δὲν ὑπερήσπισαν τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν, ἀλλὰ καὶ συνήργησαν μετὰ τῶν θαρβάρων ἐπιδρομέων εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν!

Εὐτυχῶς διεσώθησαν ἀπὸ τοὺς ἐπήλυδας οἱ πλείστοι τῶν

Ἱερῶν ναῶν, ὡς καὶ οἰκίαι τινὲς ἐκ τῶν κατὰ χιλιάδας ἀνερχομένων.

Πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἀντιληφθέντες πολὺ πρὸ τῆς καταστροφῆς τὸν ἐπικρεμάμενον κίνδυνον καὶ ἰδίως οἱ εὐπορώτεροι τούτων, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν γειτονικὴν των Κορυτσᾶν, ὡς καὶ εἰς ἄλλας γειτνιαζούσας κωμοπόλεις καὶ χωρία καὶ οὕτω διεσώθησαν. Πολλοὶ τούτων καὶ ἀφοῦ ἐκόπασεν ὁ σάλος, δὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ὑποψιαζόμενοι νέας περιπετείας, εἰς τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἐδίσταζον οἱ θάρβαροι Τουρκαλθανοὶ τῆς Κολώνιας νὰ ὑποβάλωσιν αὐτούς. Οὗτοι ἔλαβον τὴν παράτολμον ἀπόφασιν νὰ ἐγκαταλείψωσι διὰ παντός τὴν προσφιλῆ των πατρίδα καὶ νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν καὶ προστασίαν εἰς τοὺς εἰς Αὐστρουγγαρίαν πρὸ πολλοῦ ἐγκατεστημένους συμπολίτας των, οἵτινες εἶχον εὐδοκιμήσει εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν καὶ ἐδέχθησαν πράγματι ἐξ ἐκείνων πᾶσαν δυνατὴν ὑποστήριξιν καὶ προστασίαν.

Οἱ ἀπορώτεροι ὅμως τῶν κατοίκων, ἀφοῦ ἐσίγησεν ἡ τρικυμία, ἤναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς ἐρημωθείσας καὶ λεηλατηθείσας οἰκίας των — ὅσαι διέφυγον τῆς πυρᾶς — καὶ ἤρχισαν μετὰ πολλῶν κόπων, μόχθων καὶ ἰδρώτων νὰ τακτοποιῶσι, κατὰ τὸ δυνατόν, ταύτας καὶ νὰ καλλιεργῶσι τὰ ἀγροκτῆματά των.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνέφερα, διεσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος, πολλοὶ τῶν Ἱερῶν ναῶν, ἄλλοι μὲν τούτων ἄθικτοι, ἄλλοι δὲ μικρὰς ὑποστάντες ζημίας.

Πολλοὶ τῶν διασωθέντων ἦσαν ἀνυπολογίστου ἀξίας, ὕλικῆς ἀλλὰ κυρίως θρησκευτικοῖστορικῆς. Οὕτω ἔβλεπε ὁ μέλλων νὰ μεταβῆ ἐκεῖ ὡς προσκυνητῆς τῶν Ἱερῶν καὶ Ὀσίων, πολυτίμους πολυελαίους καὶ κανδήλας, εἰκόνας ἀμιμήτου Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τέχνης, χειρόγραφα ἐπὶ μεμβράνης Ἱερὰ Εὐαγγέλια, ἀρχεῖα εἰς ἃ, σὺν τοῖς ἄλλοις, περιείχοντο ἱστορικαὶ πληροφορίες περὶ τοῦ ἔτους ἰδρύσεως τῶν Ἱερῶν τούτων Σκηνωμάτων καὶ ἄλλαι ἀνεκτιμῆτου ἱστορικῆς σημασίας.

Οὕτω οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριοδίφαι ἀνεῦρον ἐν αὐτοῖς πολλὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἐφ' ὧν ἐστηρίχθησαν, ἵνα συγγράψωσιν ἱστορίας περὶ τῆς λαμπρᾶς ταύτης πόλεως καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ ἡμεῖς οἱ γράφοντες σήμερον περὶ ταύτης ὅ,τι σχετικόν.

Ἀνέφερον ἀνωτέρω ὅτι πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς μέχρι τότε ἀνθούσης καὶ εὐημερούσης ταύτης πόλεως, φοβούμενοι καὶ πάλιν

βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς δὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν προσφιλῆ των Μοσχόπολιν, ἀλλὰ μετενάστευσαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ὅπου πολλοὶ συμπολίται των πρὸ πολλοῦ ἦσαν ἐγκατεστημένοι. Ἀπεμακρύνθησαν τῆς προσφιλοῦς ἰδιαιτέρας των πατρίδος μὲ βαθύτατον πόνον καὶ δάκρυα, ἀφοῦ πρωτίστως προσεκύνησαν τὰς Ἀγίας Εἰκόνας τῶν Ἱερῶν ναῶν, ἐγонуπέτησαν εὐλαβῶς καὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι, ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσωσι τὴν προσφιλῆ των πατρίδα. «Ὅποιος κάνει τὸ Σταυρό του, ἔχει ὄπλο στὸ πλευρό του», λέγει μία σοφὴ χριστιανικὴ παροιμία. Καὶ μία ἄλλη λαϊκὴ: «Ὅποιος δουλεύει, ποτὲ δὲν πεινᾷ». Καὶ οἱ πρόσφυγες Μοσχοπολίται, ἐγκατασταθέντες πλησίον οἰκείων, συγγενῶν, φίλων καὶ συμπατριωτῶν των, ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου, ἐπιμελείας, τιμιότητος, εἰλικρινείας εἰς τὰς ἐκεῖ ἀναληφθείσας ἐργασίας των. Μὲ τὴν ἄνευ προηγουμένου ἐργατικότητα, τιμιότητα καὶ οἰκονομίαν, κατώρθωσαν, οὐ μόνον νὰ ἐπιζήσωσι τῆς μεγάλης συμφορᾶς, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ νὰ αὐτοδημιουργηθῶσιν. Ἀπέκτησαν μὲ τοὺς ἰδρωτάς των μικρὰς περιουσίας, τὰς ὁποίας, σὺν τῷ χρόνῳ, ἤξισαν. Τὰ θυλάκιά των ἤρχισαν νὰ πληροῦνται κορωνῶν, φλωρίων καὶ ἄλλων τῶν κατὰ τόπους νομισμάτων.

Εὐγνωμονοῦν τοὺς προστάτας των, οἵτινες τοῖς παρέσχον πᾶσαν δυνατὴν διευκόλυνσιν, ἵνα ἀναλάβωσι καὶ συνεργάζωνται μετ' αὐτῶν ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ, ἵνα, οὐ μόνον ἔρχωνται ἄρωγοὶ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀλλὰ καὶ νὰ διοργανώνωνται εἰς Κοινότητας μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν μετὰ Θρησκευτικῆς εὐλαθείας προσήλωσιν των εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, τὴν ἀφοσίωσιν των εἰς τὰ ἀθάνατα Ἐθνικὰ Ἰδεώδη καὶ τὴν μετ' ἀδελφικοῦ ἐνδιαφέροντος ἔγκυψιν των εἰς τὸν παντοιοτρόπως πονοῦντα συνάδελφόν των. Πρὸς τοῦτο ἰδρύουν ἐκεῖ μεγαλοπρεπεῖς καὶ περικαλλεῖς Ἱεροὺς ναοὺς, τοὺς ὁποίους ἐφοδιάζουν μὲ ἀνεκτιμῆτου ὑλικῆς ἀξίας Ἱερὰ σκεύη καὶ Ἱερὰ Ἄμφια, ἰδρύουν μεγαλοπρεπῆ διδασκτήρια, πρὸς Ἑλληνοπρεπῆ μόρφωσιν τῶν τέκνων των, παραλλήλως καὶ ἐπαλλήλως πρὸς τὴν μόρφωσιν μὲ τὴν παιδείαν τοῦ Κράτους εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται καὶ ἀκόμη ἰδρύουν Νοσοκομεῖα, Πτωχοκομεῖα, Γηροκομεῖα, τὰ ὁποῖα παρέχουν πᾶσαν ἐπιβαλλομένην περίθαλψιν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην τοιαύτης, ἀδιακρίτως φυλῆς, φύλου ἢ θρησκευματος. Εἶναι αἱ ἐκεῖ ἀνθοῦσαι Ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὑπόδειγμα καὶ παράδειγμα πρὸς μίμησιν.

Πολλοὶ τῶν εὐγενῶν τούτων Μοσχοπολιτῶν Ἡπειρωτῶν ἀπέκτησαν ἀμύθητα πλούτη, τινὲς τῶν ὁποίων διέθεσαν ταῦτα καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν τούτων τῶν Κρατῶν εἰς τὰ

όποια εύρισκοντο και συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εις τὴν οἰκονομικὴν τούτων ἀνόρθωσιν και ἀπέκτησαν οὕτω τίτλους τιμητικούς, ἐκ τῶν όποίων ἐξεΐχεν ὁ τίτλος τοῦ θαρώνου. Οἱ τοιοῦτοι συνέβαλον τὰ μέγιστα εις τὴν ἴδρυσιν ἐν τῇ Πατρίδι των, τῇ προσφιλεῖ Ἑλλάδι ἐκπαιδευτικῶν, φιλανθρωπικῶν και ἐκπολιτιστικῶν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἅτινα και σήμερον κοσμοῦν τὴν πρωτεύουσαν, τὰς ὠραίας και κλεινὰς Ἀθήνας.

Περὶ τούτου ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυθαῶς Εὐλόγιος Κουρίλας, εις τὸ περισπούδαστον βιβλίον του «Νέα Ἀκαδημία Μοσχοπόλεως» σελ. 131, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«.....Ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι ταύταις υπῆρχον ἀκμάζοντα Ἑλληνικά σχολεῖα και ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ σπουδαιότερα παροικία συνεστάθη, ὑπὸ τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐν Πέστη και Βούδα, πολλοὶ δὲ τῶν ἐκεῖ ἐγκατασταθέντων Μοσχοπολιτῶν ἀνεδείχθησαν Ἐθνικοὶ Εὐεργέται, πλουτίσαντες τὰς Ἀθήνας μετ' Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτήρια και ἄλλα εὐαγῆ ἰδρύματα. Ἰδίως σελίδαῖς τῆς πατρίδος ἱστορίας εἶναι ἄξιαι γὰ κατὰλόγωσιν αἱ τύχαι τῆς περιπέστου(1) ταύτης πόλεως».

«.....Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μουσουλιμάνων καταστροφὴν τῆς τῷ 1769, τὸν ἐξουχισμὸν τῶν πλείστων κατοίκων, πολλοὶ Μοσχοπολιταὶ ἐτράπησαν πρὸς διάσωσίν των ἀλλὰ και χάριν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου εις τὴν Αὐστροουγγαρίαν. Μετὰ δὲ ταύτην ἀφθονοτέρα γίνεται ἡ μεταναστευσις αὕτη. Τοῦ δὲ ἐπιφανεστάτου τῶν Μοσχοπολιτῶν ἔδρα γίνεται οὐχὶ ἡ Οὐγγαρία ἀλλ' ἡ Βιέννη. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ Σίμων Σίνας, ὁ ὁμώνυμος πάππος τοῦ κτίστου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημίας. Σπουδαιότερα παροικία ὑπὸ τῶν Μοσχοπολιτῶν συνεστάθησαν ἐν Πέστη και Βούδα και αἵτινες ἀπὸ τοῦ 1872 ἐνωθεῖσαι διοικητικῶς ἀπετέλεσαν τὴν ὠραίαν πρωτεύουσαν τῆς Οὐγγαρίας».

Πλὴν τῶν καταφυγόντων Μοσχοπολιτῶν εις Αὐστροουγγαρίαν, πολλοὶ ἐζήτησαν καταφύγιον εις τὸ Μοναστήριον (Μπιτώλια) τοῦ νῦν ἀνήκοντος εις τὴν Σερβικὴν Μακεδονίαν. Διὰ τῆς γνωστῆς φιλοπονίας των, τοῦ φιλοπροόδου πνεύματος και τοῦ τῆς οἰκονομίας, ποῦ πατροπαραδότως τοὺς διέκρινον, ἀνεδείχθησαν ἐξαιρετικοὶ ἔμποροι και μερικοὶ ἐκ τούτων εὐεργέται τῆς πόλεως. Ὁ ἀείμνηστος ἰδρυτὴς τοῦ Νοσοκομείου και Γηροκομείου Βιτωλίων Νικαρούσης ἦτο Μοσχοπολίτης. Ἐπίσης οἱ ἐκεῖ μεγαλέμποροι ἀδελφοὶ Τσάλλη, κατήγοντο ἐκ Μοσχοπόλεως.

Τὴν ἐρήμωσιν τῆς πατρίδος του, ἐπισυμβῆσαν τὸ ἔτος 1769

1) περίπτωσις = πανεὐφάνεια

κλαίει θρηνῶν καὶ ὀδυρόμενος ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως ἀοίδιμος Μιχαήλ Γκόρας, ἀναγράψας τὴν κάτωθι θρηνηδίαν ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Προδρόμου, ὡς εἶδε καὶ ἀνέγνωσε ταύτην ὁ ἀοίδιμος καὶ οὗτος Μοσχοπολίτης συνάδελφος Θεόφραστος Γεωργιάδης:

«ὦ Μοσχόπολις!!! Μοσχόπολις! Ποῦ τὸ κάλλος σου; Ποῦ ἡ μορφή σου; Ἦν περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶχες. Ἐχθιστοὶ μερόπων(1) προὔξενησαν τὸν ὄλεθρόν σου! Δώη σου ὁ Κύριος τὴν προτέραν σου μορφήν! Πρεσβείαις τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Ἀμήν».

Ἡ φρικιαστικὴ αὕτη εἰκὼν, τὴν ὁποίαν παρουσίαζε μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων Τουρκαλβανῶν ἢ ἀτυχῆς Μοσχόπολις, ἔκαμε καὶ τὸν ἐπισκεφθέντα ταύτην ἀρχιμανδρίτην τοῦ Στρατοῦ, ἀοίδιμον Δημ. Καλλίμαχον τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1913 («ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» Τόμ. Β' σελ. 115), νὰ γράψῃ κατασυκινημένος τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡσθάνθην πλημμυρισμένα ἀπὸ θαθυτάτην συγκίνησιν τὰ μάτια μου, ἀτενίζων πέραξ μου μίαν ἄμορφον μᾶζαν οἰκιῶν ἐρειπίων ἐπάνω εἰς τοὺς ἐπτὰ λόφους τοῦ διακυμινομένου ἐκείνου ὄροπεδίου. Εἶναι σκορπισμένα τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος μεγαλείου τῆς Μοσχοπόλεως διαλαλοῦντα ἀκόμη, μὲ τὴν πένθιμον σιγὴν των, τὴν θαυμαστὴν ὄνειρώδη ἀκτινοβολίαν, ἐνὸς ἀπροσδοκῆτου πολιτισμοῦ, ποῦ ἔσθησεν ὡς λαμπρὸν μετέωρον κατὰ τὸ 1769, ὅταν ἡ ἀγρία τῶν Τουρκαλβανῶν ἐπιδρομὴ παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν».

Ταῦτα τὰ λίαν συγκινητικὰ ἔγραψεν ὁ ἀοίδιμος Στρατιωτικὸς Πρωθιερεύς, ὅταν ἀντίκρυσεν τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῆς ἄλλοτε ἀνθούσης ταύτης μεγαλοπόλεως.

1) Μερόπων = εἶδος ἀγρίων ἀρπακτικῶν πτηνῶν

Ἡ εἰς Βουδαπέστην ἐγυατάσεις

Οἱ καταφυγόντες μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Αὐστρίαν, Οὐγγαρίαν καὶ ἄλλαχοῦ Μοσχοπολίται, μὲ ἐπιμονήν, ὑπομονήν καὶ ἐγκαρτέρησιν καὶ ἀκόμη μὲ θαθεῖαν πίστιν πρὸς τὸ Ὑπέρτατον Ὄν, τὸν Παντοδύναμον Θεόν, ἴδρυσαν ἐκεῖ ζηλευτὰς παροικίας, αἵτινες προώδευσαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπέσπασαν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν περιοίκων. Ἐβλεπον αὐτοὺς νὰ προοδεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον, νὰ κτίζουν νέους καλλιμαρμάρους καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, οἰκίας κομψὰς καὶ ὠραίας, ἐνθυμιζούσας τὰς εἰς μεγαλοπρέπειαν, κάλλος καὶ ὠραιότητα εἰς τὴν προσφιλῆ των πατρίδα, τὴν κλεινὴν Μοσχόπολιν, ἐγκαταλειφθείσας τοιαύτας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀξέστων καὶ βαρθάρων ἐπιδρομέων.

Μεταξὺ τῶν ἐν Βουδαπέστη ἰδρυθέντων καλλιμαρμάρων Ἱερῶν ναῶν, διεκρίνετο ὁ πρὸς σέβας καὶ τιμὴν τῆς Ἀειπαρθένου Ὑπεραγίας Θεοτόκου μεγαλοπρεπέστατος τοιοῦτος.

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ πλουσιωτάτην ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ ἱεροῦ τούτου Σκηνώματος καὶ τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν Ἱερῶν σκευῶν καὶ χρυσοποικίλων Ἱερῶν ἀμφίων, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κυρὸς Εὐλόγιος Κουρίλας, ἔδαπανήθησαν μυθώδη ποσά, τὰ ὅποια οἱ ἐκεῖ ἐγκατεστημένοι εὐσεβεῖς Μοσχοπολίται διέθεσαν μετ' ἀφάτου ἀγαλλιάσεως.

Διὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν ἐξωδεύθησαν πενήκοντα χιλιάδες χρυσᾶ Αὐστριακὰ φλωρία, ποσὸν λίαν ὑπέρογκον. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ καλλιμαρμάρου τούτου Ἱεροῦ ναοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐζητήθη πρῶτον ἢ πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητος ἄδεια ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ἀντιβασιλέα Ἰωάννην Παλατῖνον, ἐμφορούμενοι δὲ ἀπὸ καθαρῶς ἄγνὰ Ἑλληνικὰ αἰσθήματα, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνέφερον καὶ ταῦτα εἰς τὴν διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ ἀναφορὰν των: «Οὐδεμίαν θέσιν ἔχει παρ' ἡμῖν ἢ χρῆσις τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ Σλαβικῆς διαλέκτου».

Εἰς τὴν αἴτησίν των ταύτην ἐδόθη εὐμενῆς ἀπάντησις πρὸς τὸν Ὁρθόδοξον Ἐπίσκοπον τῆς Βούδας. Ἐνεκρίθη τὸ σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς καὶ ἤρξαντο αἱ πρὸς τοῦτο ἐργασίαι, αἵτινες ἀπεπερατώθησαν τῷ 1790. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ περικαλλοῦς, περιλάμπρου καὶ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ ἐτελέσθησαν τὴν 15ην Αὐγούστου, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, προεξάρχοντος

τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐπισκόπου Βούδας Διονουσίου. Ἰνα σχηματίσῃ ὁ φίλος ἀναγνώστης, ἔστω καὶ ἀμυδρὰν εἰκόνα, τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ Ἱεροῦ τούτου Οἰκοδομήματος, ἀναφέρομεν ὅτι «τὸ τέμπλον του ἦτο τετραμερές, θαυμασίως μέχρι τῆς κορυφῆς ἐζωγραφισμένον δι' ὀγδοήκοντα εἰκόνων, ἡ δὲ ἐξόχως ὠραία ζωγραφικὴ, καθαρῶς Βυζαντινὴ, διήρκεσεν 9 ὀλόκληρα ἔτη, διενεργουμένη ὑπὸ τῶν ὀνομαστῶν ἐκ Χιονιάδων Κονίτισης ζωγράφων.

Οἱ ἐν τῇ ξένη ζῶντες εὐσεβεῖς καὶ φιλόκαλοι οὗτοι Μοσχοπολίται, οἱ δαπανήσαντες ἀφαντάστου ἀξίας χρηματικὰ πρὸς τοῦτο ποσά, διὰ τὴν ἴδρυσιν, ἐξωραϊσμὸν καὶ ἐσωτερικὴν περιλάμπρον διακόσμησιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ περικαλλοῦς τούτου Θρησκευτικοῦ οἰκοδομήματος, εἰσερχόμενοι, ἠσθάνοντο ἄφατον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, προσκυνοῦντες μετ' εὐλαθείας τὴν Ἀσπίλον καὶ Ἀμόλυτον τοῦ Θεοῦ Μητέρα. Μετεφέροντο δὲ νοερά, νοσταλγικὰ εἰς τὰ Ἱερὰ Σκηνώματα τῆς ἰδίας των πατρίδος τὰ ὁποῖα ἡ θία τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψουν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν θαρβάρων ἐπιδρομέων.

Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ περιλάμπρου τούτου ἱεροῦ ναοῦ, ἐδαπανήθησαν ὡς ἀνεφέραμεν, ὑπέρογκα ποσά, διατεθέντα ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἐγκατεστημένους Μοσχοπολίτας, κατάλογος δὲ τῶν συνεισφορῶν τούτων ὑπῆρχεν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ναοῦ, τὸν ὁποῖον εἶδε καὶ ἀνέγνωσεν ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Εὐλόγιος Κουρίλας, ὅτε τῷ 1930 ἐπεσκέφθη ἱεροπρεπῶς τοῦτον. Σήμερον ἐξακολουθεῖ, κατ' ἐξηκριθωμένας πληροφορίας, νὰ ὑπάρχη μὲν, ἀλλ' ἀπογυμνωμένος τοῦ ἀρρήτου κάλλους καὶ μὴ ἱερουργοῦμενος.

Εἰς εἰδικὴν δὲ στήλην τοῦ ἐκλείψαντος ἀργότερον τούτου καταλόγου, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀοίδιμος οὗτος Ἱεράρχης, ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν προσφεράντων διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ περιλάμπρου τούτου ναοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ εἶχεν αὕτη οὕτως :

1ον) Ἀλέξανδρος Λέπουρας	φράγκα 400.000
2ον) Σοφία Λύκα	» 50.000
3ον) Γεώργιος Χριστοδούλου	φλωρία 1.000
4ον) Γεώργιος Μπογιατζῆς	» 50
5ον) Ἀδὰμ Γκίκας	» 100
6ον) Δημήτριος Ἀργυρίου	» 2.000
7ον) Ναοὺς Μέσκας	» 1.000

καὶ ἔπονται τὰ ὀνόματα πενήκοντα εἰσέτι Μοσχοπολιτῶν, προσ-

φεράντων διά τήν ἴδρυσιν τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ διάφορα ποσά.

Τὰ δὲ ἐν αὐτῷ Ἱερὰ σκεύη ἦσαν ἀσυγκρίτου τέχνης καὶ ἀμυθήτου ἀξίας. Οἱ πολυέλαιοί του ἦσαν κρυστάλλινοι, τὰ κηροπήγιά του ἀργυρᾶ καὶ ἀπαστράπτοντα. Εἰς τὴν στίλβουσαν κυκλωτερῇ θάσιν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων αἰωρουμένων, ἀνεγίνωσκεν ὁ ἐπισκέπτης καὶ εὐλαβῆς προσκυνητῆς του τὴν κάτωθι ἀναγραφὴν:

«Λουτρὸν ἱερὸν τόδε ἁμαρτιάδος λυτήριον ὄντως γενάρχοιο καὶ γε ὀτραλέαν(1) ἄνοδον εὐσεβέων εἰς παστάδα φαιδρὰν οὐρανίην τε πίστις ἀνήγειρε Διαμάντου Πήλικα».

Ἀπορεῖ εὐλόγως ὁ ἀναγνώστης, ἀναγινώσκων τὰς γενναίας ταύτας συνεισφορὰς καὶ τὰ ἀνεκτιμήτου ἀξίας καλλιτεχνικὰ ταῦτα ἀφιερώματα, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὸν εἰς Βουδαπέστην ἰδρυθέντα περικαλλῆ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν καὶ φιλοχρίστων τούτων ὁμογενῶν, τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων Μοσχοπολιτῶν.

Μνήμονες εὐλαβεῖς τῶν πατρίων θεσμίων καὶ τῶν ὠραίων Ἐθνικοθρησκευτικῶν παραδόσεων δὲν διστάζουσι νὰ διαθέτῃσι τοὺς καρποὺς κόπων, μόχθων καὶ ἰδρώτων των, διά τὴν ἴδρυσιν μεγαλοπρεπῶν ἱερῶν ναῶν, κατοικιῶν τοῦ Ὑψίστου Παντεπόπτου καὶ Παντοδυνάμου Θεοῦ, νὰ ἐφοδιάζωσι τούτους μὲ ἀριστουργήματα τέχνης καὶ φιλοκαλίας, Ἱερὰ Σκεύη, ὑψηλὰ μαρμάρινα κωδωνοστάσια, ἀνηρτημένων ἐπ' αὐτῶν καλλιήχων κωδῶνων, ἀποτελούντων διά τῆς ρυθμικῆς κρούσεως αὐτῶν ἄρμονίαν γλυκυτάτην κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τῶν συγχρόνων ποιητῶν.

Οἱ ἐκεῖ ἐγκατεστημένοι ὁμογενεῖς Μοσχοπολίται, ἐνῶ συνέπινον ἀδελφικῶς τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς ἀκουσίου μεταναστεύσεως, ὁ διάβολος, ὁ μισῶν τὴν ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην, ἔβαλε τὸν μιαρὸν πόδα του ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀδελφῶν φυλῶν, Ἑλληνοφῶνων καὶ Βλαχοφῶνων.

Ἡ ἐπάρατος Ρουμανικὴ προπαγάνδα, δι' ἣν ἠσχολήθη ἐν ἰδιαιτέρᾳ μου ἱστορικῇ διατριβῇ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 45, 46, 47, 48, 49 καὶ 50 φύλλα τοῦ περιοδικοῦ «ΚΟΝΙΤΣΑ», ἐκαλλιέργησε, κατὰ σατανικὸν τρόπον, τὸ μικρόβιον τῆς διχονοίας. Δὲν ἀφῆκεν, ἀτυχῶς, ἄθικτον καὶ ἀδιατάρακτον τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν τῶν δύο ὁμαιμόνων ἀδελφῶν φυλῶν. Ἐξέχεε τὸν ἰόν της καὶ ἤπλωσεν ἐπικινδύνως τοὺς δελεαστικοὺς πλοκάμους της, πρὸς δηλητηρία-

1) Ὀτραλέαν = ἐνεργητικὴν, δραστήριον

σιν τῶν ἀγνῶν ψυχῶν τῶν Κουτσοβλαχοφώνων ἀδελφῶν μας. Δι' ἀφειδῶς ἐσκορπισμένου χρυσίου διέφθειρε τὰς Ἑλληνικωτάτας συνειδήσεις τινῶν ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπηρνήθησαν ταύτην καὶ ἐγένοντο ὄπαδοὶ καὶ κήρυκες εἰσαγωγῆς νέων ἰδεῶν.

Περὶ τῆς ἐμφιλοχωρήσεως τῆς καταστρεπτικῆς διχονοίας, ἣτις κατέφευγεν ἰσχυρὸν κλονισμὸν εἰς τὰς μεταξὺ των σχέσεις, ἴδωμεν τί περὶ αὐτῶν μετὰ πόνου, πικρίας καὶ θλίψεως γράφει ὁ ἀοίδιμος Εὐλόγιος Κουρίλας εἰς τὴν ὥς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνεφέραμεν, ἐναίσιμον διατριβὴν του (σελ. 141) :

.....Δὲν παρῆλθεν ὁμως δεκαετία, ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ ναοῦ καὶ αἱ ἀγαθαὶ σχέσεις τῶν δύο Ἐθνοτήτων τῆς Κοινότητος διαταράχθησαν ἐκ τυχαίου μᾶλλον γεγονότος κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Κουτσοβλάχων. ἵνα τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν. Περὶ τῆς ἀτυχοῦς ταύτης διενέξεως ἀναφέρει καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Καίροδοιτος Μωυσῆς ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ του τῷ 1786, ὀνομάζων ἐν αὐτῷ τοὺς Κουτσοβλάχους Ἄλ-δανούς!

Ἐπειδὴ ὁμως, ὡς φαίνεται, ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ἦν τοιοῦτος, ἵνα μὴ ἐκτραχύνωνται τὰ πράγματα, συνεφώνησαν ἅπαντες, πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδαλίων εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν αἰτημάτων τῶν Κουτσοβλάχων, ὀνομαζομένων Μακεδονοβλάχων καὶ ἡ Κοινότης ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἐπισήμους Ἀρχάς, καί :

Δι' ἀναφορᾶς τῆς πρὸς τὸν ἐκεῖ Ὀρθόδοξον Ἐπίσκοπον, παρακαλεῖ νὰ ἀποστείλῃ δύο ἱερεῖς, Ἑλληνα καὶ Βλάχον, ἵνα :

1ον) Τελῶσι τὰ τῆς λειτουργίας εἰς τε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Βλαχικὴν γλῶσσαν ἐναλλάξ.

2) Ἡ Κοινότης ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκλέξῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα ἐκλογῆς πιστῶν καὶ εὐσυνειδήτων κληρικῶν.

3) Ἀμφότεροι οἱ ἱερεῖς ὀφείλουσι νὰ διάγωσιν ἐν ἀπολύτῳ ἀγάπῃ καὶ συμπνοίᾳ, ὡς ἀντάξιον λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου.

4) Οἱ δύο Ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντά των κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι ἄξιον ἐκτιμῆσεως καὶ σεβασμοῦ παρὰ πάντων.

5) Ἐν περιπτώσει, παρ' ἐλπίδα, καὶ ἐπέλθῃ ὀξύτης εἰς τὰς ἀδελφικὰς σχέσεις των, θὰ ἀπομακρύνεται, κατόπιν ἀντικειμενικῆς κρίσεως τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ ὑπαίτιος, καὶ θὰ ἀντικαθίσταται προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, μέχρις ἐξευρέσεως καταλλήλου κληρικοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀπομακρυνθέντος.

Ἐν Πέστη τῇ 9ῃ Νοεμβρίου 1702»

(Ἐπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν Ἐπιτρόπων τῶν δύο παρατάξεων)

Δὲν γνωρίζομεν, γράφει ὁ κυρὸς Μητροπολίτης Εὐλόγιος, ἂν αἱ Κανονικαὶ αὗται διατάξεις ἐτηρήθησαν παρ' ἀμφοτέρων

τῶν πλευρῶν καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Βούδας, εἰς ὃν ὑπήγοντο οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Πέστης, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε τὴν συμβιβαστικὴν ταύτην λύσιν, ἐτηρήθησαν παρὰ τῶν συμβληθέντων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀντίδρασις ἰσχυρὰ ἐματαίωσε τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐξηκολούθει ὁ ὀλέθριος διὰ τὰς δύο παρατάξεις ἀγῶν.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι καὶ τοῦτο. Παραπλεύρως τοῦ καλλιμαρμάρου καὶ περικαλλοῦς τούτου ναοῦ, ὡς προλαβόντως ἀνεφέραμεν, ἐκτίσθη ἀργότερον —κατὰ τὸ 1872— ἕτερον πανύψηλον καλλιμάρμαρον κωδωνοστάσιον λαξευτὸν ἄνωθεν κεχρυσωμένον, διὰ δαπάνης ἑκατὸν δώδεκα χιλιάδων χρυσῶν φράγκων! Ἐντὸς δὲ τοῦ προαυλίου τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ ἐκτίσθη καλλιμάρμαρος Ἑλληνικὴ σχολή, τὴν ὁποίαν ἐπλούτισε διὰ τῶν ἀπαραιτήτων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας, ὁ ἐκ Σιατίστης ἀοίδιμος Γεώργιος Ζαβίρας, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς του ἀκόμη πλουσίας Βιβλιοθήκης, εἰς ἣν περιείχοντο πολλὰ καὶ ἀξιόλογα βιβλία καὶ ἀκόμη τὸ ἀνεκτίμητον Ἐθνικὸν κειμήλιον, ἡ ἱστορικὴ **Κάρτα τοῦ Πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ρήγα τοῦ Βελεστινλή**, ἣτις εἶναι καὶ ἡ ἄριστα διατηρουμένη(1).

Ἀναγινώσκοντες σήμερον τὴν εἰς Οὐγγαρίαν ἀναγκαστικὴν μετανάστευσιν τῶν μακαρία τῆ λήξει Μοσχοπολιτῶν, ὅπου καὶ πάλιν διέπρεψαν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας, τὴν βιομηχανίαν, γράμματα καὶ ἐπιστήμας, ἀλλὰ καὶ ὄχι ὀλιγώτερον εἰς χρηστότητα καὶ θεοσέβειαν, αἰσθανόμεθα χαρὰν μὲν διὰ τὰς καταπληκτικὰς ταύτας προόδους των, παραλλήλως δὲ ὄχι ὀλιγωτέραν λύπην, διότι ἐνεφιλοχώρησε μεταξύ των ἡ καταστρεπτικὴ διχόνοια, ἣτις συντρίβει καὶ καταστρέφει πᾶν ὠραῖον καὶ ὠφέλιμον.

Ἀσφαλῶς τυγχάνει εὐλογος ἡ ἀπορία τῶν φίλων ἀναγνωστῶν. Σήμερον ὑπάρχει εἰς Βουδαπέστην Ἑλληνικὴ παροικία μὲν ναοὺς, σχολεῖα καὶ ἄλλα εὐαγῆ Ἱδρύματα; Ἐν καταφατικῇ περιπτώσει, ἦνπερ εὐχόμεθα ὀλοψύχως, εἶναι μνήμονες τῆς καταγωγῆς των; τῆς προελεύσεώς των; Αἱ τοιαῦται ἀπορίαι ἐγεννήθησαν καὶ εἰς ἐμὲ τὸν γράφοντα τὴν πενιχρὰν ταύτην πραγματείαν. Ὁ πόθος μου οὗτος μὲ ὤθησεν, ἵνα ζητήσω ταύτας καὶ ἄλλας σχετικὰς πληροφορίας ἀπὸ συγγενῆ μου, εὕρισκόμενον ἄθε-

1) Περιοδικὸν Ἐκκλήρ. Ἀλήθεια Τόμ. Δ', σελ. 43.

λήτως σήμερον ἐν Βουδαπέστη. Οὗτος, ἐρευνήσας ἐπισταμένως, μοι ἀπέστειλεν ἐχεμυθῶς ἄρκετὰ ἐνδιαφερούσας πληροφορίες, αἵτινες συνοψίζονται οὕτως:

«Εἰς βιβλίον συγγραφέν ὑπὸ τοῦ Οὔγγρου καθηγητοῦ κυρίου FUIVER ODON, τὸ τιτλοφορούμενον «Ἱστορία τῆς Οἰκοδομήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Πέστης», ἀνέγνωσε τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ ἐκ Μοσχολέως ἐγκατασταθέντες εἰς Πέστην ἀρχικῶς, ἐκκλησιάζοντο εἰς τὴν ἐκεῖ Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἣτις ἀνήκεν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἐγκατεστημένους Σέρβους. Ἀργότερον οἱ Μοσχολῖται διὰ τοῦ μόχθου τῶν ἐργασιῶν των μὲ τιμωρία καὶ εἰλικρίνειαν, ἐθεώρουν ὑποτιμητικὸν δι' αὐτοὺς νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς ξένην Ἐκκλησίαν, ὅπου δὲν ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν των.

Τότε, δι' ἀναφορᾶς των, τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον ἀρμοδίως, διετάχθη ὁ Σέρβος Ἀρχιεπίσκοπος τὴν 26ην Ἀπριλίου 1783 νὰ τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία ἐναλλάξ, εἰς τε τὴν Σερβικὴν καὶ Ἑλληνικὴν. Τὴν λύσιν ταύτην δὲν ἐδέχθη ὁ Σέρβος Ἀρχιεπίσκοπος.

Τότε οἱ ἐν Οὔγγαρία Μοσχολῖται ἐν παγκοίνῳ συναθροίσαι, λαθούση χώραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁμογενοῦς Σερχάτη Ὁδ. ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως νὰ κτίσωσιν ἰδικὴν των Ἐκκλησίαν.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπεγράφη ὑπὸ 125 Μοσχολῖταιῶν, ἐκπροσωποῦντων πεντακοσίας εἴκοσι μίαν ψυχάς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένετο προαιρετικὴ εἰσφορὰ εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι προσέφερον προθύμως κατὰ δύναμιν. Μεταξὺ τῶν προσφερόντων ἀξιόλογα ποσὰ διεκρίθη ὁ Δημήτριος Ἀργύρης, προσφέρας 2000 χρυσᾶ φιορίνια.

Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ νέου ἱεροῦ ναοῦ ἀντέδρασαν ὁ Σέρβος Ἀρχιεπίσκοπος Στεφάν Στρατιδίροβιτς, οἱ ἐνδιαφερόμενοι κατέφυγον εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια.

Ὁ δικαστὴς CHOND ἀπεφύγατο ὅτι: «Οἱ Ἕλληνας ἔχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὰς δυνατότητας νὰ κτίσωσιν ἰδίαν ἐκκλησίαν». Τότε αἱ ἀρμόδια πολεοδομικαὶ Ἀρχαὶ ἔλασον ὑπ' ὄψει τὴν δικαστικὴν ταύτην ἀπόφασιν καὶ ἐξέδωσαν τὴν 22αν Ἰουνίου 1790 τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ἱεροῦ τούτου ναοῦ.

Ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου ἐγένετο τὴν 15ην Ἀπριλίου 1791. Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ναοῦ καὶ ἡ ἀποπεράτωσις τούτου ἐγένετο τὴν 15ην Αὐγούστου 1801, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὅποτε ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ». Τοῦτο εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω.

Ὁ λαμπρὸς οὗτος καὶ ἀψευδὴς πληροφοριοδότης μᾶς παρέχει καὶ τὰς κάτωθι ἀξιολόγους πληροφορίες.

Ἐν τῷ Ἱερῷ τούτῳ ναῷ ὑπάρχει καὶ σήμερον μία ωραία χαλκογραφία εἰκονίζουσα τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, φέρουσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

Ἡ παροῦσα εἰκὼν τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐχαλκογραφήθη δαπάνῃ τῆς ἐν Πέστη Γραικῶν τε καὶ Βλάχων Ἀδελφότητος.

Ἐν Πέστη 23 Δεκεμβρίου 1801

Ὁ ἴδιος ἀγνὸς πατριώτης μᾶς πληροφορεῖ καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, σώζονται σήμερον εἰς Οὐγγαρίαν καὶ οἱ κάτωθι ἱεροὶ ναοὶ Ὀρθόδοξων:

- α) Στὸ Μίσκολον ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος
- β) Στὴς Σέντες ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου
- γ) Στὸ Κάρτσαλη ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου
- δ) Στὸ Γκιόγκος ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου
- ε) Στὸ Κέκεμπ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος

Εἰς τοὺς ναοὺς τούτους ἐκκλησιάζονται Ὀρθόδοξοι Οὐγγροι.

Ἀκόμη μᾶς παρέχει καὶ τὴν κάτωθι ἀξιόλογον καὶ ἀξιοθρήνητον πληροφορίαν:

Σήμερον δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν Ἕλληνας ἔχοντες τὴν προέλευσιν ἐκ τῶν Μοσχοπολιτῶν ἢ ἄλλων Ἑλλήνων. Ἐγνωθὲν γὰρ ὁμιλοῦσι τὴν Ἑλληνικὴν καὶ γὰρ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἀπόγονοι Μοσχοπολιτῶν ἢ ἄλλων. Οὗτοι ἀπὸ τοῦ 1840 καὶ ἐντεῦθεν ἢ Σέρβοι ἢ Ἕλληνας, ἀφορισώθησαν μὲ τὸ Οὐγγρικὸν στοιχεῖον. Εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῆς Βουδαπέστης ὑπάρχουν εἰσέτι τάφοι μὲ λαξευτὰς Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς, ἀναγραφούσας τὸ ὄνομα καὶ ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ τεθνεῶτος.

Αὐτὰ τὰ πολύτιμα στοιχεῖα παρέσχεν ἡμῖν ὁ ἀκουσίως παραμένων ἐκεῖ Ἕλληνας, ὃν εὐγνωμονοῦμεν καὶ εὐχόμεθα ἵνα τὸν ἴδωμεν ἐν μέσῳ ἡμῶν.

Ὁλοκληρωτικὴ καταστροφή τῆς Μοσχόπολεως

(16 Ὀκτωβρίου 1916)

Ἡ ὡραία αὕτη Ἑλληνικωτάτη πόλις, ἡ Μοσχόπολις, μετὰ τὴν πρώτην καταστροφήν, ἣτις, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶδομεν, κατεστράφη ὑπὸ τῶν θαρβάρων Τουρκαλβανῶν, ἀνασυσταθεῖσα καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα, ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ τελειωτικὴν καταστροφήν κατὰ τὸ ἔτος 1916 ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν πρώτων, θηριωδῶν ἀνθρωπίνων τεράτων.

Εἶναι ἴδιον τῆς ἐνδόξου φυλῆς μας, ὡς τοῦτο εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὡς ἄκις ὑφίσταται καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις, μετ' ὀλίγον νὰ ἀναδύεται ὡς ὁ μυθικὸς φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας. Οὕτω καὶ μετὰ τὴν καταστροφήν τῆς τῷ 1769 ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν, ὡς μετασχοῦσα μετὰ τῶν ἀνδρείων Χειμαρριωτῶν εἰς τὸν κατὰ τὰ Ὀρλωφικὰ ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, οἱ διασωθέντες κάτοικοί της, εἰργάσθησαν μεθ' ἀπασῶν τῶν δυνάμεων των, δι' ἀνασύστασιν αὐτῆς. Παρ' ὅλα τὰ δεινὰ, ποῦ ὑπέστη, χάρις εἰς τὴν ζωτικότητα καὶ φιλοπατρίαν τῶν τέκνων της, ἔφθασε καὶ εὕρισκετο εἰς ζηλευτὸν σημεῖον.

Βεβαίως δὲν θὰ ἴδωμεν τὴν μὲ σφρίγος καὶ ἀκμὴν ἀνθοῦσαν ἄλλοτε πόλιν, θὰ ἴδωμεν ὅμως τοὺς ἐναπομείναντας κατοίκους της, νὰ ἐργάζονται νυχθημερὸν ὑπερανθρώπως, διὰ νὰ ἀποκτήσωσι μίαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀνθρωπίνως ὑποφερτὴν ζωὴν, ἐκεῖ ὅπου οἱ ἱεροὶ τάφοι τῶν προγόνων των, ἐκεῖ ὅπου οἱ καλλιμάρμαροι μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ —οἱ περισσότεροι διασωθέντες ἀπὸ τὴν λαίλαπα— τοὺς ἀναμένουν, ἵνα συνεχίσωσι τὰς διακοπέας Θείας Λειτουργίας!

Πρῶτον μέλημα τῶν ἐπιστρεψάντων εἰς τὰς λεηλατηθείσας καὶ πολλῶν κατακαείσας οἰκίας των Μοσχοπολιτῶν ἦτο, μετὰ τὴν Θρησκείαν, ἡ ἐκπαίδευσις τῶν τέκνων των. Πόσοι ἀριθμητικῶς ἦσαν οἱ ἐπιστρέψαντες εἰς Μοσχόπολιν κάτοικοι δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς. Ἐὰν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι, μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν Τουρκαλβανικὴν καταιγίδα, ἐλειτούργει Πολυτάξιον Δημοτικὸν Σχολεῖον μὲ ἀρκετὰς ἑκατοντάδας μαθητῶν, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ Γυμνάσιον —ἴσως ὄχι πλήρες— δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτοι θὰ ἀνήρχοντο εἰς μερικὰς χιλιάδας.

Αυτόπτης μάρτυς τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος, διευθυντῆς τοῦ Πολυταξίου Δημοτικοῦ Σχολείου Μοσχόπολεως, ὁ Θεόφραστος Γεωργιάδης, Μοσχοπολίτης, μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἀκόλουθα («Μοσχόπολις», σελ. 45) :

«Οἱ Μοσχοπολίται καὶ μέχρι τῆς τελευταίας καταστροφῆς —16η Ὀκτωβρίου 1916— δὲν ἔπαυσαν νὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων. Εἰς ταῦτα ἐφοίτων ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους μαθητὰς καὶ μαθήτριαι. Ὑπῆρχε πλήρως Ἡμιαγωγείον μετὰ Παρθενγωγείου καὶ Νηπιαγωγείου, τὸ ὁποῖον ἐστεγάζετο εἰς ἓνα οἰκοδόμημα κτισμένον εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ πλησίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἦτο καθ' ὅλα ἐπιδολητικόν, με δύο ὀρόφους καὶ ἑπτὰ αἰθούσας. Τὰ εὐρύχωρα καὶ εὐάερα δωμάτια αὐτοῦ καὶ ἡ ὄλη ἐν γένει πρόσοψις, ἐδείκνυε τὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον οἱ πρόγονοι ἡμῶν εἶχον, διὰ νὰ καταστήσουν τὰ φυτώρια αὐτὰ τῶν γραμματίων, ἀντάξια τοῦ προορισμοῦ των.

Ἡ Σχολὴ αὕτη ἀνηγέρθη ἐκ θεμελίων τῷ 1840, διὰ συνδρομιῶν τῶν φιλομούσων κατοίκων καὶ ὀγδὸν τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Σίνα.

Εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν ἐδίδασκαν ἀρχετοὶ ἐπιφανεῖς λόγιοι, ὡς ὁ Χαρίλαος Λωάννου, ὁ Ἀντώνιος Φρόντζος ἐκ Πυρρογιάννης καὶ ἄλλοι. Εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην εἶχε τὴν τύχην νὰ διδάξῃ τὰ τέκνα τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ πατριδοῦς ἐπιμίας ὀλοκλήρου δωδεκαετίας —1904—1916— καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, διατελέσας οὕτω ὁ τελευταῖος Ἑλληνοδιδάσκαλος αὐτῆς!

Μαντεύομεν ὁποῖον ψυχικὸν πόνον ἠσθάνετο καὶ ὁποίους κρουνοὺς δακρῶν ἐξέχεον οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀειμνήστου τούτου τελευταίου διδασκάλου τῆς Μοσχόπολεως, ὅταν ἀνέγραφε τὰς πληρεῖς πόνου καὶ ὀδύνης ἀνωτέρω γραμμάς!

Καὶ συνεχίζει μετὰ δακρῶν τὸν ἐπικήδειον αὐτῆς :

«Ἐπέπρωτο ὅμως τῷ 1916 καὶ τὸ λαμπρὸν τοῦτο Ἐκπαιδευτήριον νὰ μεταδληθῇ, ἐντὸς ὀλίγων μόνον ὥρων, εἰς τέφραν καὶ τὸ φυτώριον τοῦτο τῶν γραμματίων νὰ καταστραφῇ τελείως!

ΟΙ ΒΑΝΔΑΛΟΙ ΡΙΠΤΟΥΝ ΤΗΝ ΤΕΛΕΙΩΤΙΚΗΝ ΒΟΛΗΝ

Εἶδομεν προηγουμένως τὴν νέαν περίοδον ζωῆς τῶν κατοίκων τῆς ἐνδόξου ταύτης πόλεως, τῆς Μοσχόπολεως, ἀνερχομένης εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑπτὰ συναπτὰ ἔτη, καθ' ἃ, ὡς ὑψικάρηνος δρυς, καίτοι θαρέως πληγεῖσα ὑπὸ τῆς πρώτης καταγίδος τῶν ἡμιαγρίων Τουρκαλθανῶν Μπέηδων τῆς περιοχῆς, ἐπιμένει νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ζωῇ! Νὰ ἀνθίσταται ἐρρωμένως!

Τὰ λειτουργοῦντα εἰς αὐτὴν Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἄλλα εὐαγῆ ἰδρύματα, πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νὰ συγκριθοῦν μὲ τὰ πρὸ τοῦ 1769 λειτουργοῦντα τοιαῦτα καὶ δὴ μὲ τὴν ἀνὰ τὴν ὑψηλὸν γνωστὴν καὶ εὐφήμως λειτουργοῦσαν «ΝΕΑΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ» ἐξ ἧς ἐξῆλθον διακεκριμένοι σοφοὶ Ἐπιστήμονες καὶ κορυφαῖοι Ἱεράρχαι. Ὅμως, καὶ ταῦτα, ἔχοντα πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς ἱερότητος τῆς ἀποστολῆς των, ἐν τῇ ἀκροτελευτίῳ ταύτῃ Ἑλληνικῇ Ἐπαρχίᾳ, ἐργάζονται μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ἀπαραδειγματίστου ζήλου καὶ ἐξαιρετικῆς ἐντάσεως τῶν προσπαθειῶν τῶν διδασκόντων.

Μορφοῦσι τὴν διάνοιαν τῶν εἰς αὐτὰ φοιτῶντων Κουτσοβλαχοφώνων παίδων ἄλλ' ἀκραιφνῶς Ἑλληνοφρόνων καὶ διαπλάσσοι καρδίας Χριστιανικὰς καὶ χαρακτῆρας Ἑλληνοπρεπεῖς!

Ὁ χρόνος κυλᾷ γοργά... Ἡ μία χρονικὴ περίοδος διαδέχεται τὴν ἄλλην.

Ὁ ἄνθρωπος —κατὰ τὸ πλεῖστον— τὸ τελειότερον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς δημιουργημάτων τοῦ Παντοδυνάμου καὶ Παντεπόπτου Θεοῦ, ἀντὶ νὰ αἰσθάνεται ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, καὶ πλησίον εἶναι πᾶς ἄνθρωπος, ἀδιακρίτως φύλου, φυλῆς καὶ Θρησκεύματος, ἀπὸ πλεονεξίαν καὶ φιλοδοξίαν ὀρμώμενος, ἀνακινεῖ ὀρμητικῶς τὰ ἠρεμοῦντα εἰς τὰ γειτονικά του ἔθνη ὕδατα καὶ ἡ ἀναταραχὴ των φθάνει εἰς τε τὰς ἐγγύς καὶ ἄπω περιοχάς.

Ὑπὸ τοιούτων ποταπῶν ἐλατηρίων ἐλαυνόμενος, γίνεται ἀπανθρωπότερος. Ἀρέσκεται εἰς τὸ νὰ ἀτενίζῃ καταστροφάς, ἐρείπια καὶ νὰ ἀκούῃ οἰμωγὰς καὶ θρήνους, δεινοπαθούντων συνανθρώπων του!!!

Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὸ ἔτος 1914. Ἡ γεγηρακυῖα Εὐρώπη, ἀναμιμνησκομένη αἱμάτων, πυρῶν καὶ καπνῶν, αἱματοκυλίει καὶ πάλιν τὸν κόσμον. Εἰς ὅλην τῆς τὴν ἔκτασιν ἐπικρατεῖ τρομάρα καὶ καταστροφή. Ὁ Πόλεμος ἐρημώνει τὰ πάντα. Διηρημένη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, σπαράσσεται φρικωδῶς!

Τὸ μὲν ἔν, ἡ περίφημος **Τετραπλῆ Συνεννόησις** —Γερμανία, Αὐστρουγγαρία, Βουλγαρία, Τουρκία— ὀρέγεται τὴν κυριαρχίαν ἐφ' ὅλης τῆς ὑψηλίου, τὸ δ' ἕτερον, ἡ **Ἀντάντι** —Ἀγγλία, Γαλλία, Ἡνωμένα Πολιτεῖαι καὶ ἄλλαι χῶραι— ἀμύνεται δι' ἀπασῶν τῶν δυνάμεών του, ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς διαρκῆ καὶ ἀδυσώπητον δουλείαν!

Ἡ Ἑλλάς μας, διὰ καταλλήλων καὶ ἐπιτηδείων διπλωματι-

κῶν ἐλιγμῶν, κατορθώνει ἀρχικῶς νὰ ἀποφύγη τὴν πολεμικὴν λαίλαπα, μένουσα οὐδετέρα. Ὅμως ἐν τέλει —ἐκοῦσα ἄκουσα— ὀδηγεῖται καὶ αὕτη εἰς τὴν φλέγουσαν πυρὰν. Τάσσεται παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀ ν τ ἄ ν τ. Στρατεύματα ἀντιμαχομένων Ἀγγλο — Γαλλικά, Γερμανικά εἶχον κατὰ τὸν χρόνον τῆς οὐδετερότητός της κατακλύσει τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον. Ἡ Μακεδονία μεταβάλλεται εἰς πεδῖον μαχῶν. Ἡ ὠραία νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἡ Θεσσαλονίκη, κατέχεται ἀπὸ Ἀγγλογαλλικά στρατεύματα, ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία —Σέρραι, Δράμα, Καβάλλα— ἀπὸ Γερμανικά, ὡς καὶ τὰ ὄχυρά Ροῦπελ. Ἡ Βουλγαρία, ταχθεῖσα παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Γερμανῶν, ὀνειρεύεται ἐκπλήρωσιν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὀνείρων της.

Οἱ Γάλλοι ἐπιπροσθέτως κατεῖχον καὶ τὴν ἐν Βορείῳ Ἡπείρῳ Ἑλληνικωτάτην πόλιν Κορυτσᾶν. Βαυκαλιζόμενοι μὲ τὴν ἐλπίδα συμπαραστάσεως παρὰ τὸ πλευρὸν των τῶν πέριξ αὐτῆς Τουρκαλθανῶν τῆς περιοχῆς, ἤρχισαν νὰ τηροῦν μεροληπτικὴν ἄτακτον τακτικὴν ὑπὲρ αὐτῶν, ὑποτρέφοντες δὲ τοὺς μυχίους πόθους των, νὰ τοῖς παρέχουν τὴν διαβεβαίωσιν παροχῆς τῆς Κορυτσᾶς εἰς τὸ νεοσύστατον Ἀλβανικὸν Κράτος, ἀλλὰ καὶ ἀνασύστασιν ἀκόμη καὶ τοῦ Κράτους τοῦ Γεωργίου Καστριώτη —Σκενδέρμπεη— συμπεριλαμβάνοντος οὐ μόνον τὴν Ἡπειρον ἀλλὰ καὶ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν! Οἱ εὐγενεῖς(;) Γάλλοι εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Τουρκαλθανοὶ παρέχουν πᾶσαν ἐνίσχυσιν καὶ δουλοπρεπῆ ἐκδούλευσιν, ὑποθάλλουν σκανδαλωδῶς πᾶσαν ἐξωφρενικὴν ἐδαφικὴν ἀπαίτησιν τούτων καὶ ἐφοδιάζουν αὐτοὺς μὲ στολὰς καὶ ὄπλισμόν. Εἶναι ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς μας ἔμενεν εἰσέτι οὐδετέρα.

Οὕτω ἐβλέπομεν μὲ ἀπερίγραπτον θλίψιν, ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι τοῦ Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου Μπάγκα, ἐν τῇ Ἑλληνικωτάτῃ Κορυτσᾷ, παρ' ἣ ἐλειτούργει εὐφῆμως τὸ ἐκ τοῦ Κληροδοτήματός του συντηρούμενον Μ π ἄ γ κ ε ι ο ν Γυμνάσιον, μὲ πεντακοσίους καὶ ἐπέκεινα μαθητὰς ἐκ Κορυτσᾶς καὶ περιχώρων, παρ' ὧ ἐγαλουχήθησαν Ἐθνικοθρησκευτικῶς τόσαι διάνοιαι, ἀνελθοῦσαι τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνομεν τοὺς ἀοιδίμους Μητροπολίτας Κορυτσᾶς Εὐ λ ὁ γ ι ο ν, Δρυϊνουπόλεως Β α σ ί λ ε ι ο ν καὶ Ἀργυροκάστρου Π α ν τ ε λ ε ἡ μ ο ν α, βλέπομεν, λέγω, μὲ θλίψιν ἐκεῖ, νὰ ἐπωάζωνται καὶ ἐκκολάπτωνται τὰ πρῶτα δηλητηριώδη ἔρπετά, οἱ ἰοθόλοι ὄφεις, αἱ αἰμοχαρεῖς τίγρεις, ποὺ θὰ ὀρμήσουν συλλήβδην καὶ

ἄθρῳς, νὰ κατασπαράξωσι τὸ ἄθῳν θῳμα των, τὴν Ἑλληνικω-
τάτην Μοσχόπολιν!

Ἐν τῇ προσπαθείᾳ των, οἱ εὐγενεῖς Γάλλοι(;) νὰ ἐπιτύχωσι
τοὺς πολεμικοὺς των σκοποὺς, δὲν ἐδίσταζον νὰ σφίγγωσι περι-
παθῶς εἰς τὰς ἀγκάλας των τὰ Τουρκαλθανικὰ ὄρνεα καὶ νὰ
ὑποτρέφωσι τοὺς ἀνθελληνικοὺς αὐτῶν πόθους κατὰ τρόπον ἡ-
κιστα τιμητικὸν δι' αὐτούς!

Οὕτω λοιπὸν καὶ ἓνας ἄγριος καὶ αἰμοβόρος Τουρκαλθανός,
ἀρχιληστής Σαλῆ - Μπούτκας ὀνόματι, εὕρισκει θαλπωρὴν εἰς
τὰς Γαλλικὰς ἀγκάλας! καὶ πᾶσαν ἐνίσχυσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν
τῶν ἀπανθρώπων καὶ ἀνθελληνικῶν ἐγκληματικῶν σκοπῶν του!

Τὸ θηριῶδες τοῦτο, ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου κινούμενον ὄν,
σχηματίζει ἔνοπλον ἐκ χιλίων καὶ πλέον Τουρκαλθανικὸν ἀπόσπα-
σμα, ἵνα, δῆθεν, ἐνισχύῃ τὰς Γαλλικὰς στρατιωτικὰς μονάδας,
πράγματι δέ, νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλληνικὴν Μοσχόπολιν, δικαιο-
λογῶν ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ ἀνίερὸν πραξικόπημά του, ὡς δῆθεν
πράκτορας τῶν Αὐστρο - Γερμανῶν, τοὺς φιλησύχους καὶ νομο-
ταγεῖς Μοσχοπολίτας!

Οὕτω λοιπὸν, ἐτοιμάζεται τὸ τερατῶδες τοῦτο πλάσμα, ἵνα
ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κοινωνικῶν ἀποθρασμᾶτων του, ἐχόντων ὡς
τροφὴν ἀνθρωπίνης σάρκας καὶ ὡς ποτὸν ἀνθρώπινον αἷμα, ὑπο-
θαλπόμενον ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς(;) Γάλλους, νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τῆς
πολιτισμένης καὶ φιλησύχου Μοσχοπόλεως ἵνα, ὡς ὁ αἰμοχαρὴς
Νέρων, ἀφοῦ τὴν καταστρέψῃ, θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ, καθίσῃ, ἔπει-
τα, χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πτωμάτων καὶ
ἐρειπίων αὐτῆς!

Σύρων ὄθεν ὀπισθὲν του ὁ εἰδεχθὴς Σαλῆ - Μπούτκας τὸ στί-
φος τῶν ἀγρίων ὁμοφρόνων του, θαδίζει ἐναντίον τῆς Μοσχοπό-
λεως τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1916, ἵνα ὡς μαινόμενον θηρίον τῆς
ζούγκλας, ὡς οἰστροδηχθεὶς ταῦρος, καταστρέψῃ πᾶν ὅ,τι εἶχον
κατορθῶσει οἱ ὑπέροχοι αὐτοὶ ἄνθρωποι, οἱ λαμπροὶ Μοσχοπο-
λίται, νὰ ἐποικοδομήσουν, νὰ ἰδρύσουν, νὰ στολίσουν ἐπὶ τῶν ἐ-
ρειπίων τῆς ἄλλοτε —1769— ὑπὸ τῶν προγόνων τῶν σημερινῶν
καταστροφῆων καταστραφείσης ὠραίας πόλεως, τῆς Μοσχοπό-
λεως!

Ἄς ἴδωμεν μετὰ θαυτάτου πόνου, μετὰ ἀπεριγράπτου συγ-
κινήσεως, τί περὶ τῆς δευτέρας καταστροφῆς τῆς Μοσχοπόλεως
μᾶς πληροφορεῖ ὁ, μόλις, ὡς ἐκ θαύματος, διασωθεὶς τότε, ἀοί-
διμος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης ἐκ Κορυτσᾶς, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ.

113 σελίδα τοῦ περισπουδάστου βιβλίου του «Η ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ» Ἀρχαῖ ὠδίων :

Ἀνέτειλεν ἡ Κυριακὴ τῆς 16ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1916. Ἡμέρα ἐκτάκτως ὥραία. Ὁ ἥλιος ἐχρύσωνε τὰ πέριξ, ὡσάν διὰ τελευταίαν φωνὴν θὰ ἀντίκρουζε τὰ κάλλι τὰ ὅποια ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους εἶχε συνηθίσει· γὰρ τὰ περιλούη διὰ τοῦ ἀπλέτου φωτός του. Εἶναι πρωΐα καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐνοριακῶν ναῶν προσκαλοῦν τοὺς πιστοὺς γὰρ προσευχηθῶν. Εἶναι ἡ τελευταία Λειτουργία, καθ' ἣν ὁ εἷς θὰ ἐδόλεπε τὸν ἄλλον. Μετέδωσαν ἅπαντες, μηδὲ τῶν ἀσθενῶν ἐξαιρουμένων, ἵνα παρακαλέσωσι τὸν Ὑψίστον γὰρ τοὺς σῶσῃ ἀπὸ τῆν λαίλαπα. ὦ! πόσον αὐτῇ παρουσιάζει τῆν τελευταίαν λειτουργίαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ! Ὁ ἴδιος ὑπὲρ τῆς Θρησκείας καὶ Ἐλευθερίας ἀγών! Ἄπαντες γονυκλιναίς δέονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των. Τὸ αὐτὸ ἐπραξάν καὶ οἱ ἐπὶ τῶν κορυφογραμμῶν φρουροί. Ἠνώσαν τὰς δεξιὰς μὲ τὰς τῶν οἰκογενειῶν των, αἵτινες μετελάμβανον συγχρόνως τῶν Ἀγρόντων Μυστηρίων. Πόσον θάρρος ἀντλεῖ κανεῖς, εἰς δεδομένην περίστασιν, διὰ τὸ πρὸς τῆν Πατριδα καθῆκον!

Τῆν στιγμὴν ἐκαίγη Σῶμα Τουρκαλδοανικὸν ἐκ 300—400 ἀνδρῶν, ὠπλισμένων μέχρις ὀδόντων, ἀνεφάνη πρὸς δυσμάς, πρὸς τῆν Βρύσιν τῆς Συκιάς, παρὰ τῆν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Χαλαλάμπου. Ἐτερον πρὸς τὸ Ζόμορο. Ὁ δὲ διάσημος Μαλλῆκ Σδαρέστης ἐπεφάνη πρὸς τὸ ὕψωμα τῆς Μονῆς Προδρόμου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ πόλις ἦτο πολιορκημένη. Ἐν ὄπλον ὑπὸ τῶν Τουρκαλδοανῶν ριφθὲν ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως. Ὁ Δῆμαρχος τῆς Μοσχολέως τηλεφωνεῖ εἰς τοὺς ἐν Κορυτσᾷ Γάλλους, ζητῶν γὰρ ἐπέμβουν. Οἱ Γάλλοι ἀπαντοῦν, ἀσφαλῶς, εἰρωνικῶς: «Κρατήσατε θέσεις!» Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνουν ἐκ Κορυτσᾶς περὶ τοὺς εἰκοσι Γάλλοι ἵππεις. Ἄτυχῶς μένουσιν ἀδρανεῖς. Τὸ αὐτὸ πράττουσι καὶ οἱ πρὸς τὰ ἀνατολικὰ διαμένοντες Γερμανο - Αὐστριακοί. Ἄσυγχώρητος, ἐγκληματικὴ ἀδράνεια! Ἡ μάχη γενικεύεται. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ τὰς μικράς των δυνάμεις, κρατοῦν τὰς θέσεις των, γενναίως πολεμοῦντες. Μετ' ὀλίγον ἡ μάχη γίνεται ἐκ τοῦ συστάδην. Οἱ ἀμυνόμενοι πολεμοῦν ἀπεγνωσμένως, σχεδὸν μὲ τῆν λάγχην καὶ ἀποκρούουν τοὺς ἐπιτιθεμένους. Οἱ Τουρκαλδοανοί, πολυπληθέστεροι ὄντες, ἀπωθοῦν τοὺς ἀμυνομένους πρὸς τῆν χαράδραν Στρούγκα. Τὰ πυρομαχικά τῶν ἀμυνομένων ἤρχισαν γὰρ ἐκλείπουν. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς ἀμυνομένους γὰρ κατέλθωσιν εἰς τῆν πόλιν καὶ γὰρ ἀμύνονται ἐκ τῶν οἰκιῶν. Ἄλλοι ἐγκατέλειψαν τῆν πόλιν, διευθυνόμενοι πρὸς τῆν Γερὰν Μονὴν τοῦ Προδρόμου. Διὰ γὰρ μὴ δὲ μεταδοθῆ ὁ πανικός, ἀπηγορεύθη ἡ ἐξόδος τῶν κατοίκων ἐκ τῆς πόλεως. Οἱ κάτοικοι, ἰδόντες τῆν διάσπασιν τῆς γραμμῆς, ἀπηλπίσθησαν. Ἡ στιγμὴ ἐκαίγη ἦτο τραγικὴ. Γνωρίζοντες τὰ ἄγρια ἐνστικτα τῶν ἐπιτιθεμένων, ἤξεύρουσιν ποία τύχη τοὺς ἀναμένει! Οἱ ἄνδρες εἶχον ἐγκαταλείψει

τάς οἰκίας των πολεμούντες. Αἱ οἰκογένειαι, μείνασαι μόναι, δὲν ἐγνώριζον ποίαν κατεύθυνσιν νὰ λάθουν.

Εἰς τὸν κυκεῶνα αὐτὸν τῆς ἀπελπισίας προστίθενται καὶ τὰ νήπια, τὰ ὅποια ἔφερον τὴν μεγαλυτέραν δυσκολίαν εἰς τὰς κινήσεις των. Οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας, ὅπου τοὺς ἀνέμενε ὁ δέδικτος θάνατος. Ἀπερίγραπτος εἶναι ὁ τρόμος καὶ ἡ σύγχυσις τῶν κατοίκων. Ἡ μάγνα ἔχασε τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάγνα, κατὰ τὴν λαϊκὴν παροιμίαν. Τὴν σύγχυσιν καὶ ἀπογοήτευσιν ἐπιρῆξεν ἡ ραγδαία ὄροχὴ καὶ ἡ καταγίε, αἱ ὅποια, μετὰ ταῦτα, σῶταιραι ἀπέδυσαν.

Οἱ Ἀλβανοὶ πλησιάσαντες, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς πρώτας οἰκίας. Τότε πλέον ἢ ἀπογοήτευσίς καὶ ἡ ἀποθάρρυνσις ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον. Ἀπεφασίσθη γενικὴ ἔξοδος πρὸς διάφορα σημεῖα, ἀλλ' αἱ ἔξοδοι, ἰδίως πρὸς Κορυτσᾶν, ἦσαν κατειλημμένα. Οἱ ἄναγδροι Τουρκαλβανοὶ, ἀδιακρίτως ἔδαλλον κατὰ τῶν γυναικοπαίδων. Τὴν μελαγχολικὴν ταύτην ἔξοδον ἐκ τῆς Μοσχόπολεως, δύνата ὁ ἀναγνώστης νὰ παρομοιάσῃ μετὰ τὴν ἥρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου!...

Οἱ πλείστοι, οἵτινες ἤλπιζον εἰς τὴν ἐκ Κορυτσᾶς ὁρήθειαν εἶχον ἐγκλεισθεῖ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημάρχου καὶ τινὰς ἄλλας, ὁπόθεν γενναίως ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων, οἵτινες εἶχον συλλάβει ἕνα ἀτυχῆ ἰδικόν μας, τὸν ὅποιον ἠνάγκαζον διὰ τῆς λόγχης νὰ περιλούῃ διὰ πετρελαίου τὰς οἰκίας καὶ θέτη πῦρ. Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο πλέον ἀπελπιστικὴ, διότι συνεχῶς ἤρξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκούντων. Εὐτυχῶς ὁ σῦραγός ἠγοίξε τοὺς καταρράκτας του καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἐξέλθωσιν. Ἔνεκα τῆς ραγδαιοτάτης ὄροχῆς καὶ οἱ σκοποὶ εἶχον ἐγκαταλείψει τὰς θέσεις των!....

Εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Προδρόμου εἶχον καταφύγει τὰ γυναικόπαιδα, ὅσα διεσώθησαν ἀπὸ τὰς σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ Μοναστήριον ἔκλεισεν τὰς πύλας, ἀνακείμενον ἐπικουρίαν ἐκ Κορυτσᾶς. Ταύτης μὴ ἐρχομένης, ὁ αἰμοδόρος ἀρχηγός των Σαλῆ - Μπούτκας καλεῖ τοὺς ἱερεῖς τῆς Μονῆς, οἵτινες παρουσιάζονται ἐνώπιόν του. Ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῶν τὴν παράδοσιν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων. Νὰ παραδοθῶν εἰς τὸν Καπετᾶν Κάγιον. Ἐκόντες - ἄκοντες ἐδέχθησαν τὴν παράδοσιν. 43 ἐκ τῶν παραδοθέντων ἐφρονεύθησαν ἀνάνδρως διὰ τυφεκισμοῦ!

Οἱ φονευθέντες, οἱ ὅποιοι ἀνῆρχοντο εἰς ἑκατοντάδας, κατέκειντο κατὰ σωρούς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἄταφοι, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πεινῶντων κυνῶν.

Οἱ σωθέντες ἱερεῖς τῆς πόλεως μετὰ σπαραγμὸν ψυχῆς, παρεκάλεσαν τὸν αἰμοδόρον ἀρχιδῆμιον Σαλῆ - Μπούτκαν, ἵνα ἐπιτρέψῃ καὶ ἐνταφιάσωσιν αὐτοὺς, φάλλοντες τὰς ἐπὶ τούτῳ κεκαλονισμένας νεκρωσίμους Ἀκολουθίας.

Ὁ ἀρχιδῆμιος ἐπέτρεψε τοῦτο, οὐχὶ ἐμπνεόμενος ἀπὸ ἀνθρωπιστικὰ αἰ-

σθήματα, μεταμεληθείς διὰ τὰ ἀποτρόπαια κατὰ συρροήν ἐγκλήματά του, ἀλλὰ διότι ἐφοδεῖτο τὸν κίνδυνον τῆς ἀγλιετριάσεως τῶν ἀπαίστων συντρόφων του ἀπὸ τῆς ὀξυύσας ἀναθυμιάσεως.

Οἱ ὑπολειπόμενοι κάτοικοι, ὅσοι διέφυγον τὸν θάνατον, ὑπεδολήθησαν εἰς ὅλας τὰς φρικαλεότητες, τὰς ὁποίας ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ ἀνθρώπινος νοῦς!

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν ἐπέτρεψαν οἱ ὀσθάλιοι ὀλοφόνιοι τσοσύτων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων εἰς τοὺς ἐναπομείναντας κατοίκους — ῥάκι ἀνθρώπινα — νὰ φύγωσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν πλησίον κειμένην Κορυτσᾶν καὶ τὰ πλησίον χωρία.

Ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης, μᾶς πληροφορεῖ καὶ τὰ ἀκόλουθα λυπηρὰ καὶ ἔκνομα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν οἱ πολιτισμένοι Γάλλοι (!) :

Ὅσοι ἐν ἀδυναμίᾳ εὐρισκόμενοι καὶ θέλοντες νὰ κολακεύσωσι τοὺς Ἀλβανούς διὰ νὰ τοὺς ἔχωσιν ὑποχείριους καὶ συμμάχους εἰς πᾶσαν ἔκνομον ἐνέργειάν των, εἰς ὄφρος τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἀφ᾽ οὗ ἐξεδίωξαν τὸ εἰς Κορυτσᾶν ἔκ πεντήκοντα ἀνδρῶν Ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν τμήμα, ἀνακηρύσσον ἐν Κορυτσᾶ Ἀυτόνομον Ἀλβανικὸν κράτος καὶ προσκαλοῦν τοὺς φίλους των Τουρκαλβανούς νὰ σχηματίσωσιν ἐν Κορυτσᾶ Ἀυτόνομον Κυβέρνησιν καὶ νὰ διορίσωσι τοὺς ἀρμοδίους ὑπαλλήλους. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, πρῶτοι προσῆλθον πρὸς τοῦτο οἱ ἀπαῖσιοι καὶ εἰδεχθεῖς σφαγεῖς καὶ λεηλάται τῆς Μοσχολέως καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς διαφόρους θέσεις. Ὅστω ἀντήμειδον οἱ πεπολιτισμένοι Γάλλοι τοὺς εἰδεχθεῖς, ἀρμοδίους καὶ ἀρμοδύρους τοῦ περιφίμου Σαλῆ - Μπούτκα συντρόφους! Ὅποια ἀναισχυντία καὶ ἀπανθρωπία!

Τὰ ἔλεεινὰ αὐτὰ ὑποκείμενα, οἱ τυχάρπαστοι καὶ χαμερπεῖς Τουρκαλβανοί, οἱ ἀπαῖσιοι ὀλοφόνιοι τῶσων ἀθῶων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, προσέρχονται ἐνδεδυμένοι μὲ τὰ ἐνδύματα τῶν θνημάτων των, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν δυστυχῶν γυναικῶν καὶ παιδίων τούτων καὶ κατατάσσονται ἀπὸ τοὺς φίλους Γάλλους εἰς εἰδικὰς στρατιωτικὰς μονάδας!

Τὴν πλήρη καταστροφὴν τῆς Μοσχολέως ἐπέφερον, ἀτυχῶς, οἱ πολιτισμένοι Γάλλοι! Ἐπὶ ἐδοξιάδας ὀλοκλήρους ἀπέσπων ἀπὸ τοὺς ἱερὸς ναοὺς εἰκόνας μεγίστης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, πολυελαίους ἐπιχρῶτους, κανδήλας ἀργυρᾶς, Δεσποτικὸς θρόνος ἀφθάστου βυζαντινικῆς τέχνης, θαυμάσια ἱερὰ ἄμφια καὶ οἰκία χειρόγραφα ἐπὶ μαιμόραντης καὶ τὰ μετέφερον διὰ

φορτηγῶν αὐτοκινήτων εἰς τὰς Μονάδας των καὶ ἐκεῖθεν μετεφέρθησαν εἰς Γαλλίαν!

Οἱ ἐν Κορυτσᾷ καταφυγόντες Μοσχοπολίται, ἔδλεπον μὲ σπαραγμὸν ψυχῆς τοὺς Γάλλους νὰ μεταφέρουν ταῦτα, ἀλλ' ἐκ φόβου ἠδυνάτουσαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν. Τίς ἐτόλμα νὰ ὑψώσῃ φωνήν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς ἀδικίας, τῆς ἐνσαρκοθεΐσης εἰς τὰς ἀκάρδους ψυχὰς των».

Ταῦτα μᾶς πληροφορεῖ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως ὁ ἐκ Κορυτσᾶς ἐπιφανὴς λόγιος, ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης.

Ὁ δὲ ἀείμνηστος ἐκ Μοσχοπόλεως ἐκπαιδευτικὸς Θεόφραστος Γεωργιάδης, αὐτόπτης μάρτυς τῶν βανδαλισμῶν καὶ λοιπῶν ἀποτροπαίων ἐγκλημάτων τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τοῦ αἰμοσταγοῦς Σαλῆ - Μπούτκα, μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἀκόλουθα («Μοσχόπολις» σελ. 95) :

«Τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς Κυριακῆς —16ην Ὀκτωβρίου 1916— ἐφάνη εἰς τὸν ὀρίζοντα ἀεροπλάνον. Ἄφου ἔκαμε γύρους πινὰς ὑπεράνω τῆς πόλεως καὶ κατώπτευσε ταύτην, ἀπεμακρύνθη. Ὑπεθέσαμεν ὅτι ἦτο Γερμανικόν. Μετ' ὀλίγον καταφθάνει εἰς τὰς γύρω κορυφὰς τῶν ὄρεων αἱ ὁποῖαι ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, Τουρκαλθανικὸν σῶμα ἀτάκτων ὑπὸ τὸν αἰμοδόρον Σαλῆ - Μπούτκαν. Ἀκούονται οἱ πρῶτοι πυροβολισμοί. Μετ' ὀλίγον ἡ μάχη γενικεύεται. Εἰς μάτην οἱ Μοσχοπολίται ἀναμένουν βοήθειαν ἐκ τῶν Γάλλων, ποὺ κατεῖχον τὴν Κορυτσᾶν. Οὕτω συνάπτεται πεισματώδης αἰματηρὰ μάχη. Οἱ ἀμυνόμενοι Μοσχοπολίται, μαχόμενοι κατὰ ἀσυγκρίτως περισσοτέρων Τουρκαλθανῶν, ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἀφήσουν τὴν πόλιν ἀνυπεράσπιστον. Ἀμέσως εἰσῆλθον οἱ θάγγαλοι. Φωτιά καὶ θάνατος παντοῦ! Σχορπιίζουν παντοῦ τὸν ὄλεθρον! Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω τὴν μανίαν καὶ τὴν ἀγριότητα, μεθ' ὧν ἐπέπεσον οἱ ἐπιδρομεῖς κατὰ τῆς ἀτυχοῦς Μοσχοπόλεως καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς!».

Συνεχίζων δὲ τὴν ἀφήγησιν τῶν ὀδυνηρῶν τούτων γεγονότων, γράφει ὅτι, οἱ αἰμοδιψεῖς κακοῦργοι ἐκόρεσαν τὴν δίψαν των μὲ τὴν σφαγὴν πεντήκοντα πέντε ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Μοσχοπόλεως!

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φρικωδῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀχαρακτηρίστων τούτων ἀγρίων Τουρκαλθανικῶν ὀρδῶν, συνάγεται ὅτι οὐδόλως συνεκινήθησαν οὔτε οἱ εὐγενεῖς(;) Γάλλοι, οἱ κατέχοντες τὴν Κορυτσᾶν, οὔτε οἱ περίφημοι Αὐστρο - Γερμανοί, οἱ κατέχοντες τὴν πέριξ περιοχὴν. Ὅποια κατασχύνη δι' ἀμφοτέρους!

Ἀμφότεροι οἱ ἐμπόλεμοι οὗτοι, ὑπέτρεφον κεχωρισμένως τὰ αἰμοβόρα ἔνστικτα τῶν ἀνθρωπομόρφων τούτων τεράτων, ἵνα μεταχειρίζονται ἕκαστος τοὺς αἰμοδιψεῖς τούτους σφαγεῖς δι' ἴδιον ὄφελος!

Ἴσως οἱ ἐκ τῶν νεωτέρων τὴν ἡλικίαν ἀναγνώσται τῆς παρούσης μου ἱστορικῆς πραγματείας διερωτηθῶσιν, πῶς κατὰ τὰς χαλεπὰς ταύτας ἡμέρας, καθ' ἃς διὰ δευτέραν ἤδη φορὰν κατεστράφη ὀλοκληρωτικῶς ἢ ἄλλοτε ἀκμάζουσα Ἑλληνικωτάτη αὐτὴ πόλις, ἢ μαρτυρικὴ Μοσχόπολις, εὕρισκετο Ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν τμημα ἐν Κορυτσᾶ, πῶς τοῦτο δὲν ὑπερημύνθη τῶν σφαιγιαζομένων ὁμογενῶν μας καὶ πῶς μετέπειτα ἐδιώχθη ἀπὸ τοὺς πολιτισμένους Γάλλους καὶ ἐκεῖνο ἀπεχώρησεν ἀμαχητὶ ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἐπιφανὴς λόγιος, ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Σκενδέρης; Θὰ ἐπεθύμουν ἐπ' αὐτοῦ νὰ ἐξακολουθήσω σιωπῶν. Ὅμως ὁ ἐπιχειρῶν νὰ γράψῃ ἱστορικὴν τινα διατριβὴν, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σιωπᾷ, παραλείπων θλιβεράς τινὰς ἱστορίας τῆς Πατρίδος μας, διότι καὶ αὗται, παρὰ τὴν ὀδύνην, δίδουσιν εἰς ἡμᾶς ὠφέλιμα διδάγματα.

Ἐπιείκων, λοιπόν, εἰς τὰ κελεύσματα τῆς ἀνεπηρεάστου κομματικῶς, τῆς ἀνευ ὄρων καὶ ὀρίων Ἑλληνικωτάτης μου ψυχῆς καὶ ἵνα μὴ μένη διερωτώμενος ὁ φίλος νεαρὸς ἀναγνώστης, πληροφορῶ τοῦτον περιληπτικώτατα περὶ αὐτοῦ τὰ ἀκόλουθα.

Ἦτο, ἀτυχῶς, ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἐθνικοῦ μας διχασμοῦ. Ὁ Ἐθνικός τότε κυβερνήτης, ὁ ἀείμνηστος Ἐλευθέριος Βενιζέλος, εὐρέθη ἔχων διάφορον γνώμην, ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν στάσιν τῆς Ἑλλάδος μας κατὰ τὸν διεξαγόμενον τότε αἱματηρότατον παγκόσμιον πόλεμον ἀπὸ τὸν ἀοίδιμον δαφνοστεφῆ βασιλέα Κωνσταντῖνον. Ὁ πρῶτος ἦτο τῆς γνώμης, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔπρεπε νὰ ταχθῇ μετὰ τὴν Ἀ ν τ ἄ ν τ, ὁ δὲ δεύτερος ὑπὲρ α ὕ σ τ η ρ ᾶ ς ο ὕ-

δ ε τ ε ρ ό τ η τ ο ς. Ὁ ἀείμνηστος Βενιζέλος μετέβη τότε εἰς Θεσσαλονίκην καὶ συνεκρότησε δεύτερον Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ. Τμῆμα τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη δημιουργουμένου Στρατοῦ μας ἐστάλη εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην Κορυτσᾶν καὶ τὸ ὁποῖον, κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς φρικτάς, καθ' ἃς ὁ εἰδεχθῆς Σαλῆ - Μπούτκας ἔθυε καὶ ἀπόλλυ ἐν τῇ μαρτυρικῇ Μοσχοπόλει, ἐδιώχθη πύξ - λάξ ἀπὸ τοὺς συμμαχους(;) Γάλλους ἐκ Κορυτσᾶς. Οὕτως ἀντήμειβεν ἡ φίλη(;) Γαλλία τοὺς εἰς τὴν συμμαχίαν της προσχωρήσαντας!

Μετά τινὰς ἡμέρας, οἱ ἄλλοι αἰμοχαρεῖς Γερμανο - αὐστριακοί, ἀπωθήσαντες ἐκ Κορυτσᾶς τοὺς Γάλλους, κατέλαβον αὐτήν. Πληροφορηθέντες τὰ αἱματηρὰ ταῦτα γεγονότα, συνέλαβον τοὺς πρωταιτίους καὶ παρέπεμψαν αὐτοὺς εἰς τὸ Στρατοδικεῖον. Εἰς αὐτὸ ὁ αἰμοβόρος Σαλῆ - Μπούτκας, ἵνα ἀποσεῖση τὴν εὐθύνην τῶν πολλαπλῶν ἐγκλημάτων του, παρουσίασε πλαστὰ ἐνοχοποιητικὰ ἔγγραφα, θαρύνοντα τοὺς Μοσχοπολίτας! Τὸ ἔν, τὸ σταλὲν δῆθεν ἀπὸ τὸν Σαλῆ - Μπούτκαν πρὸ τῆς καταστροφῆς, πρὸς τὸν Δήμαρχον Μοσχοπόλεως καὶ λοιποὺς προκρίτους αὐτῆς, εἶχεν οὕτως:

«Ἐν Λάβδα τῇ 15ῃ Ὀκτωβρ. 1916

εἰς Μοσχόπολιν

Ἀξιότιμοι κύριοι Μοσχοπολίται,

Διαταγὴν ἔχω νὰ καταλάβω τὴν Μοσχόπολιν καὶ ὑψώσω τὴν Ἀλβανικὴν σημαίαν.

Παρακαλῶ Ὑμᾶς νὰ μᾶς δεχθῆτε μετὰ χαρᾶς, διότι, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει καὶ ἓνα ὄπλον ἐὰν ριφθῆ κατὰ τοῦ στρατοῦ μου, θὰ σᾶς τιμωρήσω ὅλους αὐστηρότατα.

Ἵπογρ. Σαλῆ - Μπούτκας».

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνέφερα, τὸ δῆθεν ἀποσταλὲν ὡς ἄνω ἔγ-

γραφον ἀπὸ τὸν αἰμοβόρον ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλθανικῶν ὀρδῶν, οὐδέποτε ἐστάλη. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν —πρᾶγμα ἀδύνατον— ἐστέλλετο τὸ τοιοῦτον, οἱ ἀνδρείοι Μοσχοπολίται, οἱ γνωρίζοντες νὰ μάχωνται, ὡς ἄλλοι Σουλιῶται, διὰ τὴν τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν των, οὐδέποτε θὰ ἐδέχοντο τοιαύτην ταπεινωτικὴν ὑποταγὴν. Εἰς ταύτην οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Μοσχοπόλεως ἀπήντησαν ἥρωϊκῶς οὕτω, δῆθεν:

«Ἀξιότιμε Σαλῆ - Μπούτκα,

Εἰδοποιοῦμεν Ὑμᾶς ὅτι ἡ Μοσχόπολις κατελήφθη ὀνόματι τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης —ἐννοεῖ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡμετέραν Ἐθνικὴν ἀμυναν, πρὸ ἔγγραφᾶ ἀνωτέρω— καὶ παρακαλοῦμε ὅπως μὴ ἐπιχειρήσητε νὰ τὴν καταλάβετε διότι θὰ ἀντισταθῶμεν.

Ὑπογρ. Βούζας Μαυρομιάτης

Δούκας Ζησιάδης καὶ λοιποί.

Εἰς τὸ Στρατοδικεῖον παρουσίασε ὁ αἰμοχαρὴς καὶ αἰμοδιψὴς Σαλῆ - Μπούτκας καὶ τὴν κάτωθι, ἀσφαλῶς πλαστοτάτην, ἔχουσιν οὕτω:

«Πρὸς

Τὸν Σαλῆ Μπούτκαν

Δὲν εἶσαι ἄξιος νὰ πατήσης τὶς πέτρες τῆς Μοσχοπόλεως μὲ τὰ ἔρωμερά σου πόδια. Θὰ σὲ δεχθοῦμε μὲ τὸ γτουφέκι στὰ χέρια. Κόπιασε ἂν σοῦ κοπτάη.

Οἱ Μοσχοπολίται. Μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Τὸ Αὐστριακὸν Στρατοδικεῖον, δεχθὲν ὡς ἀληθῆ τὴν καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτῶν συνταχθεῖσαν ἐπιστολήν, ἠθώωσε πανηγυρικῶς τοὺς εἰδεχθεῖς κακούργους Σαλῆ - Μπούτκαν καὶ αἰμοχαρῆ συντροφίαν του!

Ἀνέκφραστος καὶ ἀπερίγραπτος θλίψις κατέχει τὴν ψυχὴν

τοῦ γράψαντος τὰς ἀνωτέρω διαπραχθείσας φρικαλεότητας, ἀσφαλῶς δὲ καὶ τὰς εὐγενεῖς καὶ λεπτοχόρδους καρδίας τῶν φίλων ἀναγνωστῶν, τῶν φρικιαστικῶν τούτων ἐγκλημάτων, ἅτινα διέπραξαν οἱ αἰμοδιψεῖς βάρβαροι, ἀπόγονοι τῶν ἄλλων ἀνθρωπομόρφων τεράτων, τῶν καταστροφῶν τοῦ 1769! Αἱ ἀνεκδιήγητοι αὐταὶ ὠμότητες, διεπράχθησαν, ἀσφαλῶς, τῇ ἀνοχῇ τῶν πολιτισμένων(;) Γάλλων καὶ τῶν διαδεχθέντων αὐτοὺς Γερμανῶν καὶ Αὐστριακῶν!

Ἦρκέσθημεν νὰ στηριχθῶμεν εἰς τὰς μαρτυρίας δύο αὐτοπτῶν μαρτύρων τῆς φρικώδους ταύτης τραγωδίας, οἵτινες τοσοῦτον παραστατικῶς περιγράφουν τὰς πολλαπλᾶς ἐκεῖ διαπραχθείσας ὠμότητες!

Ὁ δεύτερος τούτων, ὁ Μοσχοπολίτης ἀείμνηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης, φαίνεται κάπως σύντομος καὶ περιληπτικὸς εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν φρικαλέων τούτων ἐγκληματικῶν πράξεων. Διατί ἄραγε; Ἴσως, διότι ἡ θλιθερὰ ἀνάμνησις τῶν συλλήβδην καὶ ἀθρόως διαπραχθέντων τούτων ἐγκλημάτων, νὰ ἐπέδρασεν ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὸν πολλὰ ἰδόντα καὶ παθόντα ψυχικόν του κόσμον, ὥστε ὁ νοῦς του νὰ ἐσκοτίσθη καὶ ἡ χεὶρ του νὰ ὑπέστη προσωρινῶς ἀτονίαν!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἐθνικοὶ Εὐεργέται καὶ ἄλλοι ἐξέχουσαι ἐν Μοσχοπόλειως προσωπιότητες

Εἰς τὸ πάνθεον τῶν ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων, ποὺ ἔθεσαν ἑαυτὰς διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ δόξαν τῆς Πατρίδος, τῆς φιλιότητος Ἑλλάδος μας, δέον νὰ κατατάξωμεν καὶ τοὺς ἐκ Μοσχοπόλειως τοιοῦτους, οἱ ὅποιοι διὰ γενναίων χρηματικῶν προσφορῶν ἐπετέλεσαν μεγάλα ἔργα, ἔργα κοινωνικῆς προνοίας, ἔργα συγκοινωνίας, ἔργα ἐκπολιτιστικά, ἔργα ἐξυψοῦντα τὸν ἄνθρωπον καὶ βοηθοῦντα τὸν ἐξ αὐτοῦ ἄπορον.

Οὗτοι διὰ τῆς μεγάλης των φιλοπονίας, εἰλικρινείας, τιμιότητος, φιλεργίας, οἰκονομίας, ἀπέκτησαν ἐν τῇ ξένη χρήματα πολλά, τὰ ὅποια διέθεσαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τῶν συνανθρώπων των, διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου αὐτῶν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων, νοσοκομείων, γηροκομείων καὶ ἀκόμη τεράστια ποσά, διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀθλητικῶν σταδίων καὶ ἄλλων εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Τοὺς τοιοῦτους ἐτίμησεν ἡ Πολιτεία διὰ τοῦ τιμητικοῦ τίτλου Ἐθνικοὶ Εὐεργέται. Ἡ ἰδιαιτέρα μας Πατρίς, ἡ Ἡπειρος, δικαίως καὶ κατ' ἐξοχὴν θεωρεῖται ὡς χώρα τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν.

Εἰς πολλάς δεκάδας ἀνέρχονται οἱ τοιοῦτοι. Ἐκκινήσαντες ἀπὸ τὰ προσφιλῆ των χωρία εἰς παιδικὴν ἡλικίαν διὰ τὰ ξένα, πρὸς ἀνεύρεσιν ἐργασίας—οἷασδήποτε ἐντίμου τοιαύτης— ἀποχωριζόμενοι μετὰ πόνου πολλοῦ τῶν προσφιλῶν των γονέων, τῶν ἄλλων ἀγαπητῶν των οἰκείων, λοιπῶν συγγενῶν καὶ συγχωρίων των καί, ἀσπαζόμενοι μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ τὰς Ἁγίας Εἰκόνας τοῦ οἰκογενειακοῦ πτωχικοῦ Εἰκονοστασίου, ἀπεχωρίσθησαν κάποτε, ἀναχωρήσαντες διὰ τὸ ἄγνωστον, ἔχοντες ἐξηρητημένας τὰς ἐλπίδας των εἰς τὸν Θεὸν καὶ μόνον εἰς Αὐτόν, δι' ἐν εὐοίωνον καὶ εὐτυχὲς μέλλον!

Δι' ἀναριθμήτων κόπων, ιδρώτων καὶ στερήσεων, ἀνῆλθον μὲ βῆμα σημειωτὸν τὰς οἰκονομικὰς βαθμίδας καί, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος δὲν ἀνεφώνησαν τὴν ρῆσιν τοῦ «ἄφρονος πλουσίου» ἀλλ' ἔθεσαν τοὺς καρπούς τῶν ἀτρήτων κόπων καὶ μόχθων των εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Πολιτείας καὶ ἀνακούφισιν τῆς δεινοπαθούσης κοινωνίας.

Ἄναριθμήτους σελίδας πολλῶν βιβλίων θὰ εἶχωμεν πληρώσει, ἂν ἠθέλομεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν, γράφοντες περιληπτικώτατα τὸν βίον καὶ τὴν Ἐθνικοκοινωνικὴν προσφορὰν τῶν τοιούτων ἀειμνήστων Εὐεργετῶν, προερχομένων, τὸ πλεῖστον, ἀπὸ τὴν ἄγονον μὲν εἰς παραγωγὴν τῶν ἀναγκαίων γεωργικῶν προϊόντων, κατ' ἔξοχὴν δὲ γονιμωτάτην εἰς τὴν παραγωγὴν ἐμψύχων προϊόντων, θεσάντων ὀλοψύχως ἑαυτὰ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ π λ η σ ί ο ν καὶ τὴν προσφιλεστάτην μας πατρίδα Ἡπειρον.

Καὶ ἡ πάλαι ποτὲ ἀκμάσασα Ἑλληνικωτάτη πόλις, ἡ μετὰ πολλῶν δακρύων προφερομένη παρ' ἡμῶν Μ ο σ χ ό π ο λ ι ς, μνήμων γενομένη τῶν ὠραίων Ἡπειρωτικῶν παραδόσεων, οὐ μόνον δὲν ὑστέρησεν εἰς τὴν παραγωγὴν τοιούτων φιλανθρώπων ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπιτραπήτω μοι νὰ ἐκφέρω τὴν γνώμην, ὅτι μᾶλλον ὑπερτέρησεν ὑπερβαλόντως πολλῶν ἄλλων!

Ἐχομένη στερρῶς τῶν ὠραίων τούτων Ἐθνικῶν μας παραδόσεων, προσέφερε πολλοὺς - πολλοὺς τοιούτους, διψῶντας ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν διάθεσιν πάντων διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ εὐημερίαν αὐτοῦ.

Πρὶν παραθέσω εὐγνωμόνως καὶ εὐλαβῶς τὰ ὀνόματά τινων ἐκ τῶν ἀλήστου μνήμης μεγάλων τούτων Μοσχοπολίτικων τέκνων, τὰ ὁποῖα πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰργάσθησαν διὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ δόξαν τῆς Πατρίδος, ἐθεώρησα καθῆκον μου, ἵνα εἰς τὴν παροῦσάν μου πραγματείαν, προτάξω ἓνα ἄλλο πολυσέβαστον πρόσωπον, μὴ γεννηθὲν μὲν εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ἀλλὰ προσενεγκὸν ὑψίστας ὑπηρεσίας καὶ τέλος καὶ τὴν ζωὴν του ἀκόμη. Τοῦτο εἶναι ὁ Ἐθνομάρτυς Ἀρχιεπίσκοπος Κορυτσᾶς — Μοσχοπόλεως καὶ Σελασφόρου κυρὸς

ΦΩΤΙΟΣ ΚΑΛΠΟΔΗΣ

Εἰς τοὺς Ἐθνομάρτυρας τῆς ὅσον οὕτω ληγούσης εἰκοστῆς ἑκατονταετηρίδος, ὕψιστον καθῆκον ἐπιβάλλει ἡμῖν, ἵνα κατατάξωμεν καὶ ἀναμνησθῶμεν εὐγνωμόνως τὸν Μέγαν τοῦτον Ἱεράρχην, τὸν ἀοίδιμον Φώτιον Καλπόδην.

Ὁ ὄντως μέγας οὗτος Ἀρχιερεὺς, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην πόλιν παρὰ τὸν Εὐξεινον Πόντον Τραπεζοῦντα, τὸ ἔτος 1870. Εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ ἔνδοξος ἐκείνη πόλις, ἡ χρησιμεύουσα ὡς Πρωτεύουσα τῶν Μεγαλο - Κομνηνῶν. Εἶναι τὸ λαμ-

Ὁ Ἐθνομάρτυς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς
Φώτιος (Πόντιος), περιοδεύων ἐσφαγιά-
σθη ὑπὸ μωαμεθανικῆς μικτῆς συμμορίας
9.9.1906 (π.ῆ.)

πρὸν τοῦτο Ἑλληνικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀγωνιζόμενον σθεναρῶς ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Γόνος εὐλαβῶν καὶ εὐσεβῶν γονέων, ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα του γράμματα εἰς τὰ εὐφήμως λειτουργοῦντα τότε σχολεῖα τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Διακρινόμενος διὰ τὴν εἰς τὰ Θεῖα προσήλωσίν του, ἐνεγράφη εἰς τὴν περίφημον Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, ἐξ ἧς ἐξῆλθεν ἀριστεύσας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1902 προεχειρίσθη εἰς Μητροπολίτην τῆς κηρυεύσης τότε Μητροπόλεως Κορυτσᾶς — Μοσχόπολεως καὶ Σελασφόρου. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὠργίαζον αἱ Ρουμανικὴ καὶ Ἀλθανικὴ προπαγάνδαι, αἵτινες ἐτρομοκράτουν τοὺς κατοίκους τῶν περιοχῶν ἐκείνων, προσπαθοῦσαι διὰ θιαίων μέσων νὰ σφετερισθῇ ἑκάτερα αὐτούς. Ὁ ἀντάξιος οὗτος λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκεν ἡ ρῆσις τοῦ Οὐρανοβάμονος Παύλου: «Τοιοῦτος ἡμῖν ἔπρεπεν Ἀρχιερεὺς», ἀνέλαθεν κατὰ τὰς χαλεπὰς ταύτας ἡμέρας τὸ πηδάλιον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ σκάφους, ἵνα διασώσῃ τὴν ποιμνὴν του ἀπὸ τοὺς λυσσαλέους λύκους. Διὰ συνεχῶν περιοδειῶν καὶ καταλλήλων Χριστιανικοεθνικῶν κηρυγμάτων, ἀνεζωπύρωσε τὰ ἀναταρασσόμενα Ἐθνικοθρησκευτικὰ αἰσθήματα τῶν πνευματικῶν του τέκνων.

Οἱ ἐχθροὶ του —Ρουμάνοι καὶ Ἀλθανοὶ— βλέποντες ὅτι, τὸ ἔργον των εὐρίσκει μεγάλα ἐμπόδια ἀπὸ τὴν ἄγρυπνον παρακολούθησιν, συμβουλὰς καὶ νουθεσίας τοῦ πνευματικοῦ τοῦ ποιμνίου του πατρός, τοῦ ἐξαιρετικοῦ τούτου Ἱεράρχου, ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ! Ἄνθρωποι, ἐχόμενοι στερρῶς τῶν ὠραίων μας Ἐθνικοθρησκευτικῶν παραδόσεων, πληροφορούμενοι τὰς ἐγκληματικὰς τούτων προθέσεις, παρεκάλουν αὐτὸν νὰ μὴ ἐξέρχεται εἰς ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν περιοδείας, διότι κινδυνεύει ἡ ζωὴ του. Ἐκεῖνος, πράως, ἠρέμως καὶ ἡσυχῶς ἀπήντα εἰς αὐτούς: «Οὐκ ἔχουσιν ἀνάγκην ἰατροῦ οἱ ὑγιεῖς ἀλλ' οἱ ἀσθενεῖς»· ἐννοῶν προφανῶς τὸν ὑπὸ τῶν προπαγανδῶν τούτων δοκιμαζόμενον λαὸν τῆς ὑπαίθρου καὶ ὅτι: «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων». Οὕτω ὁ ἀοίδιμος οὗτος Ἱεράρχης, συ-

νέχιζε τὰς εἰς τὴν ὕπαιθρον περιοδείας του καὶ διὰ τῶν θερμῶν κηρυγμάτων του συνεκράτει τὸ Χριστεπώνυμον ποιμνιόν του εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Οἱ λυσσῶντες ἐχθροὶ του, βλέποντες τὸ ἔργον των νὰ ναυαγῇ, ἀπέστειλαν ὁμάδα δολοφόνων, ἣτις ἐνεδρεύουσα ἀνέμενε τὸν ἐπιστρέφοντα ἐκ τῆς περιοδείας του Ἱεράρχην τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1906. Τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ὑπέβαλεν εἰς φρικτὰ βασανιστήρια. Οὕτω βασανιζόμενος παρέδωσε τὴν ἀγνὴν ψυχὴν του εἰς τὸν Ποιητὴν καὶ Πλάστην του ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος!

Κατακρεουργημένον ἀνεῦρον τὸ σεπτὸν Σκηνωμὰ του τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης οἱ κάτοικοι τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Μπάρτβιτσα τῆς ἐπαρχίας Δέβολη Μοσχοπόλεως. Μετὰ λυγμῶν, κοπετῶν καὶ δακρύων μετέφερον τοῦτο εἰς Κορυτσᾶν.

Ἡ κηδεΐα του ἐγένετο πάνδημος ὑπὸ τοῦ ὀλολύζοντος καὶ ὀλοφυρομένου ποιμνίου του, καταρωμένου τοὺς στυγνοὺς καὶ ἐγκληματικοὺς δολοφόνους τοῦ ἁγίου τούτου Ἐθνομάρτυρος Ἱεράρχου!

Ὁ ὑπὲρ τῆς Θρησκείας καὶ Πατρίδος θάνατος τοῦ ἀοιδίμου τούτου Μητροπολίτου συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀναπτέρωσιν τοῦ Ἐθνικοθρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν πνευματικῶν τέκνων τῆς Θεοσώστου Ἐπαρχίας Του, Κορυτσᾶς — Μοσχοπόλεως καὶ Σελασφόρου.

ΣΙΜΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΣΙΜΩΝ ΣΙΝΑΣ

Ἡ ἰδιαιτέρα ἡμῶν πατρίς, ἡ Ἥπειρος, ἡ ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετος Ἥπειρος, ἡ γεννήσασα, γαλουχήσασα καὶ ἐκθρέψασα ἐξόχους προσωπικότητας, ἡ δικαίως λαβοῦσα τοὺς τίτλους Εὐαγγελιστὴς καὶ Ἑλλητῆς τῆς Ἑλλάδος, μεταξύ τόσων ἄλλων ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων, ἔχει ἀναδείξει καὶ τοὺς Μοσχοπολίτας Σίμωνα Σίναν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γεώργιον καὶ τὸν ὁμώνυμον ἕγγονον αὐτοῦ καὶ υἱὸν τοῦ Γεωργίου, Σίμωνα Σίναν.

Ὁ Σίμων Σίνας ἐγεννήθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν τῷ 1753. Οἱ γονεῖς του ἐμερίμνησαν νὰ τοῦ δώσουν τὴν προσήκουσαν ἀνατρο-

φήν καὶ νὰ τὸν μορφώσουν εἰς τὰ ἐκεῖ λειτουργοῦντα λαμπρὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα.

Μετὰ τὰ ἐκεῖ λαθόντα χώραν θλιθερὰ γεγονότα, κατὰ τὸ ἔτος 1769, οἱ γονεῖς του ἤναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν πόλιν Νύσσα τῆς Βορείου Μακεδονίας, ἣτις τότε ἀνήκεν εἰς τὸ μέγα Κράτος τῆς Αὐστρουγγαρίας. Τὸ ἔτος 1783 ἐγεννήθη ἐκεῖ ὁ υἱὸς του Γεώργιος. Ἀποθανούσης τῆς συζύγου του Εἰρήνης, ἤναγκάσθη νὰ στείλῃ τὸν ἀνήλικον υἱὸν του Γεώργιον εἰς τὴν ἐν Σέρραις γυναικαδέλφην του Οὐρανίαν, καλῶς ἀποκατεστημένην ἐκεῖ. Αὕτη ἐπεμελήθη τὰ τῆς μορφώσεως καὶ ἐν γένει ἐνδεδειγμένης ἀνατροφῆς αὐτοῦ, οὗτος δὲ ἔπειτα ἀνεχώρησε διὰ τὴν Βιέννην, ὅπου, ὡς γνωστόν, ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Μοσχοπολίται.

Ἐχων πατροπαραδότως ἐμπορικὸν πνεῦμα, ἦλθεν εἰς ἐπαφήν μὲ ἄλλους συμπατριώτας του ἐμπόρους εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἐγένετο συστηματικὴ καλλιέργεια τοῦ θάμβακος. Ἐμπορευόμενος τοῦτον, ἀποστέλλων αὐτὸν εἰς τὴν Εὐρώπην εἰς ἄλλους Μοσχοπολίτας μετὰ τῶν ὁποίων συνεταιρίσθη, ἤρχισε νὰ κερδίζῃ χρήματα οὐκ ὀλίγα. Σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἐμπόριον τοῦ θάμβακος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ εὐρείαν κατανάλωσιν, ἐπεκταθεῖσαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ὁ ἰκανώτατος ἔμπορος Σίνας μετεβλήθη εἰς μεγαλοεπιχειρηματίαν, κερδίζων χρήματα πολλά.

Διὰ τοῦτον μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μοσχοπολίτης ἀείμνηστος Θεόφραστος Γεωργιάδης τὰ ἀκόλουθα («Μοσχόπολις» σελ. 73) :

«Ὁ Σίμων Σίνας ἦτο τιμιώτατος, εἰς τὰς συναλλαγὰς του, εἰλικρινῆς καὶ εὐγενέστατος πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους του. Σπουδαίως συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν του καὶ λίαν ἐπικερδῶν ἐπιχειρήσεων. Ὁ υἱὸς του Γεώργιος, ὅστις, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του, προσελήφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ὡς βοηθὸς αὐτοῦ καὶ συμπαραστάτης καὶ ἰκανώτατος διαχειριστῆς τῶν ἐμπορικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ὁ πατήρ του, λάτρης τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Μοσχοπόλεως καὶ μνήμων εὐλαβῆς τῶν ἐκεῖ ἠθῶν καὶ ἐθίμων, οὐδέποτε ἀπέβαλε τὴν ἐγγύριον ἐνδυμασίαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος ἐκεῖ τὴν 22αν Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1822».

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὁ υἱὸς του Γεώργιος διήρυνεν ἔτι μᾶλλον τὰς ἐμπορικὰς του ἐπιχειρήσεις καὶ χρῆμα ἄφθονον εἰσέρρεεν εἰς τὰ χρηματοκιβώτιά του καὶ εἰς τὰς Τραπεζὰς, εἰς τὰς ὁποίας κατέθετε μυθῶδη ποσά.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Αὐστρία διεξῆγε σκληροὺς μακροὺς καὶ αἱματηροὺς πολέμους ἐναντίον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τῆς Γαλλίας. Διεξάγουσα τούτους καὶ πολλάκις νικωμένη, ἐξηντλήθη οἰκονομικῶς, οὕτως ὥστε τὸ νόμισμά της νὰ ὑποστῇ μεγάλην μείωσιν τῆς ἀρχικῆς του ἀξίας. Τότε ὁ μεγαλεπήβολος καὶ θαυπλουτος Γεώργιος, ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ καὶ οὕτω ἀπεφεύχθη ἡ οἰκονομική της κατάρρευσις. Ἡ Κυβέρνησις εὐγνωμονοῦσα τῷ ἀπένειμε τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ Βαρόνου, ὅστις εἰς ὀλίγους ἔως τότε εἶχεν ἀπονεμηθῆ.

Ὁ ἀοίδιμος καὶ ὑπέροχος οὗτος πατριώτης, ὁ Γεώργιος Σίννας, ἐδῶρσεν ἰκανὴν ποσότητα χρυσοῦ εἰς τὴν τότε ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Γεωργίου Σταύρου —καὶ τούτου Ἡπειρώτου— Ἐθνικὴν μας Τράπεζαν, πρὸς σταθεροποίησιν τοῦ ἐθνικοῦ μας νομίσματος.

Ἀκόμη ὁ μέγας οὗτος Μοσχοπολίτης διέθεσεν ἅπαν τὸ ἀπαιτηθὲν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ φερωνύμου Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, πλουτήσας τοῦτο διὰ τῶν ἀπαραιτήτων Ἀστρονομικῶν ὀργάνων καὶ πάντων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν εὐρυθμον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν αὐτοῦ.

Ἀκόμη ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς τὴν Κοινότητα Ἀμπελακίων, τῆς ὁποίας τὰ οἰκονομικά της κατατεθειμένα εἰς Τραπεζὰς τῆς Βιέννης εἶχον ἐκμηδενισθῆ.

Καὶ ξένοι χῶραι, πρὸς τὰς ὁποίας ἐφάνη ἀρρωγὸς εἰς ἔργα εὐποιῖας ἐτίμησαν τὸν Γεώργιον Σίναν διὰ διαφόρων τιμητικῶν τίτλων καὶ παρασήμων.

Οὕτω βλέπομεν τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ νὰ τοῦ ἀπονέμη τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Σιδηροῦ Στέμματος, τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Νικόλαον τῷ ἀπονέμη τὸν

Ἄδαμαντοκόλλητον Σταυρὸν τῆς Ἀγίας Ἄννης καὶ τὸν Τοῦρκον Σουλτᾶνον Σεφκέτ τὸ Χρυσοῦν Μετάλλιον Νισᾶμ Ἰστικάρ.

Τὸν Γεώργιον Σίναν, ἀποθανόντα τὴν 20ὴν Ἰουνίου τοῦ 1841 διεδέχθη ὁ υἱὸς του Σίμων, ἀντάξιος καὶ ἐπάξιος διάδοχος τοῦ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον γνωστοῦ καὶ τιμηθέντος, ὡς εἶδομεν, διὰ πολλῶν παρασῆμων παρὰ τῶν διαφόρων Ἀρχηγῶν Κρατῶν ἐνδόξου τούτου πατρός του. Καὶ οὗτος δὲν ὑστέρησε τούτου εἰς ἔργα εὐποιΐας, φιλανθρωπίας καὶ κοινωνικῆς εὐημερίας. Ὁμώνυμος τοῦ ἀειμνήστου πάππου του —γεννηθεὶς τὸ 1814— ἔτυχεν εὐρυτάτης μορφώσεως. Συνεχίζων εὐκλεᾶ ἔργα καὶ ἱκανὸς διπλωμάτης ὢν, διωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος μας πρεσβευτῆς αὐτῆς εἰς Βιέννην.

Εἶναι ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὴν παρὰ πόδας φωτογραφίαν μὲ παράστημα ἡρωϊκὸν καὶ στάσιν μεγαλοπρεπῆ, ἀνταξίαν τῆς Μοσχοπολίτικης καταγωγῆς του.

Καὶ οὗτος, συνεχίζων τὸ πλούσιον Ἐθνικοθρησκευτικὸν ἔργον τῶν εὐκλεῶν προγόνων του, διέθεσεν ἑκατομμύριον καὶ πλέον δραχμῶν, διὰ τὴν ἴδρυσιν ἐν Ἀθήναις τοῦ καλλιμαρμάρου Μεγάρου τῆς Ἀκαδημίας, τῆς δικαίως ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὀνομασθείσης Σιναίας Ἀκαδημίας καὶ τὸ ὁποῖον, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, παράλληλα πρὸς αὐτὸ μέγαρον, τὸ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὸ τοῦ Πανεπιστημίου κοσμοῦσι τὰς Ἀθήνας μὲ μεγαλοπρέπειαν καὶ χάριν οὐ τὴν τυχοῦσαν.

Ὁ ἔγγονος τοῦ ὁμωνύμου Σίμων ἀπέθανε τὴν 20ὴν Μαΐου 1876 ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς.

Οὗτοι εἶναι οἱ Μεγάλοι ἄνδρες Μοσχοπολίται, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη ἡμῶν καὶ τῶν διαδεχθησομένων ἡμᾶς θὰ εἶναι ἀγήρως καὶ αἰωνία, διότι κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, οἱ τοιοῦτοι δὲν ἀποθνήσκουν «Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι».

Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (2.8.1859 π.μ.) Μεσχοπολί-
της ἔθνικος εὐεργέτης Σίμων Γεωργίου Σίνας (1810—1876) —
Προσωπογραφία του ὡς Πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος εἰς Βιέννην (1859)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΜΟΛΕΝΣΚΗΣ
(1847 — 1915)

Εἰς τὸ πάνθεον τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως ἐξεχουσῶν προσωπι-
κοτήτων, λαμπρυνάντων αὐτὴν διὰ τῶν ψυχικῶν αὐτῶν χαρισμά-
των καὶ διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους προσφοράς των εἰς τὴν Ἑλλάδα
μας καὶ γενικώτερον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, αἰσθάνομαι
καθῆκον ἐπιτακτικόν, ἱερῶν ἱερώτερον, νὰ κάμω εὐλαθῆ μνεῖαν
τοῦ ὀνόματος μιᾶς διακεκριμένης στρατιωτικῆς φυσιογνωμίας,
ἣτις, κατὰ τὰς λίαν κρισίμους τῆς Πατρίδος μας στιγμάς, καθ'
ᾧς ἐκινδύνευσεν αὐτὴ αὕτη ἢ ὑπόστασίς της, διὰ τῆς ἀνδρείας

Κωνστ. Σμολένσκης (1842—1915) ἀξιωμα-
πυροδ. ἀγωνισθεὶς κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐ-
πανάστασιν τοῦ 1866, διακριθεὶς κατὰ τὸν
ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897, ὑπουργὸς Στρα-
τιωτικῶν καὶ ἀντιστράτηγος (1909). Ἡ
σύζυγός του ἦτο ἐκ πατρὸς θεία τοῦ ἡ-
ρώος Παύλου Μ. Μελά.

καὶ ἄνευ ὄρων στρατηγικῆς του ἀξίας, ἔσωσε τὴν τιμὴν της κατὰ τὴν κρίσιμον μάχην τῆς 10ης Ἀπριλίου 1897 εἰς τὸ ἱστορικώτερον καταστὰν Βελεστῖνον τῆς Θεσσαλίας, πατρίδα τοῦ Ἐθνεγέρτου ἡρώος Ρήγα Φεραίου. Ὁ ὑπέροχος, χαλκέντερος καὶ λεοντόκαρδος οὗτος ἀνὴρ, εἶναι ὁ Μοσχοπολίτης συνταγματάρχης, αἰίδιμος Κωνσταντῖνος Σμολένσκης.

Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς ἀκμασάσης πόλεως Μοσχοπόλεως. Τοῦτον, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀείμνηστος Μοσχοπολίτης συνάδελφος Θεόφραστος Γεωργιάδης («Μοσχόπολις» σελ. 115), ἐπεσκέφθη κατ' οἶκον, ἵνα ὑποβάλη τὸν σεβασμὸν του καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν περίλαμπρον ταύτην νίκην. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἔλαβε χώραν τὴν 20ὴν Ἰουλίου 1911 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις τότε κατοικίαν του. «Ὅταν —μᾶς γράφει— ἐπεσκέφθην τοῦτον, ὑπέβαλα τὰ σέβη μου καὶ τοῦ ἐγνώρισα τὴν ἐκ Μοσχοπόλεως προέλευσίν μου, μὲ ὑπεδέχθη φιλοφρόνως καὶ ἐζήτησε μετὰ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος νὰ πληροφορηθῆ διὰ τὴν Μοσχόπολιν του. Παρέχων τοιαύτας διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἤκουε ταύτας μετὰ συγκινήσεως. «Ἐγὼ δὲν ἐγεννήθην ἐκεῖ», μοῦ εἶπε. «Εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς τοῦ ἀειμνήστου πάππου μου, ἐπομένως εἶναι καὶ ἰδική μου πατρίς!».

Διὰ τὴν ἐξέχουσαν ταύτην οἰκογένειαν τῶν Σμολένσκη, ἀνώυμος ἱστορικός, ἀσχοληθεὶς μὲ τὰ λαθόντα χώραν πολεμικὰ γεγονότα τοῦ 1897, γράφει τὰ ἐπόμενα:

Ὁ στρατηγὸς Σμολένσκης ἐγεννήθη εἰς Οὐγγαρίαν, ἀλλ' οὔτε Οὐγγρος ἦτο οὔτε Αὐστριακός, ἦτο καθαρὸς αἷμος Ἕλληνας! Ἡ οἰκογένειά του προήρχετο ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν πόλιν, Μοσχόπολιν, ἡ ὁποία ἤκμασε κατὰ τὸν 17ῶν αἰῶνα. Μετὰ τὴν καταστροφὴν της κατὰ τὸ 1769, ὁ προπάππος του κατέφυγεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου ἤκμαζον Ἑλληνικαὶ Κοινότητες. Ἐκεῖ ἐργαζόμενος ἐπιμελῶς, τιμίως καὶ εὐσυνειδήτως, ἀπέκτησεν ἓνα ἀξιόλογον ἀγρόκτημα, πλησίον τῆς πόλεως Τζαμιόλτικ. Τὸ κτῆμα τοῦτο διεκρίνετο ἀπὸ τὰ ἄλλα, διὰ τοῦ παρωνύμου Σμολικ ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον τῆς οἰκογενείας. Ὁ ἡ ὁποία ἀργότερον ἐτιμῆθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τίτλων εὐγενείας. Ὁ πατὴρ του Λεωνίδα, γεννηθεὶς εἰς τὴν Πέστην τῆς Οὐγγαρίας τὸ ἔτος 1806 ἐσπούδασεν εἰς τὴν ἐν Πέστη Στρατιωτικὴν Σχολὴν, προσριζόμενος διὰ στρα-

τιωτικήν σταδιοδρομίαν. Τὸ ἔτος 1829 αἰσθανόμενος ὅτι ἀπὸ τῆς φλέβας τοῦ ἀνεπήδα αἷμα καθαρῶς Ἑλληνικόν, ἐγκαταλείπει καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα καὶ Οὐγγαρίαν — ἦτο τότε Ὑπολοχαγός — καὶ ἔρχεται γὰρ ἐγκατασταθῆ μονίμως εἰς τὴν ἀγαπημένην τοῦ Ἑλλάδα. Αὕτη, διὰ τῶν νομίμων ἐκπροσώπων τῆς, δέχεται εὐχαρίστως τοῦτον καὶ τὸν κατατάσσει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν — Μηχανικὸν σῶμα — μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ, ὅπου διέπρεψε καὶ ἐφάνη ἀντάξιός τῶν προσδοκιῶν τῆς Πατρίδος.

Υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Σμολένσκη καὶ τῆς συζύγου τοῦ Ἀσπασίας, κόρης τοῦ Ὀπλαρχηγοῦ Κλεάρχου Ἀξιώτου ἐκ Νάξου, εἶναι ὁ ἐπιφανὴς Κωνσταντῖνος Σμολένσκης, συνταγματάρχης ὁ ἥρωας τοῦ Βελεστίνου, ὁ σώσας ἐκεῖ τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος μας, νικήσας κατὰ κράτος τὴν ἕως τότε προσελαύνουσαν Τουρκικὴν Στρατιάν».

Ὡστε ἡ ξακουστὴ πόλις τῆς Βορείου Ἡπείρου, Μοσχόπολις, δύναται δικαίως νὰ καυχηθῆ, ὡς μήτηρ τόσων ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων καὶ δὴ μιᾶς τοιαύτης στρατιωτικῆς, τῆς σωσάσης τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος μας εἰς Βελεστῖνον — Φερράς — τοῦ φανέντος ἀνταξίου τῶν προσδοκιῶν τοῦ λεοντοκάρδου Ρήγα Φερραίου, ἥρωας συνταγματάρχου Κωνσταντίνου Σμολένσκη.

Ὁ ἔνδοξος οὗτος στρατιωτικὸς, ὁ ἐθνικὸς οὗτος ἥρωας Κωνσταντῖνος Σμολένσκης, προικισμένος μὲ τὰ ἔξοχα αὐτὰ στρατιωτικὰ προσόντα, ἦτο ἐν ταύτῳ καὶ ἔξοχος διπλωματικὸς πολιτικὸς οἰακοστρόφος. Ἠξιώθη οὐ μόνον στρατιωτικῶν τιμῶν προαχθεὶς ἐπαξίως μέχρι καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντιστρατήγου, ὅστις τότε ἀπενέμετο εἰς ἐλαχίστους στρατιωτικοὺς ἀνδραγαθήσαντας, ὃν βαθμὸν ἔφερον τότε ἐν Ἑλλάδι μόνον πέντε, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον διαπρέψας ὡς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατὰ τὸ ἔτος 1909.

Ἡ ὄντως μεγάλη αὕτη Μοσχοπολίτικη στρατιωτικοπολιτικὴ φυσιογνωμία, ὑπέικουσα εἰς τὸν ἀδέκαστον νόμον τῆς φυσιολογικῆς φθορᾶς, ἐξεμέτρησε τοῦ ζῆν τὸ ἔτος 1915 μὲ ψυχικὸν ἄλγος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης τότε ἐπαράτου ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀνωμαλίας. Ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς, ὡς ἤρμοζε εἰς Ἐθνικὸν ἥρωα, οἷος ἦτο ὁ χαλκέντερος ἥρωας τοῦ Βελεστίνου, ὁ ἀήττητος Κωνσταντῖνος Σμολένσκης.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΑΝΤΟΥΚΑΣ

(1648 — 1741)

Ὁ πολυμαθέστατος οὗτος ἀνὴρ εἶναι καὶ οὗτος γέννημα καὶ θρέμμα τῆς περιωνύμου ταύτης πόλεως, τῆς Μοσχοπόλεως. Εἰς ταύτην ἔτυχε τῆς καταλλήλου μορφώσεως.

Ἦτο βαθὺς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς. Ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, εὐρυμαθέστατος. Ἦτο, τρόπον τινά, ἓνα κινητὸν Πανεπιστήμιον. Ἐχων θαθεῖαν κλίσιν πρὸς τὴν Θεολογίαν, ἐσπούδασεν ἀργότερον εἰς τὴν Μεγάλην Πατριαρχικὴν Σχολὴν Κων)πόλεως, τὴν τῆς Χάλκης.

Ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης Μαρτιανός, ὅτε ἀργότερον ὁ Διονύσιος ἐγένετο Μητροπολίτης Καστορίας, ἔγραφε περὶ αὐτοῦ: «Εἰργάσθη πάντοτε ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ποιμνίου του. Μετὰ στοργῆς καὶ ζήλου πατριωτικοῦ παρηκολούθει δὲ καὶ τὰ Κοινοτικά τῆς πατρίδος του».

Δεῖγμα τῆς φιλομουσίας καὶ φιλοπατρίας αὐτοῦ, μᾶς λέγει ὁ Θεόφραστος Γεωργιάδης («Μοσχόπολις» σελ. 75), εἶναι ἐπίσης καὶ τοῦτο: «Εἰς τὸν κατάλογον τῶν δωρητῶν τῆς ἐν Μοσχοπόλει ἰδρύσεως τῆς περιλάμπρου Ἀκαδημίας ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, ὡς ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐμνημονεύσαμεν, ἀναφέρεται πρῶτος αὐτός, προσενεγκῶν ἱκανὸν χρηματικὸν ποσόν, διὰ τὸν ὠραῖον μορφωτικὸν αὐτὸν σκοπόν».

Ὁ Διονύσιος Μάντουκας, ὁ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ποιμένας τὸ Χριστεπώνυμον ποιμνιον Καστοριᾶς, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς τὸ προαύλιον τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῆς πόλεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὸ ποιμνιον ἐποίμανεν ἱεροπρεπῶς.

ΝΑΟΥΜ ΓΚΟΥΣΤΑΣ

Εἰς τοὺς διαπρεπεῖς λογίους, τοὺς πολλὰ προσενεγκόντας εἰς τὴν παιδείαν, τοὺς καταγομένους ἐκ τῆς ἀκμασάσης καὶ διαπρεψάσης πόλεως, Μοσχοπόλεως, δυνάμεθα ἀπεριφράστως καὶ

ἐναντιρρήτως νὰ κατατάξωμεν καὶ τῶν λογίων λογιώτατον Ναοὺμ Γκούσταν.

Οὗτος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῆς Μοσχοπόλεως. Τὰ πρῶτα του γράμματα ἔμαθεν εἰς τὰς Σχολὰς τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως τῆς Μοσχοπόλεως καὶ συνέχισε ταύτας εἰς τὴν περιώνυμον Ἀκαδημίαν αὐτῆς, ἔχων ὡς διδασκάλους τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Θεόδωρον Καθαλλιώτην καὶ ἱερομόναχον Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἀργότερον προεχειρίσθη εἰς Μητροπολίτην Δυρραχίου. Ἄνθρωπος δίκαιος, εὐσεβῆς καὶ ἐνάρετος, ἐξελέγη παρὰ τῶν συμπατριωτῶν του, ὡς ἄρχων τῆς πόλεως. Διώκησε ἀμερολήπτως, σωφρόνως, ἀκριβοδικαίως καὶ εὐσεβῶς. Κατέχων εἰδικὴν θέσιν περὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως, ἀνεδείχθη ἀντάξιος τῆς ἀποστολῆς του, σεβόμενος, ἐκτιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος παρὰ πάντων.

Κατὰ τὰ Ὀρλωφικά, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν, ἡ Μοσχόπολις δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος, ὁ δὲ αἰόιδιμος Ναοὺμ ἐπρωτοστάτησε, συλληφθεὶς, ἀπηγχονίσθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν θαρβάρων, αἰμοδιψῶν καὶ εἰδεχθῶν Τουρκαλθανῶν τῆς περιοχῆς.

Ὁ Κῶδιξ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Προδρόμου, διελάμβανε περὶ τούτου τὰ ἀκόλουθα:

«Τῷ 1788; Μαρτίου 23 ἡμέραν Πέμπτην, ἔπνιξεν ὁ Ζαμπίτης Ἰσάτ Μπέης τὸν ἐν ἀρχιερεῦσι ἱερώτατον καὶ λογιώτατον ἄρχοντα Ναοὺμ Γκούσταν. Αἰωνία του ἡ μνήμη. Ἐγεννήθη τῷ 1730 καὶ ἐτελεύτησε τῷ 1788».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΡΕΤΤΑΣ ΖΟΥΠΑΙΝ

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἶδομεν ὅτι, οἱ Μοσχοπολίται εἶχον κατορθώσει νὰ πείσωσι τὸν Σουλτᾶνον, ἵνα χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς ὠρισμένα εἰδικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἦσαν τοιαῦτα καὶ τόσα, ὥστε ἤγγιζον τὰ ὅρια τῆς Ἐλευθερίας, συντελέσαντα τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον καὶ προκοπὴν των. Χάρις εἰς τὰ εἰδικὰ ταῦτα Σουλτανικὰ προνόμια, ἡ περιώνυμος αὕτη πόλις κατῴρθωσε νὰ

ἀναδειχθῆ ἡ πρώτη πόλις τῶν Βαλκανίων, δικαίως τυχούσα τοῦ τίτλου «Τὸ Παρίσι τῶν Βαλκανίων».

Ὁ ἀοίδιμος οὗτος ἐπιφανῆς Μοσχοπολίτης Κωνσταντῖνος Βρέττας εἶχε προσέτι σπουδάσει καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὸ περίφημον τότε ἐν Ἰταλίᾳ Πανεπιστήμιον, λειτουργοῦν εἰς τὴν πόλιν Πατάβιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσπούδασαν τότε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαράτου Τουρκικῆς δουλείας, πολλοὶ φιλόμουσοι νέοι ἐκ τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος. Ἀργότερον, μεταθὰς εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν νησίδα Χάλκην ἐσπούδασε καὶ Θεολογίαν.

Ἡ φήμη του, ὡς διακεκριμένου ἱατροῦ εἶχε λάθει τοιαύτην εὐρεΐαν ἔκτασιν, ὥστε ἔφθασε καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ τότε Διοικητοῦ τοῦ Βερατίου, τοῦ φημισμένου διὰ τὸ πρᾶον καὶ δίκαιον, Κούρτ πασᾶ. Εἰς τὴν αὐλήν του ὑπηρέτησεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (1777—1787). Ὁ πασᾶς οὗτος, τοσοῦτον ἐξετίμησε τὰς ἀρετάς του καὶ εὐρυμάθειάν του, ὥστε τὸν εἶχε καὶ ὡς πολύτιμον σύμβουλον. Παρεῖχε δὲ τὰς ἱατρικὰς του ὑπηρεσίας εἰς τοὺς κατοίκους δωρεάν, ἀδιακρίτως φύλου ἢ θρησκείας, εἰς πάντας τοὺς ἀπόρους.

Ἀπέθανεν εἰς γῆρας θαθύτατον, τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος παρὰ πάντων, ὁμογενῶν καὶ Τούρκων, πλήθη δὲ τούτων προέπεμψαν τοῦτον μετὰ φωνῶν καὶ δακρύων μέχρι τῆς τελευταίας του κατοικίας.

Εἰς τὴν ἐκλεκτὴν χορείαν τῶν διακεκριμένων τούτων ἐκ Μοσχοπόλεως ὁμογενῶν, δέον νὰ κατατάξωμεν καὶ ἄλλο ἐπίλεκτον αὐτῆς τέκνον, τὸν Κωνσταντῖνον Οἰκονόμου.

Οὗτος ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν τῆς Μοσχοπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1769 ἐν Μοσχοπόλει γεννηθέντας ἐπιφανεῖς. Ἐγεννήθη εἰς αὐτὴν τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1830 μετὰ τὸ αἴσιον τέλος τῆς Ἐθνοσωτηρίου Ἐπαναστάσεως ἐν τῇ Ἑλλάδι μας.

Τὰ πρῶτα του γράμματα ἐδιδάχθη εἰς τὰ ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῶν ἔρειπίων ἀνεγερθέντα νέα ἐν Μοσχοπόλει σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον διδάσκαλοι, ἔχοντες θαθεῖαν πίστιν εἰς τὸ ἐργῶδες, πλὴν τοσοῦτον εὐγενές καὶ κοινωφελές ἔργον των. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ ἐν Βιτωλίοις λειτουργοῦν ὀνομαστὸν

Γυμνάσιον, ὑπὸ τὴν τότε διεύθυνσιν τοῦ σοφοῦ καὶ διακεκριμένου Γυμνασιάρχου, αἰδίου Δημητρίου Μαργαρίτη.

Οὗτος ἦτο προικισμένος μὲ πολλὰς Θείας δωρεάς. Χαρακτήρ μεγαλόφρων, νουνεχῆς, δίκαιος, εὐσεβῆς, φιλόανθρωπος καὶ οἰκογενειάρχης φιλοστοργότατος. Ἀναμειχθεὶς εἰς τὰ κοινὰ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, προσέφερεν ἀνεκτιμήτους εἰς αὐτὴν ὑπηρεσίας, εἰς τὴν παιδείαν, συγκοινωνίαν, φιλανθρωπίαν καὶ ἄλλους εὐαγεῖς κλάδους.

Ἐκ μίσους καὶ ἰδιοτελείας ὀρμώμενοι οἱ ἄξεστοι Τουρκαλβανοὶ τῆς περιοχῆς, οἱ εἰδεχθεῖς καὶ αἰμοβόροι Κολωνιάρηδες, συνέλαβον τοῦτον καὶ ὠδήγησαν εἰς τὰ ἀπόκρημνα κρησφύγετά των. Ἐκεῖ ὑπέστη πολλὰς κακώσεις καὶ ταλαιπωρίας. Ἀπελύθη δέ, εὐτυχῶς, μετὰ τρίμηνον, ἀφοῦ οἱ οἰκεῖοι του κατῴρθωσαν νὰ ἐξεύρουν καὶ καταβάλουν εἰς αὐτοὺς ὡς λύτρα ἰκανὸν χρηματικὸν ποσόν!

Καὶ μετὰ τὴν πρώτην του ἀπαγωγὴν οὗτος συνέχισε τὴν ἀγαθοποιὸν δράσιν του, ἀνακουφίζων τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἐνδιαφερόμενος ζωηρῶς διὰ τὴν καλήν, ὁμαλήν καὶ εὐρυθμον λειτουργίαν τῶν σχολείων τῆς πατρίδος του.

Ἀπέθανεν εἰς Κορυτσᾶν τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1902. Τὸ σεπτὸν σκήνωμά του μετεφέρθη εἰς τὴν Μοσχόπολιν καὶ ἐκηδεύθη ἐν μέσῳ κοπετῶν καὶ δακρύων, ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εὐεργετηθέντας παρ' αὐτοῦ.

Ἡ σημερινή κατάσταση τῆς Μοσχολόφου

Κατὰ τὴν συγγραφείσαν παρ' ἐμοῦ πενιχρὰν ταύτην ἱστορικὴν πραγματείαν, ἀφορῶσαν τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀκμάσασαν ἐν τῇ προσφιλεστάτῃ μας Βορείῳ Ἡπειρῷ πόλιν Μοσχόπολιν, ἀσφαλῶς οἱ φιλόστορες ἀναγνῶσται τῆς θὰ κατελήφθησαν ὑπὸ ἐναλλασσομένων συναισθημάτων, χαρᾶς καὶ λύπης. Χαρᾶς μὲν, διότι εἶδον νὰ μεσουρανήῃ ἡ ὡραία αὐτὴ πόλις, ἡ ἀξίως θεωρηθεῖσα πρώτη πόλις τῶν Βαλκανίων, λύπης δέ, διότι τὴν εἶδον ἀργότερον νὰ ἀκολουθῇ κατακόρυφον πτῶσιν.

Ἡ λύπη των —ὡς ἀνυπερθέτως καὶ ἡ ἰδική μου— ἤγγισε τὰ ὄρια βαθυτάτης ὀδύνης, διότι εἶδον τὴν πόλιν ταύτην, τὴν ἐστίαν τῶν γραμμάτων τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς εὐνομίας, τῆς εὐημερίας, νὰ καταστρέφεται διὰ δευτέραν ἤδη φοράν, ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῶν πρώτων θαρβάρων τοῦ 1769 ἐφαμίλλων ἐκείνων εἰς ἀγριότητα καὶ θηριωδίαν.

Μετὰ τὰς ἐναλλασσομένας, δίκην ἀστραπῆς, ταύτας ἐντυπώσεις, διηρωτήθημεν ἀμφότεροι: Σήμερον ὑπάρχει ἀνθρωπίνη ζωὴ, οἰκοῦσα εἰς τὴν ἄλλοτε ἀκμάσασαν ταύτην πόλιν; Ἄν ναί, ἡ προέλευσίς των ἤρτηται ἀπὸ τοὺς τότε λαμπροὺς κατοίκους τῆς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος; Ὑπάρχουν ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ καλλιμάρμαροι ἐκ τῶν τότε στολιζόντων τὴν ἔνδοξον ταύτην πόλιν, ποὺ εἶχον ἰδρυθῆ με ἀπαράμιλλον τέχνην, ὡραιότητα καὶ χάριν; Εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκονται; Διότι, ὡς εἶδομεν, πολλοὶ τούτων διεσώθησαν καὶ ἀπὸ τὸν δεύτερον βανδαλισμὸν τοῦ ἔτους 1916. Μήπως ἡ ὡραία καὶ μαγευτικὴ τοποθεσία τῆς, ἡ πε-

ριρρομένη πανταχόθεν ὑπὸ ἀφθόνων, διαυγῶν καὶ καταψύχρων ὑδάτων, ὁ καταγάλανος αἴθριος οὐρανός της, ἡ ἀφθόνως φυομένη εὐώδης καὶ πολύχρωμος πόα, ἡ στολιζομένη διὰ πολυχρώμων εὐωδῶν ἀνθέων, τὸ ὑγιεινὸν πλήρες ὀξυγόνου κλίμα της, ἅπαντα ταῦτα, ἀνεκτίμητα δῶρα τοῦ Θείου Δημιουργοῦ, μήπως προσείλκυσαν νέους κατοίκους ἐκ τῆς ἐγγύς ἢ ἄπω περιοχῆς, ἀπολαύοντας σήμερον τὰ ἀνεκτίμητα ταῦτα δῶρα τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ; Ἐάν, λέγω, ἐπετεύχθη ἐπανακατοικήσις ἐκεῖ καὶ ἀντεκατεστάθησαν αἱ θρηνώδεις ἀποκρουστικαὶ κραυγαὶ τῶν γλαυκῶν δι' ἀγγελικῶν παιδικῶν τοιούτων, ποῖοι εἶναι οἱ εὐτυχεῖς αὐτοὶ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ηὐτύχησαν νὰ ζοῦν εἰς μίαν τοιαύτην προνομιούχον περιοχὴν, ἓνα ἐπίγειον παράδεισον, μίαν νέαν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας;

Εἶμαι βέβαιος ὅτι, οἱ τοιοῦτοι στοχασμοὶ εἶναι κοινοὶ εἰς ὅλους μας. Ἴνα ἱκανοποιήσω καὶ τὴν ἐμὴν εὐλογον ἀπαίτησιν καὶ τὴν τῶν φίλων ἀναγνωστῶν, δὲν ἐδίστασα, παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ θυσίᾳ, νὰ καταφύγω, ὅπου καὶ ὅπως δεῖ.

Ἄτυχῶς, ὡς γνωστόν, πᾶσιν ἡμῖν, ὑπάρχει μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης περιοχῆς, τὸ κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν —παραβολὴν ἄφρονος πλουσίου— χάσμα μέγα, ὥστε, οὔτε οἱ διαβιοῦντες ἐκεῖ νὰ διαπερῶσι πρὸς ἡμᾶς οὔτε ἡμεῖς πρὸς ἐκείνους. Ὑπάρχει, ἀτυχῶς, εἰσέτι τὸ πολὺ ἐπιτυχῶς ὀνομασθὲν Σιδηροῦν παραπέτασμα, παρὰ τὰς ἐσχάτως ἐν Ἀργυροκάστρῳ φιλελληνικὰς δηλώσεις τοῦ σατραπικῶς διοικοῦντος τὴν τάλανναν μαρτυρικὴν Βόρειον Ἡπειρόν μας Ἐμβέρ Χότζα.

Ἐλπίζω προσεχῶς, ἔστω καὶ δι' ἀμυδρῶν ἀκτίνων, νὰ φωτίσω —ἱκανοποιήσω μᾶλλον— τὴν εὐλογον καὶ δεδικοιολογημένην ταύτην ἀπορίαν. «Κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται», λέγει ἓνας Θεῖος Λόγος. Κρούομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι προσεχῶς, εἰς ἄλλην μας, σχετιζομένην μὲ τὴν παροῦσαν μας διατριβὴν, νὰ

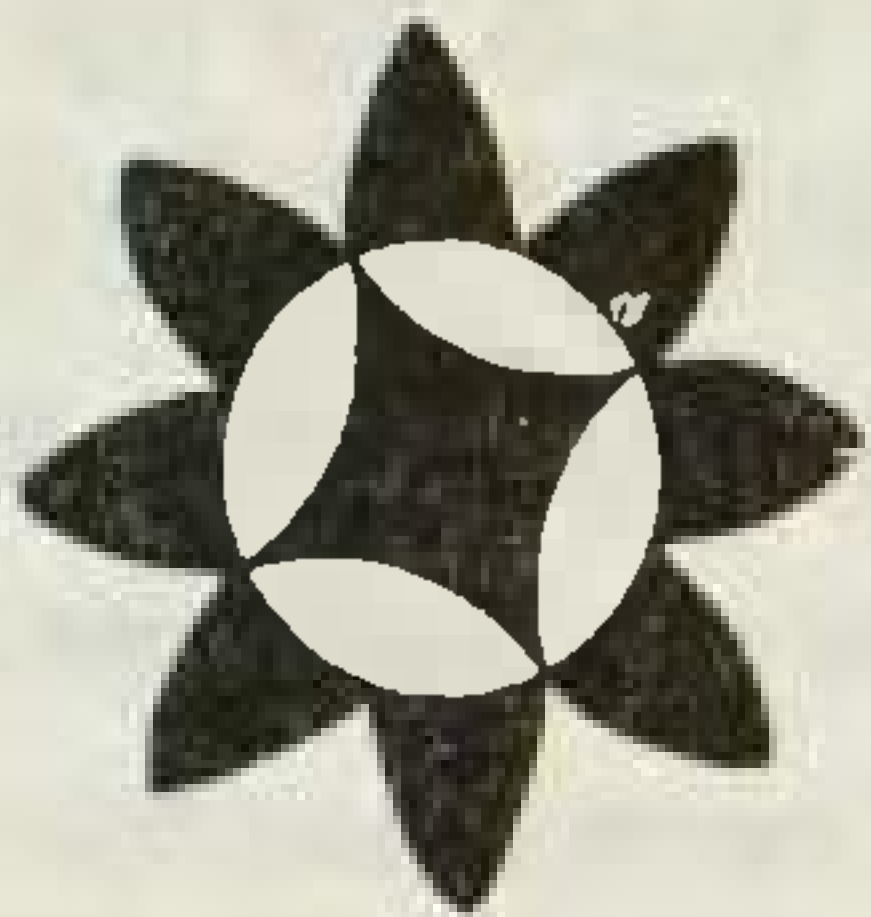
εὐρεθῶμεν εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν εὐλογον τούτων ἐπιθυμίαν, διότι αἱ προσπάθειάί μου, πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων λίαν ἀπαραιτήτων στοιχείων, ποὺ θὰ ἐπιχέουν περισσότερον φῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς διαπρεψάσης ταύτης πόλεως, δὲν θὰ θεωρηθῶσιν παρ' ἐμοῦ λήξασαι.

Μέχρι, λοιπόν, τῆς εὐτυχοῦς ταύτης ἡμέρας, καθ' ἣν ἄπλετον ἱστορικὸν φῶς θὰ ἐπιχυθῆ διὰ ταύτην, θὰ περιορισθῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παρέξω εἰς τοὺς φίλους ἀναγνώστας τῆς παρουσίας μου ἱστορικῆς διατριβῆς ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰ κάτωθι πενιχρὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα διὰ ταύτην, εἰλημμένα ἀπὸ τὴν περισπούδαστον καὶ ἀξιομελέτητον ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως, τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ἐσχάτως ὁ εἰς τὰς Οὐρανίους μονὰς εὐρισκόμενος σήμερον ἀείμνηστος Μοσχοπολίτης συνάδελφος Θεόφραστος Γεωργιάδης («Μοσχόπολις» σελ. 146). Οὗτος, λοιπόν, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1937, ὕστερον ἀπὸ μίαν εἰκοσαετίαν καὶ πλέον, ἐπεσκέφθην τὴν Κορυτσᾶν καὶ ἀντίκρυσά ἐνδοκρως μακρόθεν τὰς κορυφὰς τοῦ βουνοῦ Κώστα — Μάντη, τῆς πατρίδος μου Μοσχοπόλεως, ὅπου τὸ πρῶτον ἀντίκρυσά τὸ φῶς καὶ τῆς ὁποίας ἐπὶ δεκαετίαν ὑπῆρξα διδάσκαλος τῶν τέκνων τῆς. Προθῶν νὰ ἴδω ἔστω καὶ τὰ ἀχνῆ ἐρείπια, εἰς τὰ ὁποῖα μετεβλήθη ἡ ὠραία μας ἰδιαιτέρα πατρίς, τὰ ὁποῖα ἀντίκρυσά ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς γεφύρας Π α π α ν ι κ ο λ ἄ σ ο υ. μοῦ ἐφάνη ὅτι ἦτο ἄθικτος πρὶν καταστραφῆ τῷ 1916. Τὸ αὐτοκίνητον μᾶς ὠδήγησε διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ζόμορι εἰς τὸ κεντρικώτατον μέρος, ὅπου ἄλλοτε ἦτο τὸ ἀρχοντικὸν σπίτι τῶν ἀδελφῶν Νάστου.

Ἐπεσκέφθην τὰς κεντρικωτέρας ἐκκλησίας, τὸ τότε νεόκτιστον σχολεῖον, ὅπου εὐρίσκετο ἡ πατρικὴ μου οἰκία. Τὰ πάντα ἐρείπια. Παρατήρησα πλῆθος παραθεριστῶν, διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὠραιότερον καὶ τερπνότερον ἀπὸ τὸ κλίμα καὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς. Οἱ παραθερισταὶ διέμενον εἰς τὰ ὀλίγα λιθόκτιστα σπίτια, ποὺ ἔκτισαν οἱ ἐν Κορυτσᾶ ἐγκατεστημένοι Μοσχοπολίται».

Αὐτὰ μᾶς πληροφορεῖ ὡς κύκνειον ἄσμα, ὁ ἀείμνηστος Γεωργιάδης διὰ τὴν εἰκόνα ποῦ παρουσίαζε πρὸ 40ετίας ἢ ἡρειπωμένη Μοσχόπολις, τὴν ὁποίαν εὐχόμεθα νὰ φωτίσῃ τὸ ταχύτερον ὁ ζωογόνος ἀπελευθερωτικὸς ἥ λ ι ο ς.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς τὸ τέρμα μιᾶς προσπαθείας, ἀφορώσης τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀκμάσασαν ἐν τῇ προσφιλεῖ μας Βορείῳ Ἡπειρῷ πόλιν Μοσχόπολιν.

Αὕτη, ὡς εἶδον καὶ διεπίστωσαν οἱ φίλοι καὶ φιλίστορες ἀναγνώσται ταύτης, ἀφεώρα τὴν μετὰ πολλῆς, ἐνδεδειγμένης καὶ ἐντεταμένης προσοχῆς ἔρευναν, δι' ἀνεύρεσιν παντὸς ἱστορικοῦ στοιχείου, σχέσιν ἔχοντος μὲ τὴν ἐκτάδην καὶ ἐν ἐρειπίοις σήμερον εὕρισκομένην, ἄλλοτε ἔνδοξον καὶ περιφανῆ ταύτην πόλιν, τὴν Μοσχόπολιν.

Ἐφθάσαμεν, λέγω, εἰς τὸ τέρμα —ὡς σχῆμα λόγου— διότι, ἀτυχῶς, ἡ ἐνδεδειγμένη αὕτη ἔρευνα καὶ ἐμπεριστατωμένη προσπάθεια, διὰ λόγους, ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς μου, ἔφθασε κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τῶν σοφῶν μας, εἰς ἄ τ ε ρ μ ο ν τ έ ρ μ α!

Παρὰ τὴν μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς ἔρευναν πρὸς ἀνεύρεσιν παντὸς στοιχείου, σχέσιν ἔχοντος μὲ τὴν, ὡς π ο λ ύ φ ω τ ο ς ἄ σ τ ῆ ρ ἔ κ τ ῆ ς Ἑ ὠ α ς διαλάμπασαν ταύτην πόλιν, δὲν δύναμαι νὰ εἶπω, ὅτι ἡ προσπάθειά μου αὕτη ἔτελεσφόρησε πλήρως.

Ἴσως νὰ ἐχύνετο περισσότερο φῶς, ἐὰν κατώρθουν νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ ἐρείπια αὐτῆς, διότι, ὡς γνωστόν, καὶ τὰ ἐρείπια ὀμιλοῦσιν, ἀλλὰ δυστυχῶς, παρ' ὅλας μου τὰς πρὸς τοῦτο καταβληθείσας ἐνεργείας, δὲν ἐπετεύχθη τοῦτο, διότι δὲν συμφέρει εἰς τοὺς προσωρινῶς κατόχους τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων τούτων ἔδαφῶν μία ἕτεροδόξου ἐπίσκεψις των.

Μὴ δυνηθεῖς, πρὸς μεγάλην μου λύπην, νὰ ἐπιτύχω τοῦτο, προσεπάθησα, ἵνα ν ο ε ρ ῶ ς μεταφερθῶ ἐκεῖ, καὶ θάσει τῶν εἰς χεῖρας μου φωτογραφιῶν, κύψω εὐλαθὲς γόνυ καὶ προσκυνήσω μὲ κατάνυξιν τὰ ἁ γ ι α τ ῶ ν ἁ γ ί ω ν.

Εἶδον, λοιπόν, μὲ ἀνάμικτον αἴσθημα χαρᾶς καὶ λύπης τὰ ἐκεῖ ὄράματα· χαρᾶς μὲν, διότι, ζῶν ἐν ψευδαισθήσει, εἶδον τοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ περιλάμπρους ναοὺς, μὲ τὰ ὑψηλά των κωδωνοστάσια καὶ ἤκουσα τοὺς γλυκεῖς ἤχους τῶν παμμεγίστων καλλιῆχων κωδῶνων, εἶδον τὸ καλλιμάρμαρον καὶ καλλιτεχνι-

κώτατον μέγαρον τῶν Μουσῶν, τὴν Νέαν Ἀκαδημειαν, τὸν Ἄκρον στολισμὸν τῆς πόλεως, ὡς καὶ τὰς ἐν διατεταγμέναις γραμμαῖς, ὠραίας καὶ ὑψηλὰς οἰκίας τῶν κατοίκων. Ἡ ψυχὴ μου, ἐνεπλήσθη χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως.

Ὅμως, ἡ ὡς ἐν ὀράμασι αὕτη μαγικὴ εἰκὼν, ἐν ριπῇ ὀφθολμοῦ ἐξηφανίσθη καὶ ταύτην διεδέχθη μία ἄλλη ἀνατριχιαστικὴ, ἀποτροπαία, ἀναδίδουσα φρίκην, ὀδύνην, δάκρυα, στεναγμούς!

Εἶδον φλόγας οὐρανομήκεις ἐξερχομένας τῶν πυρπολουμένων οἰκιῶν, ἀγρίας μορφᾶς ἀνθρωπομόρφων τεράτων, κραδαινόντων μαχαίρας αἰμοσταγεῖς, ἀθῶα νήπια ἀσπαίροντα ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐτοιμοθάνατα, καὶ ἤκουσα οἰμωγὰς, ὀλολυγμούς καὶ θρήνους ἑλληνίδων γυναικῶν, θρηνουσῶν τὴν θάρβαρον σφαγὴν τῶν προσφιλῶν των συζύγων καὶ τέκνων, ἀπὸ τοῦς θηριώδεις καὶ αἰμοσταγεῖς δημίους, Τουρκαλθανοὺς Κολωνιάρηδες.

Εἶδον αἵματα ρέοντα ποταμηδὸν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ρύμας τῆς καταστρεφομένης πόλεως!

Ὅλαι αὐταὶ αἱ φρικιαστικαὶ εἰκόνες, αἱ ἐν ὀράματι, πράγματι δὲ λαθοῦσαι χώραν ἐκεῖ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἡμέραν, τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1916, μὲ θύτας, τὰς ἀνθρωπομόρφους Τουρκαλθανικὰς τίγρεις καὶ θύματα τὰς ἀθῶας ἀνθρωπίνας ὑπάρξεις τῆς πάλαι ποτὲ ἀκμασάσης ταύτης πόλεως, τῆς κλεινῆς Μοσχοπόλεως, μὲ παρώτρυναν, μοὶ ἐπέβαλον νὰ συγγράψω τὴν πενιχρὰν μου ταύτην ἱστορικὴν πραγματείαν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι, αὕτη μὲν θὰ κριθῇ ἐπιεικῶς ἀπὸ τοῦς φιλόστορας ἀναγνώστας αὐτῆς διὰ τὸ μὴ πλήρες τοῦ περιεχομένου της, ὀφειλόμενον, οὐχὶ εἰς ἀδράνειαν, ἀμέλειαν ἢ ἀδυναμίαν πλήρους ἐπεξεργασίας ταύτης, ἀλλ' εἰς λόγους ἀναγομένους εἰς σφαίρας κειμένας ἐκτὸς ἐμοῦ, καὶ θὰ συντελέσῃ, ἐλπίζω, ἡ μικρά μου αὕτη διατριβή, εἰς τὴν εὐλαθῆ διαρκῆ καὶ ἀέναον ἀνάμνησιν τῆς Ἑλληνικωτάτης ταύτης πόλεως, μέχρι τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ γαλανόλευκος θὰ κυματίσῃ εἰς τὸν ὑψηλὸν τροῦλλον, τὸν εἰσέτι ὑπάρχοντα, τῆς μεγαλοπρεποῦς Ἱερᾶς Μονῆς Προδρόμου καὶ οἱ κάτοικοι —τεθνεῶτες καὶ ζῶντες ἐν περιχώροις— ψάλλωσι χαρμῶν σὺν τὰ Ἐλευθέρια.

Σταῦρος Ματθ. Γκατσόπουλος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Περὶ τῆς ἀκμασάσης καὶ διαπρεψάσης κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐν Βορείῳ Ἡ-
παίρῳ μαρτυρικῆς πόλεως Μοσχόπολεως.

- 1) «Βόρειος Ἡπειρος», Δ. Εὐαγγελίδου, 1919
- 2) «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης», Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου
Κουρίλα.
- 3) Ἐγκυκλοπαίδεια «ΗΛΙΟΣ» τόμ. Ε' σελὶς 165
- 4) «ΠΥΡΣΟΣ» τόμ. 17ος σελὶς 389
- 5) «ΠΑΠΥΡΟΣ» τόμ. 10ος σελὶς 185
- 6) «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», τόμ. Β' σελὶς 115
- 7) «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», Εὐν ἔτος 1958
- 8) «ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΛΑΒΑΝΟΙ», Σπ. Στούπη, 1976
- 9) «Ἱστορία Ἑλλήν. Ἔθνους», τόμ. Ε', Κ. Παπαρρηγοπούλου
- 10) «Ἱστορία Παλαιᾶς καὶ Νέας Μοσχόπολεως», Κ. Σκενδέρη, 1928
- 11) «Μοσχόπολις», Φάνη Μεχάλοπούλου, 1946
- 12) «Νέα Ἀκαδημία Μοσχόπολεως», Εὐλογίου Κουρίλα, 1932
- 13) «Μοσχόπολις», Θεόφρ. Γεωργιάδη, 1976
- 14) «Νέα Ἑλλάς», Ν. Ζαβίρα, 1875
- 15) «Νέος Ἑλληνομνημῶν», Σπ. Λάμπρου, τεύχη 8ον, 10ον, 21ον
- 16) «Πανδώρα», τόμος Θ' σελὶς 44
- 17) «Νέα Ἑστία», τόμος 83ος σελὶς 802
- 18) «Ρουμανικὴ Προπαγάνδα», περιοδ. «Κόγιτσα», 1968, Στ. Γκατσσοπούλου
- 19) «Τυπογραφία ἐν Ἑλλάδι», Δ. Σκιαδᾶ, 1975
- 20) «Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς», Κ. Σάθα, 1875
- 21) «Χρονογραφία Ἡπείρου», Β' τόμος, Π. Ἀραβαντινοῦ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Λίγα λόγια τοῦ Προέδρου Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἐρευνῶν	σελ. 3
Πρόλογος συγγραφέως »	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ	
Θέσις Μοσχοπόλεως »	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
Ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως »	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ	
Θρησκεία »	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ	
Παιδεία »	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ	
Διοικήσις — Φιλανθρωπία »	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ	
Τυπογραφεῖον »	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ	
Μερικὴ καταστροφή τῆς Μοσχοπόλεως »	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΥΔΟΟΝ	
Ἡ εἰς Βουδαπέστην ἐγκατάστασις »	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ	
Ὀλοκληρωτικὴ καταστροφή τῆς Μοσχοπόλεως »	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ	
Ἐθνικοὶ Ἐδεργάτες καὶ ἄλλαι ἐξέχουσαι προσωπικότητες »	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ	
Ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Μοσχοπόλεως »	103
ΕΠΙΛΟΓΟΣ »	107
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ »	109

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

ΣΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ

Γ. ΔΟΥΒΑΛΗ — Ε. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ — Κ. ΠΑΣΧΑΛΗ

28ης Ὀκτωβρίου 41 — Τηλ. 20.544 - 27.845

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

1. Σπύρου Στούπη, **ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΟΙ**

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1976

2. Κώστα Π. Λαζαρίδη, **ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ**

ΑΠΟ ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1914

ΑΡΧΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΚΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1977

3. Μεγελάου Σωκρ. Ζώτου, **ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ**

ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1978

4. Σταύρου Ματθ. Γκατσοπούλου, **ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ**

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1979